

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Biblický význam Kineretského jezera a jeho blízkého okolí
v 1. století**

**Biblical importance of Kinneret lake and his surroundings
in 1. CE**

Vedoucí práce: ThDr. Petr Melmuk, Th.D.

Diplomant: Miroslava Levová

Praha 2014

Mnohokrát děkuji svému vedoucímu diplomové práce ThDr. Petru Melmukovi, Th.D. za jeho podporu, za podnětné a cenné rady a čas strávený při konzultacích, které mi umožnily práci napsat.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Biblický význam Kineretského jezera a jeho blízkého okolí v 1. století napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a moje práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

.....
podpis studenta

ANOTACE:

Tato diplomová práce se zabývá významem Kineretského jezera a jeho okolí v 1. století n. l. v souvislosti s událostmi, které popisuje Nový zákon. Upozorňuje na dobové pozadí a význam lokalit v blízkosti jezera. V práci jsou zmíněny biblické události vztahující se přímo k jezeru a také některé vybrané lokality z okolí jezera.

Klíčová slova:

jezero, rybářství, člun, Římská říše, 1. století, zvěstování, křesťanství, apoštolové

ANNOTATION:

This master's thesis deals with the importance of Kinneret lake and his surroundings in the 1 CE in connection with the events described in the New Testament. It highlights the period background and significance of the sites near the lake. In the work we mentioned biblical events related directly to the lake and also some selected locations from the surroundings the lake.

Index terms:

lake, fishing, boat, Roman Empire, 1CE, Annunciation, Christianity, the Apostles

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ÚVOD	9
1. OBECNÉ INFORMACE	11
1.1 Lokalizace a názvosloví	11
1.2 Geografie a hydrologie	15
1.2.1 Dešťové srážky a klima	19
1.3 Obživa	20
1.3.1 Rybářství	21
1.4 Dobové pozadí Galileje v rámci římské provincie Judea	22
2. BIBLICKÝ VÝZNAM	33
2.1 NZ události vztahující se ke Kineretskému jezeru	33
2.1.1 Povolání rybářů a význam rybolovu v NZ	33
a) povolání rybářů: Mk 1,16-20; srov. Mt 4,18-22	33
b) význam rybolovu: L 5,1-11; srov. J 21,1-14	34
2.1.2 Uzdravování na jezeře (Mk 3,7-12)	36
2.1.3 Učení na lodi (Mk 4,1-9)	37
2.1.4 Utišení bouře (Mk 4,35-41; Mt 8,23-27; L 8,22-25)	39
2.1.5 Ježíš kráčí po jezeře - „moři“ (Mk 6,45-52; Mt 14,22-33; srov. J 6,15-21)	40
2.2 NZ události a lokality vztahující se k okolí Kineretského jezera	42
2.2.1. Povolání celníka (Mk 2,13-17; Mt 9,9-13; L 5,27-32)	42
2.2.2 Uzdravování v Genezaretu (Mk 6,53-56; Mt 14,34-36)	44
2.2.3 Uzdravování v Kafarnaum	45
a) posedlý: Mk 1,21-28; L 4,31-37;	45
b) uzdravování: Mk 1,29-39; Mt 8,14nn; L 4,38-44;	46
c) ochrnutý: Mk 2,1-12; Mt 9,1-8; L 5,17-26;	48
d) vzkříšení dcery Jairovy: Mk 5,21nn; Mt 9,18nn; L 8,40nn	49
2.2.3.1 Lokalita: Kafarnaum	50
2.2.4 Uzdravování v Betsaidě (Mk 8,22-26)	53
2.2.4.1 Lokalizace Betsaidy	54

2.2.5 Uzdravování v gerasenské oblasti (Mk 5,1-20; Mt 8,28-34; L 8,26-39)	58
2.2.5.1 Lokalita: Gergesa, Gerasa, Gadara	60
2.2.6 Sycení zástupů	62
a) nasycení pěti tisíců: Mk 6,30-44; Mt 14,13-21; L 9,10-17; J 6,1-14)	62
b) nasycení čtyř tisíců: Mk 8,1-10; Mt 15,32-39	63
2.2.7 Kázání na hoře (Mt 5-7)	64
2.3 Další významné lokality	66
2.3.1 Tabgha	67
2.3.2 Ginosar	68
2.3.2.1 Nález starověkého člunu	69
2.3.3 Magdala	72
2.3.4 Tiberias	73
ZÁVĚR	75
SOUHRN	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	78
PŘÍLOHY	83

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

čtver.	-	čtverečních
km	-	kilometr
krych.	-	krychlových
m	-	metr
mm	-	milimetr
n. l.	-	našeho letopočtu
NZ	-	Nový zákon
po Kr.	-	po Kristu
př. Kr.	-	před Kristem
př. n. l.	-	před naším letopočtem
pův.	-	původně
stol.	-	století
SZ	-	Starý zákon
t. j.	-	to jest
t. zv.	-	takzvaný

Zkratky knih NZ:

Mt	-	Matouš
Mk	-	Marek
L	-	Lukáš
J	-	Jan
Sk	-	Skutky apoštolů
Ř	-	Římanům
1K	-	První list Korintským
2K	-	Druhý list Korintským
Ga	-	Galatským
Ef	-	Efezským
F(p)	-	Filipským
Ko	-	Koloským
1Te	-	První list Tesalonickým

2Te	-	Druhý list Tesalonickým
1Tm	-	První list Timoteovi
2Tm	-	Druhý list Timoteovi
Tt	-	Titovi
Fm	-	Filemonovi
Žd	-	Židům
Jk	-	List Jakubův
1P(t)	-	První list Petrův
2P(t)	-	Druhý list Petrův
1J	-	První list Janův
2J	-	Druhý list Janův
3J	-	Třetí list Janův
Ju	-	List Judův
Zj	-	Zjevení Janovo

ÚVOD

V průběhu studia judaistiky na Husitské teologické fakultě mě stále více zajímalo jak vlastně vypadala oblast, kde začal Ježíš se svojí činností. O jaký kraj se jedná, kde se začalo rodit křesťanství, které je dnes rozšířené po celém světě a ovlivňuje civilizaci, ve které žijeme?

Voda je pro život nepostradatelná a v oblasti, kde je vody nedostatek, musí hrát zákonitě jezero velmi důležitou roli. Kineretské jezero je největší izraelské sladkovodní jezero a zároveň je druhým nejnižše položeným jezerem na světě. Nachází se v Galileji v severní části Izraele. V této práci bych chtěla přiblížit oblast Kineretského jezera a jeho blízké okolí, vysvětlit různá názvosloví jezera, zaměřit se na jeho biblický význam a historii.

V jedné z kapitol se zaměříme také na dobové pozadí Galileje v rámci římské provincie Judea v 1. století n. l.

V centru práce je jezero jako takové. V první části kapitoly Biblický význam jsou uvedeny události, které se podle biblické tradice staly přímo u jezera. Události jsou popisovány chronologicky podle Markova evangelia - u jezera se Ježíš setkává a povolává své učedníky, učí zástupy z lodě a činí zázraky. V druhé části této kapitoly jsou popisovány události vztahující se k okolí jezera. Začneme v Kafarnaum, dále budeme pokračovat do Betsaidy a pak se přesuneme do gerasenské oblasti. Nakonec se vrátíme zpět do oblasti Kafarnaum.

Obecně platí, že jezero mění v průběhu času svou velikost plochy – tomuto problému se budeme věnovat v kapitole Lokalizace Betsaidy.

Jezero a jeho okolí hrálo velkou úlohu v židovských i křesťanských dějinách. Nejen že se zde podle křesťanské tradice uskutečnila většina z putování a zázraků Ježíše, ale význam jezera je i historický. Na břehu jezera nebo v jeho blízkosti se nacházejí nebo nacházely významné lokality - Tiberias, Kafarnaum, Tabgha, Betsaida, Ginosar, Magdala. Tyto lokality budou v práci krátce představeny.

Cílem mé práce je objasnit dějinné souvislosti v Galileji v oblasti Kineretského jezera v době zvěstování, kázání a života Ježíše v 1. století. Dále bych chtěla objasnit a přiblížit výzkum lokality Betsaida, která ležela původně na břehu jezera, ale dnes je od jezera mnohem víc vzdálená.

Citace biblických veršů a názvy konkrétních biblických míst v Izraeli budu citovat podle Českého ekumenického překladu Bible z roku 2001, rovněž tak i zkratky biblických knih.

1. OBECNÉ INFORMACE

1.1 Lokalizace a názvosloví

Kineretské jezero je největší přírodní sladkovodní jezero na severu Izraele v hornaté oblasti Galileje. „Galilea je území mezi Středozemním mořem a jezerem Genezaretským (Kineretským dle SZ), v nadmořské výšce 500-1200 m.“¹ Hranicemi Galileje je „Jizre'elské údolí a údolí Bejt Še'an na jihu, Jordánské údolí, Genezaretské jezero a Chulské údolí na východě, Středozemní moře a Zebulonské údolí na západě a území státu Libanon na severu.“²

Kineretské jezero je známé pod několika názvy, které jsou Galilejské, Genezaretské a Tiberiadské.

Hebrejský název jezera je ים כנרת „*Jam Kineret*“, který v překladu znamená „*Kineretské moře*“. Tento název se dnes používá jako oficiální název v Izraeli. Pojmenování pochází zřejmě z hebrejského slova כנור „*kinor*“, které v překladu znamená *lyra* nebo *harfa*. Tvar tohoto hudebního nástroje připomíná tvar Kineretského jezera.³ Zda to tak opravdu je se můžeme přesvědčit na obrázku v příloze 3.

Název Kineretské se používá ve Starém zákoně, ale po vyhnanství Židů do Babylonu v 6. století př. n. l. se nazývalo jezero Genezaretské.⁴ Název Kineretské se ve Starém zákoně vyskytuje několikrát. Například v Nu 34,3-12, kde Hospodin vymezuje hranice zaslíbené země: „*Jižní okraj vaší země povede od pouště Sinu podél Edómu. Na východě povede vaše jižní hranice od konce Solného moře, potom se vaše hranice stočí od jihu ke Svahu štírů, bude pokračovat k Sinu a na jihu bude vybíhat ke Kádeš-barneji, potáhne se na Chasar-adár a bude pokračovat k Asmónu. Pak se hranice stočí od Asmónu k Egyptskému potoku a bude vybíhat k moři. Vaší západní hranicí bude Velké moře s pobřežním územím; to bude vaše západní hranice. Toto pak bude vaše severní hranice: od Velkého moře si vyznačíte jako mezník horu Hór. Od hory Hór si vyznačíte hranici až k cestě do Chamátu a hranice bude vybíhat k Sedadu. Hranice pak povede k Zifrónu a bude vybíhat k Chasar-énanu. To bude vaše severní hranice. Východní hranici si vyměříte od Chasar-énanu k Šefámu, poté sestoupí hranice od Šefámu k Rible na východ od Ajinu, pak sestupuje, až narazí na východní svah*

¹ Slovník biblické kultury. 1. vyd. Praha: Ewa Edition, 1992. ISBN 80-900-1757-6, str. 65.

² Galilea. In: Wikipedie, otevřená encyklopedie [online]. Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Galilea> [cit. 2014-04-27].

³ Srov. Galilejské jezero. In: Wikipedie, otevřená encyklopedie [online]. Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Galilea> [cit. 2014-04-27].

⁴ Srov. Sea of Galilee. In: Encyclopaedia Britannica [online]. Dostupné z www.britannica.com [cit. 2014-04-27].

*při Kineretském moři. Dál sestoupí hranice k Jordánu a bude vybíhat k Solnému moři. To bude vaše země, vymezená hranicemi kolem dokola.*⁵

Středozemní moře (Velké moře) tvořilo neměnnou hranici na západě. Na východě záleželo na průniku pouště na obdělávanou půdu. „Jako „země zaslíbená“ se označuje jenom oblast na západ od Jordánu (srov. Joz 22,25). Její vymezení hranic je sice místy neurčité (Nu 34,1-12), ale vžilo se určení „od Danu po Beer-šebu“ (Sd 20,1) ačkoli nešlo o pohraniční pevnosti nebo jiné nepřemístitelné mezníky.“⁶

V knize Joz 13,27 Hospodin uděluje příkazy ohledně rozdělení zaslíbené země: „*V dolině Bét-rám a Bét-nimra, Sukót Safón, zbytek království Síchona, krále chešbónského, s Jordánem jako hranicí až k břehům moře Kineretského z východní strany Jordánu*“⁷.

Kineretský název může být také odvozen od starověkého města Kineret, které se nacházelo na severozápadním břehu jezera asi 10km severně od Tiberias. Archeologické vykopávky místa probíhají s přestávkami od počátku 20. století, ale lokalita je prozkoumaná zatím jen zřídka.⁸ V Dt 3,17 Mojžiš připomíná přidělení území pokolení Izraelitů: „*A pustinu s Jordánem jak hranici od Kineretu po Pusté moře, moře Solné, na východ od úpatí Pisgy*“.⁹ Joz 19,35 uvádí město Kineret jako dědičné území kmene Neftalíovců: „*Patří jim i opevněná města: Sidím, Ser A Chamát, Rakat, Kineret.*“¹⁰

Joz 11,2 uvádí oblast Kinarótu (Kineretu) při výčtu území, která Izraelité obsadili po porážce severních králů u Merómu: „*A k jiným králům na severu v pohoří, v Jordánském úvalu jižně od Kinarótu, v Přímořské nížině i v Dorské pahorkatině na západě.*“¹¹ Nebo Joz 12,3, kde kromě Kineretského uvádí i Genezaretské moře: „*Od Jordánské pustiny východně od Kinerótského moře (to je Genezaretského jezera) až k moři Pustému, to je k moři Solnému, na východ, směrem k Bét-ješimótu, a na jihu až pod sráz Pisgy.*“¹²

---

⁵ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

⁶ BlČ, Miloš. Ze světa Starého zákona. 1. vyd. Editor John William Drane. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1989, str. 93-94.

⁷ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

⁸ Srov. PAKKALA, Juha, MÜNGER Stefan. Kinneret regional project: Tel Kinrot excavations: Tel Kinrot, Tell el-'Orême, Kinneret. Vantaa: Finnish Institute in the Middle East, 2004. ISBN 95-253-9306-2, str. 6, 11.

⁹ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

Galilejský název je podle oblasti Galilea v severním Izraeli, kde se jezero nachází. Hebrejsky se oblast nazývá הגליל *“Ha Galil”* (kořen slova גלל znamená “kruh”). Tento název se vyskytuje v Novém zákoně.¹³

V Galileji na severu Izraele Ježíš prožil své dětství a započal svou službu. „Většina novozákonních vyprávění se vztahuje právě k Dolní Galileji. Byla to kvetoucí země s velkou hustotou osídlení. Zavlažovaly ji vodní zdroje z hor na severu a ve vápencových pánvích mezi kopci se rozprostíraly pásy úrodné půdy. Galilea vyvážela olivový olej, obiloviny a ryby.“¹⁴

Galilejské moře se v Novém zákoně vyskytuje u Mt 4,18, kdy Ježíš povolává své učedníky: *„Když procházel podél Galilejského moře, uviděl dva bratry, Šimona, zvaného Petr, a jeho bratra Ondřeje, jak vrhají síť do moře; byli totiž rybáři.“*¹⁵ Stejný výskyt je i u Mk 1,16: *„Když šel podél Galilejského moře, uviděl Šimona a jeho bratra Ondřeje, jak vrhají síť do moře; byli totiž rybáři.“*¹⁶

Dále se označení Galilejské moře vyskytuje u Mt 15,29 při zázraku uzdravování: *„Odtud Ježíš přešel zase ke Galilejskému moři; vystoupil na horu a posadil se tam.“*¹⁷ Dále u Mk 7,31 při zázraku uzdravení hluchoněmého: *„Ježíš se vrátil z území Týru a šel přes Sidón k jezeru Galilejskému územím Dekapole.“*¹⁸

Lid si v oblasti Galileje vytvořil zvláštní charakter s rozdílnou mentalitou a nářečím, které prozradilo i apoštola Petra:¹⁹ například u Mt 26,73 kde Petr 3x zapřel Ježíše: *„Ale zakrátko přistoupili ti, kdo tam stáli, a řekli Petrovi: „Jistě i ty jsi z nich, vždyť i tvé nářečí tě prozrazuje!“*²⁰ A také u Mk 14,70: *„On však opět zapíral. A zakrátko zase ti, kdo stáli kolem, řekli Petrovi: „Jistě jsi z nich, vždyť jsi z Galileje!“*²¹

V Novém zákoně se kromě o Galilejském moři mluví o jezeru také jako o Genezaretském jezeře, například u L 5,1: *„Jednou se na něj lidé tlačili, aby slyšeli Boží slovo, a on stál u břehu jezera Genezaretského.“*²²

¹³ Srov. Encyclopaedia Judaica, Corrected ed., Keter Publishing House Jerusalem Ltd., Jerusalem, 1972, sv. 7, str. 266.

¹⁴ Nový biblický slovník. Editor J. Douglas. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-854-9565-1, str. 261.

¹⁵ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Srov. RŮŽIČKA, František. Fragmenty israelské: pouť do Svaté země - březen 1994 - v reportáži Pouť do Izraele. 1. vyd. [České Budějovice: s.n.], 1995. ISBN 80-900-0589-6, str. 109.

²⁰ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

Název Genezaretské je podle malé pláně nacházející se na západ od jezera. „Genezaret jest velmi úrodná rovinka, 6km dlouhá a 3km široká, táhnoucí se od SZ pobřeží jezera Genezaretského, povstala postupem času nánosem tří potoků zde do jezera ústících.“²³

Z historického a náboženského hlediska je Genezaret jednou z nejzajímavějších lokalit v Izraeli zejména kvůli působení Ježíše. V rámci jejích hranic se nachází Kafarnaum, Korazin, Magdala a Tiberias. Tento region byl plný bohatství, díky příjemnému klimatu zde odrůdy mohly kvést ve všech ročních obdobích.²⁴ „Jednotlivé palmy, citronovníky, banány ukazují, co tu může růsti. Kdysi se vypravovalo, že ovoce zde zraje během jelením a že je sladké jako zvuk harfy. Je prý možno snísti 100 kusů po sobě, aniž se člověk přesytlí. Tak bájili Izraelci v době Ježíšově a po pádu Jerusalema o úrodnosti této krajiny.“²⁵

Podle evangelií zde Ježíš provádí uzdravení a spoustu lidí dokáže uzdravit dotykem. Mt 14,34-36: „Když se dostali na druhý břeh, přistáli u Genezaretu. Lidé z toho místa ho poznali a vzkázali do celého okolí. Přinášeli mu všechny nemocné a prosili ho, aby se směli aspoň dotknout trásní jeho roucha. A kdo se dotkli, byli uzdraveni.“²⁶

Nebo Mk 6,53-56: „Když se dostali na druhý břeh, přistáli u Genezaretu. Jakmile vystoupili z lodi, hned lidé Ježíše poznali, zběhali celou tu krajinu a začali nosit na nosítkách nemocné na každé místo, o kterém slyšeli, že tam právě je. A kamkoli vcházel do vesnic, měst i dvorců, kladli nemocné na tržiště a prosili ho, aby se směli dotknout byť jen trásně jeho roucha. A kdo se ho dotkli, byli uzdraveni.“²⁷

Název Tiberiadské jezero je odvozeno od města Tiberias, které leží na břehu Kineretského jezera. V Novém zákoně je uvedeno u J 6,1 u zázraku nasycení pěti tisíců: „Potom odešel Ježíš na druhý břeh Tiberiadského jezera v Galileji.“²⁸

A dále u J 21,1 u zjevení Ježíše v Galileji: „Potom se Ježíš opět zjevil učedníkům u jezera Tiberiadského.“²⁹

Nebo také u J 6,23: „Jiné čluny z Tiberiady však přistály nedaleko místa, kde jedli chléb, nad nímž Pán vzdal díky.“³⁰

---

²³ NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 3. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1992, 2 v. (1399 p.). ISBN 80-900-8811-2, str. 188.

²⁴ Srov. Land of Genezareth. In: Catholic online [online]. Dostupné z www.catholic.org, [cit. 2014-04-27].

²⁵ NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 3. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1992, 2 v. (1399 p.). ISBN 80-900-8811-2, str. 188.

²⁶ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

1.2 Geografie a hydrologie

Kineretské jezero je asi 20 km dlouhé a asi 12 km široké. Jeho celková plocha je cca 164 km², maximální hloubka je 44 m a průměrná hloubka 26 m.³¹ Jezero leží 209 m pod hladinou moře.³² Kineretské jezero odděluje horní a dolní část říčního systému řeky Jordán. Na severu se řeka Jordán do jezera vlévá a na jihu z jezera vytéká, poté řeka tvoří přirozenou hranici mezi Izraelem a Jordánskem a její pouť končí v Mrtvém moři.³³ Z obrázku 1 můžeme vidět srovnání umístění Kineretského jezera a Mrtvého moře oproti Středozemnímu moři. Kineretské jezero je nejnižše položeným sladkovodním jezerem na světě a zároveň druhým nejnižše položeným jezerem, nejnižše položené jezero na světě je Mrtvé moře.³⁴

Kineretské jezero se nachází v depresi (nebo můžeme říct také v brázdě nebo příkopu) Jordánu v severní části Velké příkopové propadliny. Genezaretská pláň nad jezerem se rozšiřuje v kruhovém oblouku od severu na severozápad. Na západě a jihozápadě spadají prudce k okraji jezera kopce Dolní Galileje. V polovině východní části jsou útesy náhorní plošiny Golanských výšin.³⁵

Jezero je napájeno Horním Jordánem, který má tři přítoky - Hasbani, Banias a Dan. Řeka Hasbani pramení v jižním Libanonu a má průměrný roční průtok přes 125 m krych. vody a je ze všech tří přítoků nejdelší, řeka Banias pramení na úpatí Golanských výšin a průměrný roční průtok je také 125 m krych. vody, řeka Dan pramení na úpatí hory Hermon a největší průtok vody má na jaře a to 250 m krych. vody. Všechny tři řeky se sbíhají v Chulském údolí a vlévají se do Jordánu.³⁶

Údolí Chula bylo původně jezerem, které bylo i s přiléhajícími močály v roce 1950 vysušeno pro zemědělské využití.³⁷

Slanost vody v jezeře výrazně stoupá i přes zvýšení průtoků, protože velká část řeky Jordán leží pod hladinou moře a jeho malé přítoky musejí napřed projít přes slané pozůstatky

---

³¹ Srov. Sea of Galilee. In: Ministry of Environmental [online]. Dostupné z http://www.sviva.gov.il/English/env_topics/MajorBodiesOfWater/Pages/SeaOfGalilee.aspx?WebId=Sea_of_Galilee [cit. 2014-04-26].

³² Srov. Sea of Galilee. In: Encyclopaedia Britannica [online]. Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/224050/Sea-of-Galilee>, [cit. 2014-04-26].

³³ Srov. Sea of Galilee. In: Ministry of Environmental [online]. Dostupné z http://www.sviva.gov.il/English/env_topics/MajorBodiesOfWater/Pages/SeaOfGalilee.aspx?WebId=Sea_of_Galilee [cit. 2014-04-26].

³⁴ Srov. Galilejské jezero. In: Wikipedie, otevřená encyklopedie [online]. Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Galilea> [cit. 2014-04-27].

³⁵ Srov. Sea of Galilee. In: Encyclopaedia Britannica [online]. Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/224050/Sea-of-Galilee>, [cit. 2014-04-26].

³⁶ Srov. Hydropolitics along the Jordan River. In: United Nations University [online]. Dostupné z <http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/80859e/80859E02.htm> [cit. 2014-04-26].

³⁷ Srov. Jordan River. In: Encyclopaedia Britannica [online]. Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/306217/Jordan-River>, [cit. 2014-04-26].

dávných moří. Ačkoli řeky Hasbani, Banias a Dan mají slanost 1520 parts per million (ppm - parts per million - výraz pro jednu miliontinu celku³⁸), slanost vody na jižním konci Kineretského jezera je 340 ppm. Poté se tok Jordánu zředí do určité míry pomocí přítoku Yarmuk, který má slanost 100 ppm, ale zvyšuje se výrazně po proudu a u Allenbyho mostu u Jericha (místo hraničního přechodu mezi Izraelem a Jordánskem³⁹) dosahuje několika tisíc ppm. Pro srovnání: Mrtvé moře má slanost 250.000 ppm.⁴⁰ „Mrtvé moře kdysi zasahovalo až ke Kineretskému jezeru. Po třetím čtvrtohorním pluvialu (dešťovém období) se stáhlo přibližně do svých nynějších hranic a v současné době měří na délku asi 80 km. Protože nemá odtok a všechna stále přitékající voda se vypařuje, vykazuje nejvyšší množství soli, na povrchu asi 30 %, v hloubce asi 33 %. Ještě i Kineretské jezero má vody značně slanější než Jordán, který jím protéká. Přispívají k tomu mimo jiné i prameny minerálních vod, které vyvěrají z jeho dna a u břehů, vedle přirozeného vypařování hladiny. Jezero je však významným činitelem v zásobování celého okolí vodou, a tak se současně konají úspěšné pokusy zachytit hlubinné prameny a odvést je z jezera. Jen pro úplnost: už ve starověku byly známy teplé léčivé prameny u jezera. Na sever odtud leželo do let 1951-58 jezero Chule, dříve mylně ztotožňované s vodami Merómu (Joz 11,5). Nyní je většinou vysušeno, čímž se získalo 6000 ha výborné půdy místo bývalého jezera a přilehlých bažin a snížením vodní hladiny se značně vylepšilo dalších 6000 ha půdy.“⁴¹

Řeka Jordán a jeho přítoky, podzemní prameny a dešťové srážky v tomto regionu poskytují více než jednu čtvrtinu požadavků na vodu v zemi. Kineretské jezero je unikátní přírodní zdroj a zároveň izraelský národní symbol s kulturním, historickým a zeměpisným významem. Je to jeden z nejvýznamnějších izraelských vodních zdrojů. Většina vody - asi 450.000.000 m krych./rok - je čerpána pro spotřebitele v celé zemi prostřednictvím národního rozvaděče vody, který vybudoval státní podnik Mekorot. Dalších 250.000.000 m krych./rok slouží spotřebitelům v tomto regionu a v Jordánsku. Asi 300.000.000 m krych./rok vody se ztratí při odpařování.⁴² Kineretské jezero je výchozím bodem národního rozvaděče vody,

---

³⁸ Srov. Parts per million. In: Wikipedie, otevřená encyklopedie [online]. Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Galilea> [cit. 2014-04-27].

³⁹ Srov. Allenbyho most. In: Wikipedie, otevřená encyklopedie [online]. Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Allenbyho_most, [cit. 2014-05-26].

⁴⁰ Srov. Hydropolitics along the Jordan River. In: United Nations University [online]. Dostupné z <http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/80859e/80859E02.htm>, [cit. 2014-04-26].

⁴¹ BIČ, Miloš. Ze světa Starého zákona. 1. vyd. Editor John William Drane. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1989, str. 94.

⁴² Srov. Sea of Galilee. In: Ministry of Environmental [online]. Dostupné z http://www.sviva.gov.il/English/env_topics/MajorBodiesOfWater/Pages/SeaOfGalilee.aspx?WebId=Sea_of_Galilee [cit. 2014-04-26].

kanálu, který rozvádí vodu z jezera na hustě obydlené pobřežní oblasti Izraele a rovněž i na jih do Negevské pouště. Národní rozvaděč vody byl postavený v roce 1960.⁴³

Hladiny vody v Kineretském jezeře kolísají v závislosti na dešťových srážkách, přítoku vody i na množství vody čerpané pro spotřebitele. Minimální a maximální výška hladiny jezera jsou stanoveny v předpisech z roku 1967 (Nařízení o vodní úrovni) a ve Vodním řádu z roku 1968 (Stanovení přípustné hladiny vody):

Horní červená linie – je maximální limit pro zvýšení hladiny pro Kineretské jezero. Linie je nastavená na 208,80 m pod hladinou moře. Když voda v jezeře stoupá nad tuto mez, musí být otevřena přehrada Deganya na jihu jezera, aby přebytečná voda otekla do Jordánu a zabránilo se tak povodni.

Dolní červená linie – tato linie je nastavená na 213 m pod hladinou moře. Když hladina vody v jezeře klesne pod tuto hodnotu, může nastat nebezpečná situace pro čerpání vody z jezera. Nicméně vzhledem k průběžným poklesům vodní hladiny od roku 1996 snížil komisař vody tento zákonný limit během určitých časových období.

Černá linie: V roce 2008 byla zřízena černá linie, která je stanovená na 214,87 m pod hladinou moře. Vodní úřad varoval, že povolení, aby voda v jezeře klesla pod tuto úroveň, může způsobit nestabilitu ekosystémů, zhoršování kvality vody, poškození přírody a krajiny (například ustupující břehy), negativní dopad na cestovní ruch a rekreaci. Když je dosažena černá linie, čerpadla v Kineretském jezeře nemohou pracovat.⁴⁴

Různé využívání Kineretského jezera a jeho povodí jako je čerpání vody, rybaření a rekreační aktivity mají významný vliv na životní prostředí. Všechny tyto aktivity ohrožují ekologickou rovnováhu v oblasti a kvalitu vody v jezeře a samozřejmě i kvalitu života okolních obyvatel.⁴⁵

Asi 25 km pobřeží jezera spadá do pravomoci místních orgánů. I když jsou tyto orgány zodpovědné za zachování čistoty pobřeží spadajících do jejich jurisdikce, uvádí, že finanční zátěž nespravedlivě dopadá na konkrétní místní správy a to navzdory skutečnosti, že

---

⁴³ Srov. Sea of Galilee. In: Encyclopaedia Britannica [online]. Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/224050/Sea-of-Galilee> [cit. 2014-04-26].

⁴⁴ Srov. Sea of Galilee. In: Ministry of Environmental [online]. Dostupné z http://www.sviva.gov.il/English/env_topics/MajorBodiesOfWater/Pages/SeaOfGalilee.aspx?WebId=Sea_of_Galilee [cit. 2014-04-26].

⁴⁵ Tamtéž.

pobřeží Kineretského jezera slouží mnohem větší oblasti než je ta místní (čerpání vody, turistický ruch, rybolov...). V minulosti Ministerstvo pro ochranu životního prostředí, místní orgány a jiné soukromé a veřejné subjekty společně organizovaly úklidy, ale problém přetrvával. V září roku 2006 Ministerstvo pro ochranu životního prostředí zahájilo iniciativu pro vyčištění pobřeží Kineretského jezera. Cílem programu je přinést skutečnou změnu v čistotě a údržbě pobřeží v průběhu času a zvýšit povědomí veřejnosti a místních orgánů. Hlavní součásti mnohostranného akčního plánu kampaně zahrnují umístění sběru smetí infrastruktury, provozování vzdělávacích aktivit a kampaní pro školy a organizace, informační činnost v hotelech i na březích jezera, dobrovolnickou činnost studentů, dospělých a mládeže a práci uniformovaných dobrovolníků zodpovědných za dohled nad čistotou jezera. Dobrovolníci sledují čistotu pláží u Kineretského jezera a zaznamenávají data jako je například stav kvality vody v mělkých oblastech. Oni jsou také zapojeni do zvyšování povědomí veřejnosti o důležitosti udržování pořádku a čistých pláží a šíří informace o stavu pláží a stavu stezek v okolí jezera. Dobrovolníci také dokumentují porušení zákona včetně budování ilegálních plotů. V roce 2007 Ministerstvo financí uznalo, že komplexní údržba Kineretského jezera a jeho povodí je celonárodního charakteru a projektu přidělilo 7,1 milionů šekelů pro provoz programu během období tří let (2008 - 2011). V současné době je program financován Ministerstvem ochrany životního prostředí (80 %) a místními orgány v oblasti Kineretského jezera (20 %).⁴⁶

1.2.1 Dešťové srážky a klima

Izrael spadá do subtropického pásma, ve kterém se střídají dvě roční období – zima a léto. Zima, která je charakteristická obdobím dešťů, trvá od října do března. Léto, které je velmi suché, pak začíná v dubnu a končí v září.⁴⁷

Množství dešťových srážek závisí na nadmořské výšce. Na obrázku 2 je zřetelně vidět, že například víc prší ve vysokých horách na sever od Galileje (750-1500 mm ročně) než v judských kopcích (500-750 mm ročně). Dále ještě víc jižněji pak úhrn dešťových srážek rychle klesá. Dešťové období nastává v zimním období, nejvíc prší v prosinci a lednu, kdy po několik málo dnů vítr přináší déšť od Středozemního moře a pak přijde vyjasnění. Toto

---

⁴⁶ Srov. Tamtéž.

⁴⁷ Srov. BÍČ, Miloš. Palestina od pravěku ke křesťanství. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948. Spisy Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké, sv. 3, str. 30-31.

střídání deštivých a jasných dnů pokračuje až do konce března nebo dubna, kdy nastává sušší počasí. Léta jsou velmi suchá a mezi červnem a zářím jsou dešťové srážky velmi vzácné.⁴⁸

V částech Izraele, kde málo prší tvoří významnou úlohu rosa. Vlhkost totiž přichází směrem od Středozemního moře a v případě, že se v noci ochladí, padá rosa na zem. Oblasti, kde je způsob zavlažování pomocí rosy významný, leží u pobřeží Středozemního moře. V některých oblastech padá rosa až 200 nocí za rok a tvoří tak až čtvrtinu nutné vláhý pro půdu.⁴⁹

„Obecně ovlivňuje teplotu nadmořská výška a občas i vítr. V denní době vane od Středozemního moře chladivý vánek a zmírňuje letní vedro. Mnohem méně příjemný je „chamsín“. Tento velice horký a suchý vítr přichází z jihu z Arábie.“⁵⁰

Vzhledem ke své chráněné poloze díky okolním kopcům, nízké nadmořské výšce a vlivu jezera samotného jsou zimy u Kineretského jezera velmi mírné s teplotami v průměru 14°C v lednu. Léta jsou teplá s teplotami v průměru 31°C a srážkami v průměru 380 mm.⁵¹

1.3 Obživa

„Lépe než Judea, jižní část Palestiny, v níž ležel Jeruzalém, byla na tom hospodářsky Galilea, která byla mnohem úrodnější a také lépe zavodňovaná. Zatím co v okolí Jeruzaléma se nedařilo obilí a uplatňovalo se tam více pastevectví a pěstování oliv, fíků, datlí a vína, představovala Galilea obilnici Palestiny.“⁵²

Jídlem chudých byl chléb, zřejmě nejčastěji ječný nebo pšeničný. Kromě chleba byly důležitou součástí stravy také ryby, které se sušily, solily nebo pekly na ohni a jedly s chlebem. Jako nápoj sloužila voda nebo ředěné víno, které bylo běžným nápojem. Nápoje se uchovávaly v měchách z kozí kůže. U bohatého obyvatelstva se jídlo skládalo z několika chodů, jedlo se také častěji než u nuzných lidí. Movití lidé jedli různé druhy masa, ryb, zeleniny a ovoce. Víno se uchovávalo ve vinných nádobách, džbáních nebo amforách s úzkým hrdlem. U chudých lidí se strava po dlouhá léta neměnila, ale bohaté obyvatelstvo

---

⁴⁸ Srov. Nová encyklopedie Bible. Vyd. 1. Editor John William Drane. Balios: Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0379-0, str. 87.

⁴⁹ Srov. tamtéž, str. 87.

⁵⁰ Tamtéž, str. 86

⁵¹ Srov. Sea of Galilee. In: Encyclopaedia Britannica [online]. Dostupné z www.britannica.com [cit. 2014-04-26].

⁵² MÁNEK Jindřich. Když Pilát spravoval Judsko, Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona. Praha: Blahoslav v Ústředním církevním nakladatelství, 1980, str. 148.

rádo zkoušelo neznámá a nová jídla. Například kuřata, která se v uplynulých staletích obyčejně nekonzumovala, byla nyní běžnou součástí stravy.⁵³

1.3.1 Rybářství

Kineretské jezero je důležitý zdroj pitné vody pro Izrael. „Ze severu na jih jím protéká řeka Jordán. Díky tomu má sladkou vodu (na rozdíl od Mrtvého moře) a zdejší rybolov, tak důležitý pro novozákonní příběhy a známý po celém Římském impériu, znamenal rentabilní vývozní artikl.“⁵⁴

Rybaření byla významná ekonomická aktivita v severním Izraeli kolem Kineretského jezera a v některých částech Blízkého východu. V Izraeli v době 1. století obývaly sladkovodní ryby Kineretské jezero, jezero Chule a horní tok řeky Jordán. Většina prodaných ryb byly solené, sušené, uzené nebo nakládáné a uchovávané v nádobách.⁵⁵

Archeologické vykopávky i novozákonní evangelia představují rybolov jako prosperující činnost. Rodiny nebo skupiny rybářů vlastnily několik lodí a pracovaly jako partneři a také využívaly najaté pracovníky.⁵⁶ „V Ježíšově době vzkvétalo zřejmě v Palestině rybářství se základnou u Galilejského jezera. Nový zákon popisuje, jak rybáři pracovali v rodinných skupinách a často používali i najatých pomocníků.“⁵⁷ Někteří majitelé lodí měli i zvláštní pečeti pro otisknutí své ochranné známky na rukojetě rybích nádob.⁵⁸ Josephus Flavius uvádí, že během první židovské války kapitán Ješua ben Shafat, který vedl povstalecké síly z Tiberiady proti římským legiím na podzim roku 66, byl vladařem města Tiberias.⁵⁹ Rousseau a Arav k osobě Ješua ben Shafata navíc uvádějí, že byl nejen vladař města Tiberias, ale zároveň i vůdce rybářů.⁶⁰ Tuto informaci potvrzuje i Schäfer.⁶¹ Pokud jsou

---

⁵³ Srov. tamtéž, str. 150.

⁵⁴ Nový biblický slovník. Editor J. Douglas. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-854-9565-1, str. 261-262.

⁵⁵ Srov. ROUSSEAU, John J. a Rami ARAV. Jesus and his world: An Archaeological and Cultural Dictionary. Editor James McConkey Robinson. Minneapolis: Fortress Press, 1995. ISBN 08-006-2805-5, str. 94.

⁵⁶ Srov. tamtéž, str. 94.

⁵⁷ Nová encyklopedie Bible. Vyd. 1. Editor John William Drane. Balios: Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0379-0, str. 128.

⁵⁸ Srov. ROUSSEAU, John J. a Rami ARAV. Jesus and his world: An Archaeological and Cultural Dictionary. Editor James McConkey Robinson. Minneapolis: Fortress Press, 1995. ISBN 08-006-2805-5, str. 94.

⁵⁹ Srov. FLAVIUS, Josephus. Válka židovská. Vyd. 3., v Akademii 1. Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1172-2, str. 216.

⁶⁰ Srov. ROUSSEAU, John J. a Rami ARAV. Jesus and his world: An Archaeological and Cultural Dictionary. Editor James McConkey Robinson. Minneapolis: Fortress Press, 1995. ISBN 08-006-2805-5, str. 94.

⁶¹ Srov. SCHÄFER, Peter. Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-702-1633-6, str. 121-122.

tyto informace správné, pečete rybářů z Betsaidy by mohly patřit k cechu a nemusely by znamenat jen individuální značku rybáře nebo rybářovy rodiny.⁶²

Rybářské náčiní zahrnovalo kopí, háčky, pasti z proutí a záťahových sítí. Malé rybníčky byly také používány k zachycení ryb v mělkých vodách, zejména v deltě Jordánu.⁶³

Starověká populace jedlých ryb je stále částečně zastoupena i dnes třemi přežívajícími skupinami: musht, parma a sladkovodní sardinky. Název musht v arabštině znamená „*hřeben*“ s odkazem na dlouhou hřbetní ploutev, která charakterizuje tento druh ryb. Nejznámějším představitelem této skupiny je Tilapie galilejská, nesprávně nazývaná také jako „ryba svatého Petra“. Tato ryba se živí jen planktonem. Během teplých měsíců, od jara do podzimu, je populace ryb musht rozmístěna po celém jezeře, ale v zimě se ryby přibližují ke břehu v hejnech ve snaze najít teplejší vodu. Oblast v blízkosti Tabghy láká mnoho z těchto ryb kvůli teplým pramenům a pak je možné je zde chytit ve velkém množství pomocí záťahových sítí. Parma nebo kapr se nazývají také „*biny*“, což je slovo semitského původu, které znamená „*vlasy nebo chlupy*“ s odkazem na vousy, které má parma umístěné v koutcích úst. Pohybuje se u dna jezera, kde se živí měkčími a malými rybami. Nejhojnějšími rybami v Kineretském jezeře jsou sladkovodní sardinky, které zastupují asi 50% produkce rybolovu na jezeře.⁶⁴

Hlavním centrem zpracování ryb v 1. století byla Magdala - hebrejsky Migdal Nunia, „*věž ryb*“. V řečtině se Magdala nazývala Tarichae, což znamená „*místo uzených ryb*“.⁶⁵

Komerční rybolov byl prováděn pomocí tří typů sítí: záťahová nebo také nevod, třístěnná tenatová a vrhací síť. Záťahová síť byla velká síť, která mohla být až 1000 m dlouhá a 12 m vysoká v její střední části. Tato síť byla určena k používání ze člunu. Tvořila svislou stěnu ve vodě, její spodní strana byla udržována na dně oloveným závažím, horní strana byla udržována na hladině korkovými plováky. Ryby byly shromažďovány v síti, kterou rybáři vytáhli do člunu nebo na mělčině na břeh. Tento způsob lovu byl velmi populární ve starověkém Středomoří, o čemž svědčí i egyptská vyobrazení v hrobkách ze 3. tisíciletí př. n. l.⁶⁶

Vrhací síť byla určena pro ruční házení ze břehu anebo také z lodi. Síť je kruhová, 18-25 m v průměru, ve svém středu má připevněné lano a závaží na svém obvodu. Síť musela být hozena tak, aby se síť rozprostřela jako otevřený padák na předem vybrané místo, poté klesala až ke dnu a pak se muselo rychle zatáhnout za lano, aby se utvořil jakýsi pytel, ve kterém

---

⁶² Srov. ROUSSEAU, John J. a Rami ARAV. *Jesus and his world: An Archaeological and Cultural Dictionary*. Editor James McConkey Robinson. Minneapolis: Fortress Press, 1995. ISBN 08-006-2805-5, str. 94.

⁶³ Srov. tamtéž, str. 94.

⁶⁴ Srov. tamtéž, str. 94.

⁶⁵ Srov. tamtéž, str. 94.

⁶⁶ Srov. tamtéž, str. 95.

uvízly ryby. Rybář se pak mohl buď ponořit a vytahovat ryby jednu po druhé nebo vytáhnout celou síť i s rybami. Tento způsob lovu je starověký, kompletní vrhací sítě byly nalezeny v egyptských hrobech z 2. tisíciletí př. n. l.⁶⁷

Třístěnná tenatová síť byla velká síť, která se používala pro noční lov. Tato síť se skládá ze tří sítí připojených na stejná horní a dolní lana. Do středu je umístěna síť s malými oky, okolo ní jsou dvě sítě s většími oky (sítě tvoří jakýsi sendvič). Ryby plavou přes velká oka první sítě a zachytí se v prostřední síti s malými oky. Olověná závaží udržuje síť ve svislé poloze. Po nastavení sítě rybáři mlátí pádly do vody, aby vyděsili ryby a ty začaly plavat pryč od pobřeží a zachytily se v nastražené síti.⁶⁸

Celé sítě a jejich vyobrazení na nástěnných malbách a různých nádobách byly objeveny nejen v Egyptě, ale i Mezopotámii, Řecku a ostatních zemích Středomoří. Tyto nálezy nám podávají svědectví o starých rybářských metodách, z nichž některé používáme dodnes. V Izraeli byly objeveny podvodní pozůstatky několika přehrad a malých přístavů kolem Kineretského jezera, které byly datovány do 1. století n. l. Olověná závaží pro udržování sítí v požadované poloze byly objeveny u Magdaly a Betsaidě, rybářské háčky byly nalezeny v Kafarnaum a Betsaidě, jehly na plachty v Betsaidě a jehly na síť u Magdaly, další druhy závaží se našly u Betsaidy a několik kamenných kotev a kotevních kamenů na různých místech po celém jezeře. Nálezy jsou objevovány neustále. Nejvýznamnějším nálezem bylo rybářské těsnění z Betsaidy objevené v roce 1989, které bylo datováno do roku 67 n. l.⁶⁹

1.4 Dobové pozadí Galileje v rámci římské provincie Judea

Pro Římany mělo území Palestiny⁷⁰ velmi důležitou polohu jako most mezi Asií a Egyptem. Vojevůdce Pompeius (106-48 př. n. l.⁷¹), který území dobyl v roce 63 př. n. l., dal souhlas k pokračování chrámových obětí, ale zároveň nařídil placení ročního tributu Římu. Z moci Židů byla vyňata helénistická města v Zajordání, Samařsko a pobřežní rovina. Galilea, Judsko, Idumea a Perea zůstala pod židovskou správou, ale pod kontrolou Říma. Na začátku 1. století n. l. byl králem v Palestině Herodes Veliký (73-4 př. n. l.⁷²), který byl idumejského

---

⁶⁷ Srov. tamtéž, str. 95.

⁶⁸ Srov. tamtéž, str. 96.

⁶⁹ Srov. tamtéž, str. 96.

⁷⁰ Jedná se o označení používané ve starších publikacích - v této práci je název myšlený pro tehdejší území římské provincie Judea z 1. století n. l.

⁷¹ Srov. Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 5., str. 15.

⁷² Srov. Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 2., str. 761.

původu a nad židovským územím vládl od roku 37 do roku 4 př. n. l. I přes velké výhody, které dal Řím Židům, znamenal přece jen utlačovatele a přemožitele, Židé také nebyli úplně smířeni s tím, že vládu Říma v jejich zemi představuje představitel idumejského rodu. Herodes měl tedy hodně práce, aby potlačil odbojné skupiny v zemi. Herodes Veliký byl důležitý nástroj Římské moci pro své mimořádné státnické schopnosti a skvělému odhadu římských vládců. Moc dobře si uvědomoval, že pro Židy je jen jedna možnost a to uznat moc Říma. Jedním z hlavních důvodů proč Židé nenáviděli Heroda, byl za prvé jeho postoj k židovství. Židé mu měli za zlé a nemohli mu zapomenout, že v zemi buduje pohanské chrámy a navíc z peněz, které mu v podobě vysokých daní museli platit. Za druhé mu Židé měli za zlé jeho věrnost a oddanost Římu. Všechny nepokoje a centra odporu odstraňoval s velkou krutostí. Podle Nového zákona byl tak krutý, že nechal usmrтит všechny dvouleté a mladší děti v Betlémě a jeho okolí.⁷³

Ve své závěti určil Herodes Veliký své syny jako své nástupce. Nástupci ale museli být schváleni římským císařem, který se nakonec rozhodl Herodovu závěť skoro potvrdit.⁷⁴ Herodův syn Archelaos vládl Judsku, Samařsku a Idumee a obdržel od císaře Augusta titul etnarcha (nikoli tedy titul krále jak uvedl v závěti Herodes Veliký). Nástupcem Heroda Velikého v Galileji a Perey byl jeho syn Herodes Antipas, který dostal od císaře Augusta titul tetrarcha. Další syn Heroda Velikého Filip také obdržel titul tetrarcha a vládl krajinám na východ a severovýchod od Kineretského jezera – Batanea, Trachonitis, Auranitis, Gaulanitis a Iturea.⁷⁵

Filip vládl tomuto řídkce osídlenému území až do své smrti v roce 34 n. l. Jeho území bylo nejméně významné, přestavěl město Betsaidu a přejmenoval ji na Julias (v evangeliích je ale toto město stále nazýváno Betsaida). Herodes Antipas byl schopný státník po svém otci, v neklidné Galileji vládl dlouho a ze všech Herodových synů byl svému otci podobný nejvíce co se týče negativních vlastností. Stejně jako jeho otec měl zálibu ve stavbách. Kolem roku 20 n. l. postavil město Tiberias na západním břehu Kineretského jezera na počest císaře Tiberia, který byl nástupcem Augusta. Antipas stejně jako jeho otec musel čelit různým nepokojům a revoltám. Zapudil svou manželku, dceru nabatejského krále Arety, protože se chtěl oženit s Herodiadou, manželkou svého nevlastního bratra. V rozporu se židovským právem, kdy mohl o rozluce rozhodnout jen muž, se Herodiada od svého dosavadního

---

⁷³ Srov. MÁNEK Jindřich, *Když Pilát spravoval Judsko*, Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona. Praha: Blahoslav v Ústředním církevním nakladatelství, 1980, str. 11-13.

⁷⁴ Srov. Biblický atlas. Vyd. 1. Překlad Bohuslav Procházka, Pavel Jartym, Jan Spousta. Praha: Česká biblická společnost, 1996. ISBN 80-858-1009-3, str. 118.

⁷⁵ Srov. SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-702-1633-6, str. 101-102.

manžela odloučila. To se samozřejmě dotklo nejen Židů, ale i krále Arey. Na hranicích mezi oběma zeměmi došlo k několika vojenským srážkám. Do této doby spadá i působení Jana Křtitele. Jeho vystoupení a kritika Antipova nezákonného manželství s Herodiadou dal Antipovi záminku k jeho zatčení.⁷⁶ V Novém zákoně je tento příběh uveden například u L 3,19-20: „*Ale když káral vládce Heroda kvůli Herodiadě, manželce jeho bratra, a za všechno zlé, co činil, Herodes všechno dovršil ještě tím, že dal Jana zavřít do vězení.*“⁷⁷ Herodiadiny intriky nakonec přinesly Janu Křtiteli smrt, Antipas ho nechal stít. Do vlády Heroda Antipy spadá i působení Ježíše v Galileji. Antipas si s Ježíšem moc velké starosti ale nedělal. Ježíš byl mnohem více důležitý pro jeho otce Heroda Velikého, který se bál, že z Ježíše vyrostе jeho soupeř a ohrozí jeho vládu. Antipas během Pesachu, v jehož průběhu Ježíše zatkli, pobýval v Jeruzalémě. Protože Ježíš pocházel z Galileje, nechal ho římský prokurátor Pilatus odvést před Antipu, aby ho odsoudil on. Antipas jej ale poslal zpět k Pilatovi a rozsudek trestu smrti nechal na něm. Po několika letech se Herodes Antipas vydal do Říma, aby požádal o udělení královského titulu. Tam byl ale obžalován z chystané vzpoury proti Římu a císař Caligula Antipu sesadil a roku 39 n. l. ho poslal do vyhnanství v Galii.⁷⁸

„Vystoupení Jana Křtitele a Ježíše určitě patří do kontextu sociálních a politických otřesů na počátku 1. století po Kr. „(...)“ Patří k nim třeba silný sociální důraz Ježíšových kázání, znevážnění rodinných vazeb, požadavek bezpodmínečné odevzdanosti až k mučednictví, vyhraněné očekávání blízkého zvratu patrné v nejstarších vrstvách evangelia a také v některých pasážích naprosto zřejmé napětí ve vztahu k římské vrchnosti.“⁷⁹

Archelaos zdědil kmenové území Heroda Velikého – Judsko, Samařsko a Idumeu. Sídlil v Jeruzalémě a jeho vláda se vyznačovala velkou krutostí, navíc neměl schopnost a takt k vládnutí jako jeho otec. Mezi Židy byl neoblíbený i proto, že si vzal za manželku svoji blízkou příbuznou. Roku 6 n. l. byl po opakovaných stížnostech předvolán do Říma, aby se ze svého jednání zodpovídal. Císař ho sesadil a poslal do vyhnanství v Galii. S koncem vlády Archelaa až do roku 41 přešly Judsko, Samařsko i Idumea pod přímou správu římských prokurátorů, staly se tak římskou provincií a byly sloučeny se Sýrií, ve které sídlil v Antiochii římský legát, kterému byli palestínští prokurátoři podrobeni. Syrský legát měl kompetence

⁷⁶ Srov. MÁNEK Jindřich, *Když Pilát spravoval Judsko*, Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona. Praha: Blahoslav v Ústředním církevním nakladatelství, 1980, str. 18-19.

⁷⁷ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

⁷⁸ Srov. SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-702-1633-6, str. 103-104.

⁷⁹ Tamtéž, str. 104.

rozhodovat ve vážných situacích bez souhlasu u císaře. Byl zástupcem císaře na východě římské říše.⁸⁰

Po Herodu Antipovi vládl v Galileji Agrippa, vnuk Heroda Velikého a syna Aristobula, který byl popravený v roce 7 př. n. l. Agrippa vládl už od roku 37 území Filipovy tetrarchie na východ od horního toku Jordánu. Po odchodu Antipy do vyhnanství roku 39 ovládl Agrippa i Galileu a Pereu a roku 41 i Judsko, Samařsko a Idumeu. Agrippa tak spravoval stejné území (i když pod římským dohledem) jako Herodes Veliký.⁸¹ Agrippa se těšil velké přízni Říma a díky přátelství z mládí s císařem Caligulou obdržel titul krále.⁸² Ale zároveň zůstal i věrným Židem a dával to znát velmi najevo. Díky tomu mu byli nakloněni i farizejové. Jeho oddanost a snaha udržet si náklonnost Židů se vyznačovala i krutými kroky vůči ostatním směrům náboženství. Byl to právě Agrippa, který nechal popravit apoštola Jakuba Zebedea a uvěznit apoštola Petra. Agrippa zemřel náhle roku 44.⁸³

Po smrti Agrippy se Palestina ocitla znovu pod správou římských prokurátorů jak tomu bylo před jeho krátkou vládou – Galilea byla tedy součástí římské provincie Judea. Správa římských prokurátorů trvala od roku 44 do roku 66.⁸⁴ Syn Agrippy, který se také jmenoval Agrippa, nebyl po smrti svého otce jmenován jeho nástupcem a zůstal proto v Římě. Agrippa II. obdržel roku 53 Filipovu tetrarchii – Bataneu, Trachonitis, Auranitis a Gaulanitis a roku 61 část Perey a východní část Galileje (oblast Kineretského jezera).⁸⁵ V průběhu židovské války ale o tato území přišel. Po válce se Galilea od roku 74 stává součástí nově vzniklé provincie Judea, v jejímž čele stál místodržící s hodností praetora, dostala se tak mezi provincie druhé kategorie.⁸⁶

Po válce nastalo v provincii relativně dlouhé období klidu, případné zárodky povstání byly potlačeny. Toto období trvalo až do roku 115, kdy vypuklo povstání za císaře Trajána.⁸⁷

Systém římské správy v císařské době rozeznával tři kategorie provincií, ale v zásadě se rozlišovaly provincie dvě – císařské a senátorské, které byly podřízeny tedy císaři nebo senátu. U císařské provincie se jednalo o nikým neohrožovaná území, senátorská vzhledem ke

---

⁸⁰ Srov. MÁNEK Jindřich, *Když Pilát spravoval Judsko, Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona*. Praha: Blahoslav v Ústředním církevním nakladatelství, 1980, str. 19-20.

⁸¹ Srov. tamtéž, str. 23.

⁸² Srov. SEGERT, Stanislav. *Starověké dějiny Židů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0304-8, str. 174.

⁸³ Srov. SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-702-1633-6, str. 113.

⁸⁴ Srov. MÁNEK Jindřich, *Když Pilát spravoval Judsko, Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona*. Praha: Blahoslav v Ústředním církevním nakladatelství, 1980, str. 23.

⁸⁵ Srov. WRIGHT, George Ernest; FILSON, Floyd Vivian (editors). *The Westminster Historical Atlas to the Bible: With an introd. article by William Foxwell Albright*. Philadelphia: The Westminster Press, 1945, str. 72, 82.

⁸⁶ Srov. SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-702-1633-6, str. 114, 128.

⁸⁷ Srov. tamtéž, str. 137-138.

své poloze vnitřní nebo zahraničněpolitické stálou vojenskou přítomnost císaře potřebovala. Místodržící těchto typů provincií byli na stejné úrovni jako senátoři. Pocházeli z řad bývalých konzulů nebo praetorů (praetor-pův. nejvyšší hodnostář ve starověkém Římě, později úřad pro soudní věci⁸⁸). Provincie, které spadaly do třetího typu, byly také podřízeny přímo císaři a jejich místodržící pocházející z jezdeckého stavu nesl titul *praefectus* či *procurator*. Provincie tohoto druhu byly docela ojedinělými případy; tento typ provincie byl vyhrazen pro území se specifickou vlastní kulturou nebo s obyvatelstvem označovaným za barbarské. Nejznámější příklad této provincie byl Egypt, který měl zvláštní postavení. V této kategorii se roku 6 n. l. ocitla i Judea. Provincie byly pod správou prokurátora nebo prefekta. Jeho úkolem a funkcí bylo být velitelem pomocných vojenských oddílů, jejichž příslušníci byli z řad místního nežidovského obyvatelstva (Židé byli od vojenské služby oproštěni). Kromě Egypta byly v provinciích přítomny pouze pomocné oddíly, ale ne stálé legie. Prokurátor byl také reprezentant soudní moci a měl právo ukládat trest smrti. Byl pověřen také vybíráním daní a poplatků.⁸⁹

V 1. století n. l. byla oblast Galileje před válkou s Římany prosperující a poměrně hustě osídlená. Velmi dobře se dařilo nejen tradičnímu rybářství, které se zde provádí od pravěkých dob, ale také různým řemeslům – například loďářství, kamenictví, hrnčířství, tkalcovství. S tím souvisí vzkvétající obchod a také hlavní obchodní trasa, tzv. Via Maris neboli *Mořská cesta*, která spojovala Mezopotámii a Damašek se Středomořím a Egyptem.⁹⁰

„Odhady o počtu obyvatelstva Palestiny v čase Ježíšově se různí. Někteří soudí, že zatím co Palestina měla v 8. stol. př. Kr. 700.000 obyvatel, počet obyvatelstva se v době Ježíšově zdvojnásobil. Země musela být proto pečlivěji obdělávána, zvláštní pozornost byla věnována zásobování vodou. Vzrůstala i nezaměstnanost, která do určité míry souvisela i s technickým zdokonalením některých hospodářských úkonů. To se týkalo například mletí, kde ruční práce jedince byla nahrazena otočnými mlýny taženými osly. Také zdokonalené vinné lisy vzaly práci mnoha lidem.“⁹¹ Nezaměstnanost se týkala hlavně mladších synů zemědělců. Podle tradice nejstarší syn dědil dům, pole i dobytek a mladší synové pak byli vypláceni a stěhovali se do jiných zemí římské říše. Tato situace přispívala k růstu židovské diaspory. Prosperita, úrodnost a bohatství ale zapříčinilo i zkupování pozemků cizinci, kteří se do Galileje stěhovali. Koupené pozemky poté draze pronajímali místnímu obyvatelstvu.

⁸⁸ Srov. Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 5., str. 62.

⁸⁹ Srov. SCHÄFER, Peter. Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-702-1633-6, str. 105-108.

⁹⁰ Srov. WALKER, P. Po stopách Ježíše: ilustrovaný průvodce Svatou zemí. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2100-7, str. 71.

⁹¹ MÁNEK Jindřich, Když Pilát spravoval Judsko, Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona. Praha: Blahoslav v Ústředním církevním nakladatelství, Praha, 1980, str. 147.

Správci pak víc pracovali na sebe a na mzdách a platech šidili nádeníky a otroky. Nespokojenost s touto situací vedla k nepokojům a revolučním náladám.⁹²

Římská nadvláda a prosperita v Galileji se projevila ve všech oblastech života. Stavěly se honosné domy, které měly spíš helénistický než židovský charakter. Bohatá palestinská vrstva se toužila vyrovnat nově přicházejícím cizím boháčům.⁹³ „Začaly se objevovat mohutné stavby nepochybně i s použitím nedávno předtím Římány vynalezeného betonu. Mnohé domy boháčů byly stavěny po římském způsobu. Hlavní část budovy se skládala ze čtvercového bloku světnic kolem otevřeného dvora se sloupovým. Do dvora se vstupovalo z atria, jiného volného prostoru, který měl často uprostřed nádrž na vodu stékající ze střechy. Atrium bylo přijímacím prostorem, spojeným vestibulem s ulicí.“⁹⁴ K pohodlnému a postavení domácích odpovídajícího bydlení samozřejmě sloužil i vybraný nábytek. Znak, že osoba patřila k bohaté vrstvě obyvatelstva byla znát samozřejmě i v oblékání. Židovské tradiční oblečení se skládalo z krátké suknice a těsně přiléhající tuniky s pásem. U movitých obyvatel byla povinnost oblékat se do nákladných látek s bohatým zdobením s drahými šperky a dcery dostávaly velká věna.⁹⁵ Toto je popsáno i v Novém zákoně u L 16,19 v podobenství o boháči a Lazarovi: „*Byl jeden bohatý člověk, nádherně a vybraně se strojl a den co den skvěle hodoval.*“⁹⁶

K bohaté vrstvě patřili nejen majitelé velkých pozemků, bohatí velkoobchodníci, ale především kněžská šlechta, jejíž bohatství souviselo s chrámovým bohatstvím.⁹⁷ „Velekněží v době Ježíšově již nepocházeli z rodu davidovského velekněze Sádocha, jak to předpisoval židovský zákon. Už v první čtvrtině 2. století př. Kr. byl tento rod z velekněžství vytlačen a nezákonně vystřídán řadou jiných rodů. Velekněžství se stávalo prodejným a ztrácelo svůj nedotknutelný charakter. Tento úpadek nejvyššího kněžského úřadu se však v podstatě nedotýkal platnosti rozhodnutí, která velekněz činil.“⁹⁸ Ke střední vrstvě obyvatelstva patřili menší obchodníci, řemeslníci, samostatní zemědělci a většina kněží.⁹⁹ „Z řemeslníků nacházíme v Palestině krejčí, obuvníky, pekaře, kováře, zedníky, tkalce, tesaře, výrobce koberců, výrobce sýrů a rybáře. „(...)“ K výnosným řemeslům náležela výroba vonných masť. Stavebnictví, které kvetlo zvláště za vlády Heróda Velikého, poskytlou velkou možnost

---

⁹² Srov. tamtéž, str. 147-148.

⁹³ Srov. tamtéž, str. 149-150.

⁹⁴ Tamtéž, str. 150

⁹⁵ Srov. tamtéž, str. 150

⁹⁶ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

⁹⁷ Srov. MÁNEK Jindřich, Když Pilát spravoval Judsko, Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona. Praha: Blahoslav v Ústředním církevním nakladatelství, 1980, str. 149

⁹⁸ Tamtéž, str. 149.

⁹⁹ Srov. tamtéž, str. 151

k uplatnění se kameníků, studnařů a kamnářů.¹⁰⁰ Ale nejsilnější co se týče počtu byli v Palestině chudí. Mezi tuto skupinu patřili hlavně nádeníci, otroci, žebráci a také tělesně postižení. V době 1. století bylo tělesně postižených lidí zřejmě obrovské množství, časté zmínky v Novém zákoně tomu nasvědčují. V Ježíšově době rostla chudoba nejnižší vrstvy obyvatelstva. Důvodem této situace byly nejen války a pustošení, ale také vysávání a vydírání od vlivných a mocných.¹⁰¹

V 1. století n. l. byla židovská společnost v Judeji rozdělena na několik stran, které významně ovlivňovaly tehdejší události. „Kněžskou stranu tvořili saduceové, často zmiňovaní i v textech Nového zákona. K saduceům patřila kněžská aristokracie a velcí vlastníci půdy. Svůj název odvozovali od velekněze Sádoka, kterého považovali za svého prapředka. Saduceové si získali přední pozice v jeruzalémském sanhedrinu, který byl druhem vrchního soudu, státní rady a zákonodárného sboru. Učení saduceů se vyznačovalo lpěním na doslovném textu Tóry a odmítáním nových náboženských tradic, dotvořených v ústním náboženském Zákonu. „(...)“ Působení saduceů skončilo s porážkou prvního protiřímského židovského povstání, zánikem Jeruzaléma a jeruzalémského chrámu (rok 70), s nímž byli úzce spjati.

Na opačném pólu než saduceové stáli zéloti („horlivci“), kteří byli zapřísáhlými nepřáteli Říma. Hlásali ozbrojený boj jak proti němu, tak i herodiánské dynastii, jejíž vládu podporovanou okupační mocí neuznávali.

Další židovský náboženský směr představovali farizejové (tj. „oddělující se“). Toto hnutí zřejmě vzniklo ze skupin „chasidů“ („zbožných“) již v makabejsko-hasmonejské době. Na rozdíl od konzervativních saduceů byli farizejové nositeli ústního podání náboženského zákona ve formě komentářů k Tóře a tuto tradici dále rozvíjeli. Protože se obraceli především k náboženské praxi, zachovávali na rozdíl od zélotů smířlivější vztah k Římu. Ve srovnání se saduceji se zase vyznačovali volnějším vztahem k jeruzalémskému chrámu. Díky tomu farizejové přežili židovskou porážku nejen za prvního, ale i druhého protiřímského povstání (roku 135).

Stranou občanského a politického života se v Judeji helénisticko-římské doby stalo hnutí esejců (esénů). I jeho stoupenci vzešli z hnutí zbožných, avšak na rozdíl od farizejů se stranili okolní společnosti. Usídlili se v nehostinných podmínkách blízko Mrtvého moře a v Kumránu vytvořili své centrum.¹⁰² Esejce „charakterizuje důraz na rituální čistotu,

---

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 151.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 153.

¹⁰² PAVLÁT, Leo, Miroslav KÁRNÝ, Jiřina ŠEDINOVÁ, Vladimír SADEK a Alexandr PUTÍK. Židé: dějiny a kultura. 2. dopl. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2001. ISBN 80-856-0843-X, str. 10-11.

společný život v ústraní, lpění na tradici (odmítání nového liturgického kalendáře), zanícená snaha přispět k Hospodinovu vítězství proti bezbožníkům.“¹⁰³

Nelítostné chování římské okupační nadvlády vedlo velmi dlouhou dobu k velké nespokojenosti místního obyvatelstva. Různí prokurátoři, kteří území spravovali, nebyli schopní omezit vzrůstající nepořádek a chaos. Neustále zvyšovali daně, obohacovali se na úkor místního obyvatelstva, narůstala korupce a úplatkářství, rostl vliv různých nábožensko-politických skupin, docházelo k přepadávání a olupování místních občanů. Toto všechno vedlo ke zvětšování potíží se Židy, kteří začali stále více nenávidět římskou nadvládu. Poslední římský prokurátor Gessius Florus, který v nastalé situaci ještě obyvatelstvo provokoval, se pokoušel dostat z provincie, která se stále více zmítala v chaosu, co nejvyšší daně. Roku 66 prokurátorův voják ukradl z chrámového zlata 17 talentů (talent – hmotnostní jednotka antického Říma-327 g¹⁰⁴). V Jeruzalémě poté vypuklo povstání. Chrám a jeho okolí bylo obsazeno a prokurátor byl nucen ustoupit do Ceasareje. V Jeruzalémě se opevnila jen jedna kohorta u hradu Antonia. Zbytek města byla pod nadvládou povstalců. Římané opevnění v hradě nakonec podlehli. Bohužel se již na začátku povstání ukázala rozdrobenost povstalců. Velekněz, kněží a farizeové nabádali k opatrnosti, umírněnosti a zdrženlivosti. Avšak zéloti bojovali nejen proti římským vojákům, ale i proti těm, kteří byli nerozhodní, kteří váhali, zda se mají přiklonit na stranu protestujících – ti byli buď násilím donuceni bojovat proti Římanům nebo byli nemilosrdně zabiti. Velekněz, který patřil k umírněné straně obyvatelstva byl rovněž zavražděn. K potlačení vzpoury byl povolán římský místodržící v Sýrii Cestius Gallus. Po marném dobývání Jeruzaléma byl nucen dát se na ústup a nakonec byl Židy poražen. Toto vítězství Židy nad Římany mělo obrovský význam – došlo ke sjednocení různých roztříštěných skupinek bojovníků. I poslední odpůrci povstání viděli ve vítězství Židů konec římské nadvlády. Věděli ale, že římská odvěta je neodvratná, proto se rozhodli pro standardní vedení boje. Do všech oblastí provincie byli vysláni velitelé, kteří měli povstání organizovat.¹⁰⁵ Nejznámější z nich byl mladý kněz Josef ben Matitjahú, který byl vyslán z Jeruzaléma na sever do Galileje. Tento kněz je známý spíše pod označením Josephus Flavius. Pocházel z aristokratických kruhů a právě se vrátil z Říma. Díky tomu neměl moc důvěry hlavně u partyzánského vůdce Jana z Gischaly, který se ho snažil několikrát zavraždit. Nevěřil mu, že se nehodlá Římanům vzdát a nevyjedná s nimi příměří.

106

¹⁰³ Slovník biblické kultury. 1. vyd. Praha: Ewa Edition, 1992. ISBN 80-900-1757-6, str. 119.

¹⁰⁴ Srov. Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 6., str. 117.

¹⁰⁵ Srov. LOHSE, Eduard: Umwelt des Neuen Testaments. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983, str. 31-32.

¹⁰⁶ Srov. SCHÄFER, Peter. Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-702-1633-6, str. 121.

„Hlavní pramen historických údajů o těchto bojích, kniha židovského spisovatele Flavia Josepha, jenž se sám této války pozoruhodným způsobem zúčastnil. Své dílo napsal nejprve aramejsky pro Židy žijící za východními hranicemi římské říše, avšak potom mu dal i řeckou podobu. Díky znalostem a osobním zkušenostem tohoto spisovatele s oběma stranami jsou pozdější pokolení zpravena o židovské válce velmi podrobně.“¹⁰⁷

Josephus Flavius si nejprve musel získat tamní obyvatelstvo na svou stranu a tak část svých pravomocí svěřil velmožům, aby tak nařízení mohl vydávat prostřednictvím domácích lidí. Vybral si tedy 70 nejmoudřejších mužů a jmenoval je nejvyššími úředníky po celé Galileji, v každém městě jmenoval 7 soudců, aby rozhodovali o malých sporech, ty větší měli být předkládány jemu a 70 úředníkům. Dále se zaměřil na bezpečnost. Věděl, že Římané jako první napadnou Galileu, opevnil proto vhodná místa, mimo jiné i pevnost Jótapatu, jeskyně kolem Kineretského jezera a další místa. Shromáždil také vojsko čítající přes 100 000 mladých mužů a vyzbrojil je shromážděnými starými zbraněmi. Věděl, že římská síla je silná hlavně ve své kázni a výcvikem ve zbraní; výcviku se musel vzdát, protože na něj nebyl už čas, ale také věděl, že kázeň má základ v množství důstojníků a tak rozdělil vojsko do jisté míry po římském způsobu a určil větší počet vyšších důstojníků.¹⁰⁸ „Učil je, jak dávat znamení a troubit k útoku i ústupu, učil je útokům a obrátům křídel, a jak je třeba se obracet z místa, kde je převaha, k oddílům, které umdlévají, a pomáhat těm, kdo jsou v tísní. Neustále vykládal o tom, co přispívá k duševní rozhodnosti a k tělesné síle.“¹⁰⁹ Dále shromáždil 60 000 pěšáků, 250 jezdců a 4500 žoldnéřů. Pro sebe si vybral 600 vybraných vojáků jako svou osobní tělesnou stráž.¹¹⁰ „Ostatní vojsko kromě žoldnéřů živila města snadno; z odvedených totiž každé město polovinu vysílalo na válečné tažení a ostatní podrželo pro opatrování zásob potravin, takže jedni byli určeni ke službě ve zbraní, druhí ke konání prací a tak poskytovali ozbrojenci bezpečnost náhradou těm, kdo opatrovali výživu.“¹¹¹ Dále Josephus popisuje Galileu jako zemi bojovníků od dětství, kde muži nebyli nikdy zbabělí ani jich nebyl nedostatek, protože se jedná o velmi úrodnou oblast s bohatými pastvinami a četnými lesními porosty, kterou lidé obdělávali a nezůstal ani kousek půdy ležet ladem, všude byla početná města a velké množství vesnic, z nich nejmenší měly přes 15 000 obyvatel. Upřednostňuje Galileu před Pareou pro její úrodnost, plodnost a bohatství.¹¹²

¹⁰⁷ SEGERT, Stanislav. Starověké dějiny Židů. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0304-8, str. 206.

¹⁰⁸ Srov. FLAVIUS, Josephus. Válka židovská. Vyd. 3., v Akademii 1. Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1173-0, str. 212-213.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 213.

¹¹⁰ Srov. tamtéž, str. 214.

¹¹¹ Tamtéž, str. 214.

¹¹² Srov. tamtéž, str. 227.

Císař Nero svěřil další velení boje svému nejlepšímu generálovi Vespasiánovi. Ke generálovi se přidal jeho syn Titus, který přivedl svá vojska z Egypta. Většina Josephova vojska při pohledu na římské vojsko ale dostala strach a utekla. Josephus se tedy opevnil v pevnosti Jótapata, kterou Vespasián oblehl a dobil. Tehdy bylo zvykem při takových situacích spáchat sebevraždu. Josephus ale odmítl a vzdal se Římanům. Vespasiánovi předpověděl, že se stane císařem.¹¹³ Díky Josephu Flaviovi máme celkem podrobné svědectví o průběhu povstání, protože doprovázel Vespasiána na dalším tažení jako zajatec. Spíše se ale jedná o zdůvodnění přechodu na nepřátelskou stranu. Když se roku 69 Vespasianus stal císařem, Josepha propustil. Přijal jméno Josephus Flavius a stal se očitým svědkem římského tažení proti Židům. Po pádu Jótapaty Římané dobyli i další města v oblasti a koncem roku 67 Galileu opět ovládali celou. V Jeruzalémě se v oblasti chrámu dostali k moci radikální zéloti, kteří byli pod vedením Jana z Gischaly. Venkov ovládal další vůdce Šimon bar Giora. Odpůrci války byli pobiti, odpůrci Jana z Gischaly doufali v pomoc od Šimona bar Giory a vypustili ho do města. Výsledkem byly jen další boje obou velitelů. Roku 69 se Vespasián stal císařem a odcestoval do Říma. Boj proti povstalcům svěřil svému synovi Titovi. Obléhání Jeruzaléma začalo několik dnů před začátkem Pesachu roku 70, kdy dorazili do města poutníci. Znepřátelené skupinky v Jeruzalémě se spojili v boji proti Římanům, ale bylo již pozdě. Titus se rozhodl město vyhladovět, dobil se svým vojskem pevnost Antonia a pronikl do města; na konci srpna roku 70 vypálil a dobyl jeruzalémský chrám. Velitelé poražených povstalců Jan z Gischaly a Šimon bar Giora byli odvedeni na triumfální pochod do Říma. Zbývalo už jen dobýt tři pevnosti Héródeion, Machairús a Masadu – tento úkol přenechal Titus judskému místodržícímu, který se jmenoval Lucilius Bassus. První dvě byly dobyty nedlouho po Jeruzalému, ale Masada vzdorovala až do roku 74. Římané tedy nechali povstalce v pevnosti vyhladovět. Ti ale vypálili všechny stavby v pevnosti a zvolili hromadnou sebevraždu. Po návratu Tita do Říma byli zajatci vedeni v triumfálním pochodu, ve kterém Římané ukazovali i ukořistěné předměty z jeruzalémského chrámu (mezi předměty byla Menora a stůl na předkladné chleby, který se v podobě vyobrazení na Titově oblouku stal oficiálním znakem ve státním znaku Státu Izrael).¹¹⁴

Důsledky povstání byly hrozné. Jeruzalém byl v troskách. V První židovské válce padlo na několik set tisíc Židů, mnoho jich bylo odvečeno do otroctví, značené množství obyvatel se odstěhovalo. Po porážce povstání tedy došlo ke značeným hospodářským problémům. Navíc většina pozemků připadla římskému císaři, Židé museli za obdělávání

¹¹³ Srov. Lohse, Eduard: *Umwelt des Neuen Testaments*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983, str. 32.

¹¹⁴ Srov. SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. *Historica* (Vyšehrad). ISBN 80-702-1633-6, str. 121-126.

země Římanům platit poplatek.¹¹⁵ „Zcela zásadní byly důsledky politické: jak jsme již řekli, Judsko bylo před válkou římskou provincií třetí kategorie, tzn. že v jeho čele stál prokurátor z jezdeckého stavu a že podléhalo dozoru syrského místodržícího. Po válce se stalo samostatnou římskou provincií s oficiálním názvem *Judaea* a v jeho čele stanul místodržící s hodností praetora, povýšilo tedy do druhé kategorie (až později, kolem roku 120 po Kr., se Judsko stalo konzulární provincií a dostalo místodržícího s hodností konzula). Nový status provincie také znamenal umístění stálé posádky v Judsku.“¹¹⁶ Vojenská posádka měla hlavní sídlo v Jeruzalémě, místodržící s částí vojenské posádky sídlil v Kaisareji přímořské.¹¹⁷

Kruté důsledky porážky povstání byly samozřejmě i v náboženské oblasti života Židů. Jeruzalémský chrám byl zničen. Po porážce povstalců muselo židovské obyvatelstvo platit chrámovou daň Jupiterovu chrámu v Římě. Daň nebyla vysoká, ale znamenala podrobení a potupu, protože se tak vlastně jednalo o modloslužbu.¹¹⁸

Porážka povstání ale znamenala i nový směr v náboženské oblasti židovského obyvatelstva. „Z tzv. „náboženských stran“ působících před rokem 70 po Kr. zbyla v podstatě pouze ta skupina, která válečné fiasko přestála do jisté míry bez úhony a jako jediná byla schopna dlouhodobě komunikovat s Římany: umírněné křídlo farizeů. Jeho příslušníci vstoupili do dějin jako „rabíni“ a v následujících staletích určovali podobu judaismu.“¹¹⁹

Po dobytí Jeruzaléma Římany a potlačení povstání tedy nakonec přetrval pouze farizejský směr, který položil kořeny rabínskému judaismu. Vůdcovství nebo můžeme říct řízení židovského národa převzali místo králů, kněží nebo proroků učenci nebo učitelé - tzv. rabíni. Působení farizeů ale nekorespondovalo s křesťanstvím.¹²⁰ „Třebaže jejich a Ježíšovo učení mělo mnoho styčných bodů, byli farizejové v rozporu se vznikajícím křesťanstvím a patřili k jeho odpůrcům.“¹²¹

---

¹¹⁵ Srov. tamtéž, str. 128.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 128.

¹¹⁷ Srov. tamtéž, str. 128.

¹¹⁸ Srov. tamtéž, str. 129.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 130.

¹²⁰ Srov. Slovník biblické kultury. 1. vyd. Praha: Ewa Edition, 1992. ISBN 80-900-1757-6, str. 63.

¹²¹ Slovník biblické kultury. 1. vyd. Praha: Ewa Edition, 1992. ISBN 80-900-1757-6, str. 63.

2. BIBLICKÝ VÝZNAM

Z historického a náboženského hlediska je oblast Galileje jednou z nejzajímavějších lokalit v Izraeli zejména proto, že je spojena s působením Ježíše. V Galileji se nachází spousta památek z doby 1. století, která jsou spojená s Ježíšovou činností a kázáním.

Protože zde vedla obchodní stezka Via Maris, která spojovala Mezopotámii a Damašek se Středomořím a Egyptem,¹²² dařilo se dobře v této oblasti nejen obchodu, ale i rybaření a právě z řad rybářů pocházejí i první Ježíšovi učedníci.

2.1 NZ události vztahující se ke Kineretskému jezeru

2.1.1 Povolání rybářů a význam rybolovu v NZ

a) povolání rybářů: Mk 1,16-20; srov. Mt 4,18-22

Motiv rybolovu se v Novém zákoně objevuje už u povolání Ježíšových učedníků.

Ježíšovo působení je podle Markova evangelia jakousi cestou - doslova je psáno: šel podél moře. Galilejským mořem je myšleno jezero Kineretské.¹²³ Izraelci vnímali vodní živel negativně, podle tehdejší představy bylo moře „sídlo draka – personifikované hlubiny“.¹²⁴ Této oblasti plné chaosu, rozkladu a smrti se mohl postavit jen Bůh. „Překonání moře na konci věků (Zj 21,1) bylo symbolem překonání smrti, rozkladu a vzpoury proti dobré vůli Boží.“¹²⁵ Nicméně právě u jezera Ježíš povolává své učedníky. Ježíš povolává jako prvního Šimona, později nazývaného Petr, a poté jeho bratra Ondřeje. Oba bratři byli rybáři, kteří rybařili z břehu jezera – nebyli tedy zřejmě nijak bohatí a neměli ani na loď. Obrat „pojďte za mnou“ obsahuje znak závislosti na mluvčím a také znak aktivity a změny na cestě k cíli. Poslání rybářů lidí znamená zachraňování lidí z moci zlých sil, které na ně útočily jako moře nebo potopa. Nebudou soudci, ale záchranáři lidí z moci zlé síly moře. Naléhavost a moc

---

¹²² Srov. WALKER, P. Po stopách Ježíše: ilustrovaný průvodce Svatou zemí. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2100-7, str. 71.

¹²³ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 36.

¹²⁴ Tamtéž, str. 36.

¹²⁵ Tamtéž, str. 36.

Ježíše je u Marka potvrzená opuštěnými sítěmi povolaných rybářů. Další dva povolání bratři, Jakub a Jan jsou také rybáři, ale z vyšší vrstvy – mají loď a dokonce pomocníky. I oni opouštějí své rybářské náčiní, ale navíc i svého otce. Opuštěním rodiny chce Marek znázornit naléhavost a potřebnost následování Ježíše.¹²⁶

Zprávy Marka i Matouše jsou hodně podobné. Obě zprávy neuvádí, zda povolání rybáři Ježíše znali nebo ne, zda se viděli poprvé nebo zda o Ježíši už slyšeli. Tato informace není pro oba autory až tak důležitá. Rybář lidí neznamena to samé jako rybář ryb. Ryby nejsou rády, když jsou loveny.¹²⁷ „Být rybářem znamená dělat z „ryb ve vodě“ „ryby na suchu“. Být rybářem lidí ovšem znamená dělat z „lidí ve vodě“ „lidí na suchu“, což by mohla být případně i záchrana tonoucích.“¹²⁸ Rybář lidí znamená záchranu lidí, kteří se topí a jsou tedy v nesnázích. Způsob povolání učedníků je velmi naléhavý a bezodkladný; učedníci následují Ježíše ihned, bez jakékoli přípravy, přímo od rozdělané práce. Další dva učedníci byli vyzvaní k následování stejným způsobem, ale je zde zmíněný ještě rodinný podnět. Bratři opouštějí svoji rodinu, zanechávají svého otce na jezeře, protože následování Ježíše je mnohem důležitější než vše, co dosud dělali a v tomto případě je následování důležitější i než rodinné vazby.¹²⁹

b) význam rybolovu: L 5,1-11; srov. J 21,1-14

U evangeliích podle Lukáše a Jana je uvedený motiv neúspěšného rybolovu, který se nakonec na radu Ježíše vydaří. Úspěšný rybolov učedníci neočekávají. Šimon Petr na vydařený lov reaguje jako první. Uvědomí si svojí nepatrnost a hříšnost vůči Ježíši – toto vědomí ho nutí říct, aby Ježíš od něho odešel. Ježíš ho ale uklidní a sdělí mu rozkaz, jemuž se Šimon Petr nemůže vzepřít. Poté co Ježíš řekl Šimonu Petrovi, že ho učiní rybářem lidí, učedníci všeho nechali a Ježíše následovali (srov. L 5,1-11).¹³⁰

Obdobou veršů u Lukášova evangelia jsou verše u evangelia podle Jana, kde se ale celý příběh odehrává po Ježíšově vzkříšení. Je tu mnoho podobných okamžiků jako u Lukáše, ale jsou tu i důležité rozdíly, pro které nemůžeme obě zprávy ztotožnit v jednu. U Lukáše se

¹²⁶ Srov. tamtéž, str. 36-38.

¹²⁷ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 50-51.

¹²⁸ Tamtéž, str. 51.

¹²⁹ Srov. tamtéž, str. 51-52.

¹³⁰ Srov. Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

společný rybolov odehrál za účasti zástupců lidí, u Jana jsou učedníci s Ježíšem sami; u Janova evangelia jsou zmiňováni již dobře známí učedníci, ale i zcela neznámí, u nichž není jisté, zda patřili mezi prvních 12 učedníků nebo do širšího okruhu učedníků; Jan mluví o Petrovi jako o Šimonu Petrovi, který má mezi všemi učedníky ojedinělou pozici – mezi učedníky je uvedený i Tomáš, jehož jméno v překladu znamená „Dvojče“ a Jan zde poukazuje na vnitřní rozpolcenost Šimona Petra. Dále Jan nemluví konkrétně o učedníkovi, kterého miloval Ježíš, ale uvádí zde syny Zebedeovy. V noci se Petr rozhodl jít na lov ryb, kdy je nejvhodnější doba a ostatní učedníci šli s ním, ale lov byl neúspěšný stejně jako je tomu u Lukáše. V obou zprávách se pravděpodobně učedníci už nějakou dobu znali s Ježíšem (u Jana zpočátku učedníci Ježíše nepoznali). U Lukáše si tak i Šimon Petr nechá poradit, poslechne Ježíše a čeká na jeho pokyn, kdy má hodit síť do vody i přesto, že je zkušený rybář.¹³¹

U Jana učedníci poslechli Ježíšovu radu ohledně hození sítě na to správné místo pro úspěšný lov, aniž by věděli, koho poslechli. Možná si mysleli, že ten neznámý člověk rybolovu rozumí – Jan neuvádí proč učedníci poslechli neznámého. I v době, kdy už učedníci následovali Ježíše se mohli věnovat rybářství – bohaté úlovky byly znakem, že Ježíšova slova byla správná, když jim řekl, že z nich udělá rybáře lidí – tato informace je uvedena u Lukáše. Znamená, že se učedníci na Ježíše mohou spolehnout. Dokonce se učedníci na Ježíše mohou spolehnout i tehdy, když okolnosti rybolovu nejsou příznivé a je tedy možné chytit spoustu ryb i ve dne. Ježíš se obrací hlavně k Šimonu Petrovi, ale přítomnost ostatních učedníků uděluje pověření k lovu ryb mnohem širší platnost. Ježíš chtěl zdůraznit, že jediná cesta, kterou se Boží služebník může dát, je pouze v naprostém spolehnutí se a následování Ježíše a jeho slov, která na první pohled nemusí být vždy lehce srozumitelná.¹³²

U Jana je uvedeno, že při rybolovu poznal učedník, kterého Ježíš miloval, že neznámý muž na břehu jezera je Ježíš. Když se to dozvěděl Šimon Petr, zanechal síť plnou ryb a šel ihned k Ježíši. Ostatní učedníci ale také nebyli daleko od břehu a připluli s lodí a sítěmi plnými ryb. Dostali se tak k Ježíši jiným způsobem, jinou cestou než Šimon Petr. Jan zde chtěl ukázat, že Petrova horlivost byla spíš zbytečná. Na břehu bylo již připravené jídlo, ale nehovoří se zde kdo ho připravil – důležité je, že došlo ke společnému jídlu Ježíše s učedníky. Jídlo bylo zřejmě připravené působením Ježíše, který je připravil pro své učedníky, kteří mu připravili velikonočního beránka před Golgotou. Ale i učedníci mají podíl na společném stolování u jezera - Ježíš jim přikazuje, aby přinesli i několik ryb ze svého úlovku. Příkaz jde

---

¹³¹ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 44-50.

¹³² Srov. tamtéž, str. 44-51.

splnit Šimon Petr, který přinese 153 velkých ryb. Je to nezvyklé číslo a znázorňuje spíš velké množství budoucích věřících, kteří nepřetrhnout síť církve. Způsob, kterým Ježíš podává učedníkům jídlo zřejmě odkazuje na poslední večeři před ukřižováním: i zde je chléb, ale místo vína je zde přítomna ryba. Ježíš zde podává sama sebe v rybě a chlebu. Společný lov a jídlo je možný i přesto, že se jedná o vzkříšeného Ježíše. Učedníci věděli, že se jedná o Ježíše, ale hned jakoby začali pochybovat. Janovy verše mluví o starostlivosti Ježíše o své učedníky a své poslání mohou naplnit jen tehdy, když se na Ježíše ve všem spolehnou.¹³³ „Příběh o rybolovu je symbolickým obrazem apoštolské misie ve světě (L 5,10b) po Kristově zmrtvýchvstání a seslání Ducha sv.“¹³⁴ Jan zde uvádí Tiberiadské jezero jako jediný ze synoptiků. Tiberiadské jezero chápe jako symbol světa, říši císaře Tiberia, do níž se vydala misijní loďka církve.¹³⁵

2.1.2 Uzdravování na jezeře (Mk 3,7-12)

Po úkladech protivníků odchází Ježíš z města opět k jezeru (obrazně k moři). Protivníci ho pronásledují, ale Ježíše následují zástupy, které se zvětšily: jsou zde lidé nejen z Galileje, Judska a Jeruzaléma, ale i z Idumeje (z jihu), ze Zajordání (z východu) a z Týru a Sidonu (od severního pobřeží). Zástup složený z lidí z různých oblastí se chová ale jednotně, ačkoli je zdůrazněno, že se jedná o velký zástup. Marek uvádí Galileu jako první ve výčtu oblastí – dívá se na ni jako na základ křesťanství, kolem níž shromažďuje církve ze všech okolních zemí. Marek chce zdůraznit, že za Ježíšem dorazili i pohané a Jeruzalém je zde postaven na hranici pohanského světa.¹³⁶

Zástup neví, kdo Ježíš ve skutečnosti je. Slyšeli ale o jeho činnosti. Zástup se tlačí k Ježíši, který musí nastoupit na loď.¹³⁷ V této souvislosti je zde uvedený motiv uzdravování jako „představy o předmětném přenosu uzdravující moci“.¹³⁸ V závěru zprávy Ježíš okřikuje nečisté duchy, čímž vyjadřuje „útok proti Satanovi“.¹³⁹

---

¹³³ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 51-53.

¹³⁴ Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 202.

¹³⁵ Srov. tamtéž, str. 202.

¹³⁶ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 75-76.

¹³⁷ Srov. tamtéž, str. 76.

¹³⁸ Tamtéž, str. 76.

¹³⁹ Tamtéž, str. 76.

Lidé chtěli naslouchat Ježíši a být od něho uzdraveni. Věří, že jenom pouhý dotek Ježíše je může uzdravit.¹⁴⁰

Podobné oddíly v synoptické tradici nejsou zachovány stejně. V evangeliu podle Matouše 4,24n se jedná o souhrnný popis týkající se Galileje a Lukáš ve svém evangeliu 6,17n uvádí zprávu jako úvod Ježíšova kázání na rovině.

Ve zprávě o uzdravení v Markově evangeliu je i zpráva o hrozbě Ježíše duchům. Nemluví se zde o posedlých lidech, ale samotní duchové byli posedlí. Zlí duchové vědí, že před nimi stojí Syn Boží, který pro ně znamená zkázu. Duchové vědí o svém zániku, protože kde je Syn Boží, nemůžou být zlí duchové. Křik duchů, že je před nimi Syn Boží není ale vyznání, pouze vědí co je čeká a jakoby chtěli Ježíše přinutit k tomu, aby proti nim nezakročil. Ježíš jim nejen přikáže, aby mlčeli, ale dokáže duchy i umlčet. Nedovolí jim, aby ho označovali za Syna Božího, aby neohrozili Ježíšovo veřejné vystoupení. Umlčení duchů autor evangelia nevyslovuje, chce jen naznačit, že Ježíš duchy přemohl a vyhnal.¹⁴¹

2.1.3 Učení na lodi (Mk 4,1-9)

Zpráva začíná obrazem zástupu lidí u jezera, který Ježíš učí. Marek uvádí, že se jednalo o velký zástup, což svědčí o velikosti chvíle. Ježíš káže z lodi na jezeře a zástup lidí stojí na břehu, což můžeme chápat jako zobrazení moci Ježíše nad vodami moře, tedy nad negativními silami.¹⁴²

Podobenství, která Ježíš používá ve svém učení, znázorňují zvěst o Božím království. Kázání podobenství o rozsévání je převzato ze života tamních zemědělců – napřed se rozsévá a pak rychle se půda zaorává spolu s cestami, které vedou přes pole. Rozséváč rozhazuje zrna rukou a ptáci přilétávají mezi setím a oráním, aby sezobali zrna na cestě. Jiná zrna padla na skalnatou půdu, kde ale neměla dost hlíny, aby řádně zakořenila. Rostliny sice vyrostou, ale slunce je spálí, protože nemají dostatečný kořen. Další zrna padla do trní, které zrna udusilo. Ale jako poslední a největší je skupina zrn, která padla do úrodné půdy a vyrostla, vydala úrodu a přinesla třicetinasobný, šedesátinasobný i stonásobný prospěch. Setba i přes ztráty má

---

¹⁴⁰ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 34.

¹⁴¹ Srov. tamtéž, str. 129.

¹⁴² Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 90.

užitek. Ježíš předpokládá, že dějiny spějí k určitému cíli – tedy ke žni a až poté zvěst o království Božím vydá úrodu. Svojí činnost Ježíš spojuje s očekáváním Božího království.¹⁴³

Ježíš mluví k lidu v podobenstvích, v hádankách, které je ale nutné správně pochopit. Závěr zprávy naznačuje, že „správné porozumění je Božím darem a že Boží věci lze poznat zase jen Božím duchem. Jeho dárce je Ježíš, který otvírá zavřené uši.“¹⁴⁴

Ježíš je sedlák a zástupy lidí znázorňuje ornici; zvěstování Božího království a jeho přijetí mezi lidem je zde přirovnáno k setbě. Důraz je kladený hlavně na činnost a aktivitu rozséváče. Zástup lidí je zde zobrazen jako jedno pole, do kterého ale člověk nevidí. V zástupu jsou určité lidé, kteří naslouchají slovu, ale nepřijmou ho; nebo jsou zde lidé, kteří slyšené slovo s radostí přijmou, ale neporozumějí mu anebo zítra přijmou s radostí zase něco jiného. Ale v zástupu lidí jsou přítomni i lidé, kteří slyšené slovo potřebují slyšet, pochopí ho, přijmou ho a zůstanou mu věrní. A právě kvůli těmto lidem má zvěstování celým zástupům smysl a vynahradí všechny ztráty. Podobenství může na první pohled vypadat pesimisticky - je mnoho situací, která mohou ohrozit setbu. Způsob vyprávění podobenství je ale optimistický – Ježíš zde označuje možnosti, které nemohou ohrozit setbu a úrodu. I přes všechna zdánlivá úskalí, je zvěstování úspěšné a uchytí se.¹⁴⁵

Začátek a konec zprávy je vlastně napomínajícího charakteru - Ježíš vyzývá zástup, aby mu naslouchal. Dále je tento prvek ve zprávě uvedený na pozadí příběhu o různých typech půdy. Postupně ale zpráva pokračuje k povzbuzení: 3 příklady, kdy je zrna promarněná, jsou vynahrazeny úspěšnou úrodou, třemi stupni hojného výnosu. Je zde velký kontrast mezi neuspokojivým začátkem setby a skvělým výsledkem úrody navzdory přirozenému odpadu při setbě.¹⁴⁶

Ostatní synoptická evangelia podobenství rozvíjejí jinak. U Mt 13,1-52 jde o tzv. třetí Ježíšovu řeč (výčet podobenství). Evangelium podle Lukáše (L 8,4-8) má podobenství oproti Markovi zkrácené a není zde informace, že Ježíš učí na lodi.

---

¹⁴³ Srov. tamtéž, str. 90-92.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 92.

¹⁴⁵ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011, 512 s. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 222-223.

¹⁴⁶ WILLIAMSON, Lamar, Jr. Mark. Atlanta: J. Knox Press, 1983. ISBN 08-042-3121-4, str. 91.

2.1.4 Utišení bouře (Mk 4,35-41; Mt 8,23-27; L 8,22-25)

Zprávou o utišení bouře začíná série čtyř či původně ještě více zázračných příběhů.¹⁴⁷ V průběhu plavby se strhla bouře: „vody, které byly pokládány za oblast chaosu a sídlo mytické obludy, se vzepřely stvořitelské moci“.¹⁴⁸ Taková byla tehdejší představa o bouři, která znamenala nejhoršího ohrožení života. Pomoc je možná pouze od Boha. Úzkost učedníků, kteří si uvědomují svoji nicotnost, je znásobena nečinností Ježíše, který spal. Marek chtěl Ježíšovým spánkem naznačit klid, pokoj Boží, který převyšuje rozum. Po probuzení se Ježíš bouři a větru postaví a pohrozí jim. Prokazuje tak, že má pravomoc Stvořitele a Vykupitele. Nakonec se Ježíš obrací na učedníky, kteří prožívají velký strach a úctu provázející Boží přítomnost. Vytkne jim jejich nedostatek víry, strach a bázeň. Příběh o fyzické záchraně se přesunuje na výzvu k novému postoji těch, kteří jsou v nebezpečí.¹⁴⁹ „Ježíš je tu líčen jako ten, jenž přináší sílu k překonání chaosu, protože je sám zajedno s Boží vůlí.“¹⁵⁰ Hlavní doporučení je, že zázrak nebudí víru.¹⁵¹

Utišení bouře se vyskytuje i u Mt 8,23-27 a L 8,22-25. Utišení bouře je důkazem Ježíšovy moci, ale také hodnocení postoje učedníků jako malověrných, které ale Ježíš neopouští. Nejvíce podobné zprávy jsou mezi evangeliem podle Matouše a Lukáše. Markovo evangelium se liší jen ve vedlejších znacích. Markova zpráva je nejpodrobnější. U Lukáše není zpráva časově určená, u Matouše je jen narážka příkazu učedníkům, že se přeplaví na druhý břeh – tímto volným časovým určením se zpráva zařazuje do Galileje. U Marka je časový údaj přesnější – jde o den, v němž Ježíš učil zástupy. Plavba po jezeře je prvním přerušením Ježíšova pobytu v Kafarnaum. Autoři evangelií neuvádějí, proč chtěl Ježíš přeplout na druhou stranu. Evangelisté popisují bouři stejně.¹⁵² Bouře byla velice silná - i zkušení rybáři, jako byli někteří z učedníků, propadli panice.¹⁵³ Při bouři Ježíš spal. Učedníci měli pocit, že se o ně Ježíš nestaral. U Marka a Lukáše je uvedeno, že učedníci vzbudili Ježíše s výčitkami, ale u Matouše bylo buzení spíše prosbou. V Matoušově evangeliu se napřed obrací Ježíš k učedníkům a až pak utiší bouři; u Marka a Lukáše napřed utiší bouři a pak

¹⁴⁷ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 104.

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 105.

¹⁴⁹ Srov. tamtéž, str. 105-106.

¹⁵⁰ Tamtéž, str. 106.

¹⁵¹ Srov. tamtéž, str. 106.

¹⁵² Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 39-42.

¹⁵³ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 131.

s výčitkami promluví k učedníkům. Pouze u Markovy zprávy jsou uvedena přímá slova, kterými nařídil Ježíš jezeru (moři), aby se utišilo. Mluví k němu jako by se jednalo o živou bytost. V této souvislosti jde zřejmě o představu ducha moře, kterému lze rozkazovat a ovládat ho. Ve všech třech zprávách je uvedený rozdíl mezi bouří a velikým tichem, které nastalo po utišení bouře. Ježíš má stejnou moc jako Bůh, který vládne jezeru. Označení malověrnosti je uvedené u Matouše. U Marka a Lukáše se Ježíš ptá po víře učedníků. Svým dosavadním kázáním vedl Ježíš své učedníky, aby se plně spoléhali na Boha. Ptal se po víře učedníků, která trvá i přes těžkosti, které v životě přicházejí. V závěru zprávy je uvedena reakce učedníků na slova Ježíše. U Marka a Lukáše pociťují jiný strach než před chvílí z bouřky. Uvědomují si, že mají před sebou božského vykonavatele, který jim vyčetl, že jejich víra není pevná. Všechny tři zprávy končí otázkou učedníků, která upozorňuje na mimořádnost situace a důkazem toho, že si uvědomují, že nemají před sebou jen člověka.¹⁵⁴

2.1.5 Ježíš kráčí po jezeře- „moři“ (Mk 6,45-52; Mt 14,22-33; srov. J 6,15-21)

V této zprávě Ježíš po nasycení zástupů přiměje učedníky, aby nastoupili na loď a jeli na druhý břeh k Betsaidě. Tam doplují ale až později a společná plavba nyní končí jižně od Kafarnaum v krajině Genezaretské. Ježíš chce propustit zástup, synoptik ale neuvádí kam se zástup poděje. Nastává večer a Ježíš je sám na hoře a učedníci daleko na jezeře. I přesto, že je tma, Ježíš vidí učedníky, kteří jsou znaveni veslováním, protože vítr vane proti nim.¹⁵⁵

Ježíš k učedníkům přichází po moři před svítáním a je „blízký Hospodinu, který „šlape po vlnách mořských“, či moudrosti Boží, která „kráčí nad hlubinou propasti“.¹⁵⁶ Marek zasazuje některé epifanie (zjevení Boží slávy) již do života Ježíše, aby obnovil jeho pozemský život; je zde kladen důraz na to, že vzkříšený Kristus je totožný s pozemským Ježíšem. Slovní spojení „Vzchopte se“ je dáno do souvislosti o přítomnosti Boha či božstva. Kdo následuje Ježíše není sám, i když s ním Ježíš viditelně není; Ježíš ho vidí a při ohrožení je mu nablízku – je nutné ale Ježíšovu přítomnost a dohled poznat a nebýt slepý jako byli učedníci.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježišove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 39-44.

¹⁵⁵ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 139-140.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 140.

¹⁵⁷ Srov. tamtéž, str. 139-142.

Zpráva o chůzi Ježíše po moři není obsažena u Lukášova evangelia. Je možné, že Lukáš považoval zprávu o chození po moři a utišení bouře za jednu zprávu. Ale není to jediná zpráva, kterou Lukáš neuvádí. Badatelé se domnívají, že Lukáš čerpal kromě z evangelií Marka a Matouše i z jiných pramenů, ve kterých některé zprávy nebyly uvedeny.¹⁵⁸

Ježíš musel své učedníky přimět, aby nastoupili na loď – zdá se, jako by je musel do této činnosti nutit. Marek ani Matouš neuvádí, proč je musel nutit. Můžeme se domnívat, že se učedníkům nechtělo od plných košů chleba nebo nerozuměli, proč by někam měli odjet bez Ježíše. Ježíš chtěl zřejmě oddělit učedníky od zástupu lidí a činil tak s vědomím toho, že učiní skutek chození po moři. Učedníci Ježíše poslechnou, nasednou do lodi a vyplují. Matouš uvádí směr cesty jen obecně na druhý břeh, Marek upřesňuje jako směr cesty Betsaidu a Jan uvádí Kafarnaum. Předešlá zpráva nasycení zástupů se odehrála na východní straně jezera, proto se můžeme domnívat, že učedníci pluli na západní pobřeží. Ale určení místa Betsaidy leží na severní straně jezera. Možná Ježíš určil cíl cesty Betsaidu, protože tam mohl dojít pěšky; pokud by měl dojít pěšky do Kafarnaum jak uvádí cíl cesty Janovo evangelium, tak by to pro Ježíše bylo mnohem těžší. Možná měli učedníci dojet na druhý břeh a mezipřistání měla být Betsaida. Dále je u Matouše a Marka uvedeno, že se šel Ježíš pomodlit. Není ale uvedeno, čeho se týkala Ježíšova modlitba. V obou evangeliích je už ale několikrát uvedeno, že se Ježíš občas modlil sám (srov. Mk 1,35; 14,32-35). U Jana je navíc zpráva, že učedníci čekali na Ježíše do večera než vypluli. Není ale uvedeno, proč čekali – možná dokud neskončila večere.¹⁵⁹

Všechny tři zprávy uvádějí, že Ježíš uviděl učedníky unavené veslováním a šel k nim po vodě. Není vysvětleno, jak je mohl vidět a ani nepřipouští možnost, že Ježíš mohl ve skutečnosti kráčet po břehu a učedníkům se mohlo jen zdát, že chodí po vodě. Evangelisté zřejmě chtějí poukázat na božskou moc Ježíše. Matouš a Marek uvádějí přímo Ježíšovu chůzi po vodě, ale u Jana je zpráva představena tak jak ho viděli učedníci. U Markova evangelia se zdá, že Ježíš chtěl učedníkům ukázat svoji moc nad vodou, protože chtěl projít dál kolem nich. Učedníci Ježíše nepoznali a považovali ho za přízrak – tato informace jakoby patřila do doby po vzkříšení Ježíše, kdy ho také učedníci často nepoznávali. Učedníci jakoby naznačovali, že stále Ježíše úplně nepochopili, nepronikli k jeho podstatě. Ježíš je ale nenechává ve strachu, promluví na ně a podle hlasu ho učedníci poznají.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscus, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 31.

¹⁵⁹ Srov. tamtéž, str. 30-35.

¹⁶⁰ Srov. tamtéž, str. 35-36.

Pouze v Matoušově zprávě je uvedena i Petrova chůze po vodě.¹⁶¹ Není jisté, zda učedníci zcela věří, že se jedná o Ježíše. I Petr uvádí „jsi-li to ty“. Petr neví, jak je možné chodit po vodě a Matouš to také neuvádí. Petr dokonce neví, zda se jedná o Ježíše, ale je-li to on, pak za ním musí jít, přestože neví jak je možné jít po vodě. Petr dokáže vykročit do neznáma za Ježíšem, ale nakonec ho nepřekoná voda nebo vítr, ale jeho strach. Až ve svém strachu pozná, že před ním stojí Ježíš. Petr zašel dál než ostatní učedníci, kteří zůstali sedět v lodi. Zašel ve svém následování Ježíše dál, než mohl zvládnout, ale je dobře, že tak učinil. Protože teprve potom poznal Ježíše jako spasitele a pochopil o co jde.¹⁶² U Matouše poté Ježíš s Petrem vstoupí na loď; u Marka je uvedeno jen to, že Ježíš vstupuje na loď a u Jana je informace, že učedníci chtějí vzít Ježíše na loď a hned poté se ocitají u břehu. U Janova evangelia je uvedeno, že učedníci měli strach z přízraku, ale po Ježíšových slovech ho vděčně a ochotně na loď přijímají, ba dokonce touží mít Ježíše při sobě. Po příchodu Ježíše na loď už zřejmě nebyla cesta nijak těžká a rychle se ocitli u břehu. U Marka je informace, že učedníci byli užaslí nad utišením větru po příchodu Ježíše na loď. U Matouše je uvedeno, že se učedníci po vkročení Ježíše na loď a utišení větru klaní a reagují vyznáním, že Ježíš je Syn Boží. Zpráva o chůzi po vodě není zdůrazněním zázračnosti Ježíše, ale v první řadě jde o pomoc učedníků v nebezpečí a nouzi. Tato zpráva má otevřít oči všem, aby viděli, že mají před sebou spasitele, kterého jim seslal Bůh.¹⁶³

2.2 NZ události a lokality vztahující se k okolí Kineretského jezera

2.2.1. Povolání celníka (Mk 2,13-17; Mt 9,9-13; L 5,27-32)

Stejně jako u povolání rybářů, je i zde uvedeno zaměstnání a co vše celník opouští. Po vyzvání chudých rybářů, je osloven i movitý výběrčí daní – celník a stejně jako rybáři i on je osloven na břehu Kineretského jezera. Celník byl v židovské společnosti nenáviděný kromě

---

¹⁶¹ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježišove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 36.

¹⁶² Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 261-262.

¹⁶³ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježišove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 37-38.

vykořisťování i proto, že pracoval pro římský stát a odrodil se víře.¹⁶⁴ „Výběřci daní byli zaměstnanci soukromých podnikatelů, kteří měli smlouvu s římským státem a v provinciích vybírali daně. Z částky, kterou vybrali, navíc udržovali svůj aparát a čerpali zisk. Tímtož systémem přímého zisku z vydírání pracovali jejich podřízení.“¹⁶⁵ Výběřci daní vybírali daň přímou (daň z hlavy), nepřímou (například za potraviny) a také clo při převozu zboží z různých lokalit. Celník na břehu jezera mohl tedy vybírat clo od rybářů.¹⁶⁶ Kafarnaum leželo na území Heroda Antipy, celnice oddělovala dvě území - Antipy a Filipa.¹⁶⁷

Jméno celníka Levi, syna Alfeova, je záhadou a Marek také tohoto učedníka neuvádí mezi výčtem Dvanácti učedníků ve 3. kapitole, kde je uveden Jakub Alfeův. Jména Levi Alfeův se drží i Lukášova zpráva, Matoušova zpráva uvádí celníka Matouše.¹⁶⁸

U stolu v celníkově domě stoluje spolu s Ježíšem a jeho učedníky mnoho celníků a jiných hříšníků – mnoho těchto lidí bylo totiž mezi těmi, kteří Ježíše následovali. Ježíšovi protivníci jsou proti vytváření společenství s hříšníky. Ale Ježíš odpovídá, že přišel pomáhat. Lidé u stolu jsou jako nemocní, kteří potřebují lékaře.¹⁶⁹ A lékem je „zvěst o království Božím. Marek tím zároveň naznačuje, že změna člověka k dobrému – pokání - je nejzávažnějším uzdravením.“¹⁷⁰ Další výrok Ježíše „má formu slova Páně a je zobecněním Ježíšova poslání: „Nepřišel jsem pozvat spravedlivé, ale hříšníky“.¹⁷¹

Ve všech třech evangeliích zpráva o povolání celníka navazuje na zprávu o uzdravení ochrnutého –je zde pokračování motivu vysvobození z hříchu. Evangelia neuvádějí proč se Ježíš rozhodl vyzvat celníka, aby ho následoval ani zda celník Ježíše znal nebo ne. Ježíšova výzva znamená spíše unikátní a neopakovatelnou možnost, kterou tak celník pochopí a bez váhání Ježíše následuje. Znamená to, že opouští svoji dosavadní jistotu. Celník byl finančně zajištěný, ale společensky znemožněný a žil tak vlastně v izolaci - následování Ježíše je tak vlastně jeho vysvobozením. Další pokračování zprávy se odehrává v celníkově domě u večeře, což je trochu překvapivé, protože následování znamená opustit vše, co jsme dosud znali a nevracet se domů pro věci nebo se rozloučit. Farizeové se nepodivují nad celníkem jako takovým, ale napadají hostinu a uvádějí celníky a hříšníky v množném čísle – zdá se, že příležitost následovat Ježíše a hostinu využili i další celníci a hříšníci, které by nikdo

¹⁶⁴ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 64.

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 64.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž, str. 64-65.

¹⁶⁷ Srov. SCHÄFER, Peter. Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-702-1633-6, str. 107

¹⁶⁸ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 65.

¹⁶⁹ Srov. tamtéž, str. 65-66.

¹⁷⁰ Tamtéž, str. 66.

¹⁷¹ Tamtéž, str. 66.

z tehdejší společnosti na hostinu nepozval, ale do celníkova domu přijít mohou. Farizeové nerozumějí tomu, proč Ježíš večerí s hříšníky. Ježíš odpoví místo učedníků formou metafory. Celníky a hříšníky přirovnává k nemocným, spojuje se tak předchozí zpráva o uzdravení ochrnutého, kterému byly odpuštěny hříchy. V obou případech je hřích přirovnáván k nemoci. Kdo si vlastní vinou zmařil život, se Ježíš nedívá jako na zločince, ale jako na nemocného. Ježíš nesoudí, ale přichází léčit; od lékaře pacient očekává, že mu pomůže a ne že ho bude soudit. U Matouše je odkaz, že smyslem Zákona je milosrdenství – Ježíšův postoj je zde v souladu se Starým zákonem. Navíc Ježíš vyzývá farizeje, aby se na věc dívali stejně jako on. U všech třech evangeliích je uvedena věta, že Ježíš nepřišel pozvat spravedlivé, ale hříšníky. Je velice provokativní – stejně jako by řekl, že do jeho církve nepatří slušní lidé. Jedná se ale jen o vysvětlení metafory o lékaři a pacientech:¹⁷² „Ježíš chápe své poslání jako hledání zbloudilých, navracení ztracených a léčení hříšných – léčení zpackaných životů.“¹⁷³

2.2.2 Uzdravování v Genezaretu (Mk 6,53-56; Mt 14,34-36)

Podle Markova evangelia nakázal Ježíš učedníkům plout do Betsaidy, ale bouře asi zapříčinila, že se vrátili zpět na jihozápadní břeh do Genezaretu blízko Kafarnaum. Zpráva není zobrazením jedné události, ale je všeobecným vyobrazením uzdravování. Zpráva o příchodu Ježíše má za následek přinášení nemocných. Zdá se, že lidé čekali na jeho příchod a věří, že u Ježíše najdou pomoc. Ježíš zřejmě nezůstal na jedno místě, ale přecházel z jednoho místa na druhé. Ježíš uzdravuje veřejně, nemocné nevyhledává, ale ti ho prosí, zda se smějí alespoň dotknout střapců na jeho oděvu.¹⁷⁴ Ježíš měl oblečení s třásněmi připomínající „přikázání i milosrdenství Hospodinovo, tedy oblečení správného Žida“.¹⁷⁵ Ježíš tedy nosí obyčejný židovský lidový oděv – oblečení zbožných lidí Staré smlouvy.¹⁷⁶ Musela být ale přítomna nejen víra nemocných, ale i Ježíšova vůle uzdravovat. Marek neuvádí bližší popis

¹⁷² Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 145-149.

¹⁷³ Tamtéž, str. 149.

¹⁷⁴ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 36-37.

¹⁷⁵ POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 143.

¹⁷⁶ Srov. RIENECKER, Fritz. Evangelium podla Marka. Bratislava: Creativpress, 1993. ISBN 80-713-1010-7, str. 130.

uzdravování ani žádnou Ježíšovu řeč. Ježíš pomáhá, neptá se o jaké nemoci jde.¹⁷⁷ Lidé se Ježíše dotýkali ne jako talismanu, ale s vírou.¹⁷⁸

2.2.3 Uzdravování v Kafarnaum

a) posedlý: Mk 1,21-28; L 4,31-37

Zpráva je začátkem celku, ve kterém Marek líčí, jak Ježíš pomohl nemocným. Kafarnaum je vesnice, ve které Ježíš delší čas bydlel a v křesťanské tradici je spojovaná s Ježíšovými zázraky. Ježíš káže v sobotu v synagoze a svým učením budí úžas. Ježíš neučí jako zákoníci.¹⁷⁹ „Svou autoritu nezakládal na důkazu z Písma, neodvolával se na svého učitele a jeho žáci byli i z těch vrstev obyvatelstva, které nedodržovaly zákon, takže farizeové takovými lidmi pohrdali a říkali jim „lid země“ (J 7,49).“¹⁸⁰ Marek upozorňuje, že je hlavní Ježíšova zvěst a jeho vztah k Bohu. Božská vláda je perspektivou pro tento svět a Ježíšovy činy jsou pouze vyústěním této základní skutečnosti. Marek naznačuje, že Ježíšova moc je čistá, zdrojem je sám Bůh; Marek uvádí, že Ježíš měl na rozdíl od zákoníků autoritu „přímého pověření, jakou měli proroci, odvozenou jen od „toho, který jej poslal“.“¹⁸¹ Je zde uvedena židovská lidová představa o nečistém duchu nebo démonu, který podléhá satanovi. Nemoc zde není ale myšlena jako fyzická, ale jako sociální a náboženské ohrožení a odcizení. Toto platí pro všechny nemoci, ale u psychická nemoc je nejvíc zřetelná. Marek se zaměřuje na dialog Ježíše s nečistým duchem. Démon v nemocném člověku je mluvčím Ježíšových odpůrců; nemocný člověk je rozpolcený, odcizený.¹⁸² Démon se snaží získat nad Ježíšem moc. „Jsi svatý Boží: Pokus o útok vyslovením protivníkovy pravého jména. „(...)“ Vyslovení jména mohlo podle magických představ zneškodnit jeho nositele.“¹⁸³ Démon dokonce zná obě strany Ježíšovy osobnosti. Ale toto Ježíš odmítá – Marek tím chce říct, že ne každé použití Ježíšova titulu je vyznáním. Ježíš démonovi pohrozí a umlčí ho – jedná tu jako ten mocnější a

¹⁷⁷ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 36-37.

¹⁷⁸ Srov. Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 41.

¹⁷⁹ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 40.

¹⁸⁰ Tamtéž, str. 40.

¹⁸¹ Tamtéž, str. 41.

¹⁸² Srov. tamtéž, str. 41-43.

¹⁸³ Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 69.

silnější, vyhnání zlého démona je v tomto případě uzdravujícím gestem. Význam nepřítele je zobrazen tím, že nemocným démon dokonce zatřásl. Podle Marka je smysl Ježíšovy činnosti v oddělení od sebe zla a zlého člověka; člověk je pak zachráněn a zlo je přemoženo. Pravý charakter Ježíšova mesiášství zůstává v tajnosti, ale pověst o jeho činech se přes příkaz k mlčení rozšířila po celé Galileji.¹⁸⁴

Zpráva Marka i Lukáše jsou skoro stejné. Lukáš naznačuje, že Ježíš do Kafarnaum odněkud sestoupil, ale neuvádí odkud. U Lukáše je navíc informace, že nemocnému nečistý duch neuškodil ani když ho hodil mezi lidi okolo něho.¹⁸⁵

b) uzdravování: Mk 1,29-39; Mt 8,14nn; L 4,38-44

Ježíš vstoupí do domu Šimona Petra a Ondřeje, ale důvod nevíme. Možná ho Šimon Petr pozval, neřekl Ježíši, že jeho tchýně je nemocná a tak sem Ježíš nejde s úmyslem uzdravování. Dům byl zřejmě docela prostorný, protože s nimi přišli i další dva učedníci Jakub a Jan. Petrova žena nebyla přítomna, protože po uzdravení byla Petrova tchýně hostitelkou. Není uvedeno o jakou horečku se jednalo. U evangelia podle Marka je uvedeno, že mu o nemocné řekli, u Matouše ji Ježíš uviděl a u Lukáše je informace, že ji trápila vysoká horečka. Zpráva o příchodu do domu je nejobsáhlejší u Marka, zpráva o uzdravení je nejdelší u Lukáše. U Lukáše je uvedeno, že Ježíš pohrozil horečce, tedy je uvedena přítomnost démona. U Marka a Matouše stačí dotek ruky, aby se nemocná ihned uzdravila.¹⁸⁶

„Horečka byla pokládána také za nečistou sílu, která byla zosobňována, jak to vyplývá z Lukášova podání tohoto příběhu.“¹⁸⁷ Ježíš vstoupí do uzdravujícího procesu s nemocnou tím, že ji uchopí za ruku. „Stal se podle židovských představ kulticky nečistým. V lidovém lékařství byl dotek pokládán za magický přenos síly.“¹⁸⁸ Tím Ježíš ženu „pozvedl“ a horečka nemocnou ženu opustila; uzdravení je znázorněno tak, že žena hned mohla obsluhovat. Marek

---

¹⁸⁴ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 43-44.

¹⁸⁵ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Transciscus, Liptovský Mikuláš v Cirkvnom nakladateľstve, 1979, str. 124-128.

¹⁸⁶ Srov. tamtéž, str. 44-45.

¹⁸⁷ POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 45

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 45-46.

pokládá tento příběh za důkaz, že se přibližuje království Boží a Ježíšovo učení má při sobě moc.¹⁸⁹

Ježíš nemocným lidem nezištně pomáhá a činí tak ve znamení Boží vlády. „Rozhodující je Ježíšova zvěst a jeho osobní vztah k Bohu jako k otci. To, že svou existenci orientoval ke zdroji života a plně se ztotožnil s Bohem, je pro Marka základem. Účinnost Ježíšovy pomoci, to, co „učil s mocí“, je důsledkem.“¹⁹⁰

Specifickým rysem této zprávy je, že se jedná o někoho blízkého učedníka Petra. Také se nepřímo dozvídáme, že Petr je ženatý a má v Kafarnaum dům.¹⁹¹

Po uzdravení Petrovy tchyně je dále uvedená všeobecná zpráva o Ježíšově uzdravování, které učinil ještě ten večer – tuto informaci přinášejí všichni tři synoptici.

U Marka je uvedená kromě mnoha dalších uzdravených lidí i zpráva o vyhnání démonů. Ježíš jim zakázal mluvit, aby neprozradili jeho poslání, které by nemuselo být pochopeno, kdyby bylo spojováno jen s Ježíšovým uzdravováním.¹⁹²

U Marka je hromadné uzdravování pro Ježíše spíš ubíjející – lidé zajímá jen uzdravování a Ježíš se nedostane ke svému kázání. Nakonec Ježíš odejde na pusté místo a modlí se. Matouš stejný příběh vypráví víc pozitivně – Ježíš tímto naplňuje své poslání. A pokud ho to také jako u Marka ubíjí, pak to Matouš zobrazí v symbolu zástupnosti: „jestliže nám tím pomáhá a jeho to ubíjí, pak to lze říci také tak, že naše slabosti na sebe vzal a naše nemoci snášel.“¹⁹³

Závěr zprávy je ujištěním, že Ježíš kázal i jinde a jeho činnost se rozšířila po celé galilejské oblasti. Při práci Ježíše jde vedle sebe pomoc i zvěst.¹⁹⁴

---

¹⁸⁹ Srov. tamtéž, str. 46.

¹⁹⁰ Tamtéž, str. 47.

¹⁹¹ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 125.

¹⁹² Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 50.

¹⁹³ MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 126.

¹⁹⁴ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 53.

c) ochrnutý: Mk 2,1-12; Mt 9,1-8; L 5,17-26

Po kázání v celé Galileji se Ježíš vrací do Kafarnaum. Veřejný a soukromý rys Ježíšova působení se nyní prolne – Ježíš učí v domě Šimona Petra a lidé, kteří se už do domu nevešli, stojí a naslouchají u dveří. Pak se objevuje informace o ochrnutém. Ochrnutým byl označován ten, kdo je zcela nepohyblivý a odkázaný na pomoc ostatních. Tento ochrnutý je nesený čtyřmi lidmi a tím Marek dává najevo závažnost onemocnění. Přes zástup lidí u dveří se ale nemohou s ochrnutým dostat do domu k Ježíši a tak vyhrabou otvor ve stropě, který byl tvořený z trámů, mezi kterým je směs z hlíny, proutí a rákosu. U Matouše je tento obraz vynechaný a Lukáš mluví o odstranění tašek (respektive dlaždic).¹⁹⁵

„Slovo víra tu bylo užito v původním prostém významu důvěry k Ježíši, která je spojena s rozhodným jednáním. Je to víra „hory přenášející“, postoj, v němž člověk vidí reálně hranice svých možností a jeho energické jednání je proto spojeno s odevzdáním sebe sama i druhého člověka Bohu jako dárci života.“¹⁹⁶

Ježíš učiní uzdravující gesto výrokem k ochrnutému – vstaň! Uzdravení je prokázáno tím, že ochrnutý vstane a nese si své lůžko, na které byl dřív odkázaný. Ještě předtím je ale interpretace o odpouštění hříchů.¹⁹⁷ Uvědomíme-li si, že „nemocní trpěli v první řadě pocitem odloučení od Boha a od lidí, že nemoc nebo neštěstí byly v Ježíšově době často pokládány za trest za hříchy, pak odpouštění, ujištění o tom, že Bůh se přibližuje k člověku, je vlastně základem nového vztahu k nemoci a k nemocným.“¹⁹⁸ Nemoc ale není trestem a nemocný není trestaný, ale trpící a jemu musíme projevit svou lásku. Smazání viny a odpouštění má ve své moci jen Bůh. Od Mesiáše, který měl přijít se nepředpokládalo odpouštění, ale odstranění nepřátel a hříšníků. Proto se zákoníci podivují a považují Ježíšův výrok za rouhání. Marek znázorňuje rozdíl mezi židovstvím a křesťanstvím – zákoníci sedí (což je charakteristický obraz zákoníka), odlišují se tak od okolních lidí, kteří se tlačí k Ježíši; učedník svého učitele následuje.¹⁹⁹ Uzdravení ochrnutého je v evangeliích znázorněno jako výraz Ježíšovy zvláštní moci. Tato moc je stejná pro uzdravení i pro odpouštění hříchů.²⁰⁰

„Zázračné poznání umožnil Ježíšovi dle Marka Duch, jenž na něj sestoupil dle 1,10. Ježíš tu proto reprezentuje Hospodina: Věřícímu zvěstuje odpouštění, protivníkům „vidí do

¹⁹⁵ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 57-58.

¹⁹⁶ Tamtéž, str. 59.

¹⁹⁷ Srov. tamtéž, str. 59-60.

¹⁹⁸ Tamtéž, str. 60.

¹⁹⁹ Srov. tamtéž, str. 60.

²⁰⁰ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 60.

srdce“.²⁰¹ Informace, že Ježíš viděl reakci zákoníků je uvedena u všech třech evangeliích. Odpověď na Ježíšovu otázku není lehká, ale tento příběh spěje k informaci, že odpouštět hříchy je nejen důležitější, ale i těžší, protože se pojí se zvláštní pravomocí. Odpustit hřích není v lidských silách a možnostech. Na konci zprávy je reakce zástupů, kteří ale až tak úplně nepochopily co se stalo. Chválí Boha za to, že dal takovou pravomoc lidem obecně, Ježíšův výrok o Synu člověka chápou ve významu každého člověka. V celé zprávě se nedozvíme o reakci ochrnutého ani těch, kteří ho přinesli.²⁰²

d) vzkříšení dcery Jairovy: Mk 5,21nn; Mt 9,18nn; L 8,40nn

Příběh o uzdravení Jairovy dcery je u Marka obohacen ještě o vyprávění ženy, která krvácela. Zpráva je nejkratší u Matouše a nejpodrobnější u Marka. Podle Lukáše to byla jediná dcera Jaira, což zvyšuje úpěnlivost jeho proseb.²⁰³ Moře a zástupy nejsou jen svědky Ježíšova učení o království Božím, ale Ježíšovy moci, která sahá až za smrt. Jairos je představený synagogy a prosí Ježíš, aby vkládáním ruky uzdravil jeho dcerku, která umírá.²⁰⁴ „Matouš a Lukáš uvádějí hned na začátku, že již zemřela a stupňují tak zázračnost příběhu. Jen on ji může zachránit (spasit), aby žila. Marek její záchranu chápe již také jako spasení, jako věčnou záchranu.“²⁰⁵ Smrt dítěte byla tehdy chápána jako trest za hříchy rodičů. Ježíš vyhověl prosbám Jaira a šel do jeho domu. Následuje je velký zástup. Sem je vložen příběh o ženě, která dvanáct let trpí krvácením; dvanáct let znamená, že je nevyléčitelně nemocná. Rozhodla se, že se zezadu přiblíží k Ježíši a dotkne se jeho oděvu – Ježíšova moc se projevuje pouhým dotekem.²⁰⁶ Uzdravení má Ježíš pod kontrolou, neděje se bez jeho vědomí. Zázračnost celé zprávy je zdůrazněna tím, že Ježíš pozná tu, která se ho dotkla.²⁰⁷ „Křesťanské podání však zdůrazňuje motiv, ne představu a psychický stav. A motivem tohoto

---

²⁰¹ POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. str. 61.

²⁰² Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 143-145.

²⁰³ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscus, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 7.

²⁰⁴ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 117.

²⁰⁵ Tamtéž, str. 117.

²⁰⁶ Srov. tamtéž, str. 117-118.

²⁰⁷ Srov. Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 77.

jednání je víra.²⁰⁸ Ježíš se obrací jen proto, aby uzdravení nezůstalo anonymní. Žena ani nedoufala, že by s Ježíšem mohla mluvit a on pochválí její víru – zde je rozdíl u Matouše oproti Markově zprávě, kde se Ježíš rozhořčeně ptá, kdo se ho dotkl a žena se přiznává se strachem a bází. U Marka toto zdržení zapříchňuje dramatickosti příběhu – Jairova dcera umírá.²⁰⁹

Ježíš sebou do domu představeného bere jen tři svědky – Petra, Jakuba a Jana. U zemřelé budou ještě její rodiče, ostatní lidi Ježíš vyžene. „Zemřelou bere za ruku a zpřítomňuje tak podávanou ruku Boží a mluví k ní.“²¹⁰ U Markovy zprávy je zachované aramejské znění i překlad, u Lukáše pouze znění v překladu. Výraz „vstaň“ je dvojznačné vyjádření pro uzdravení i zmrtvýchvstání. Pro všechny kromě Ježíše znamenala smrt Jairovy dcery smrt, ale pro Ježíše znamenala pouze spánek. Dívka poté hned vstala, u Lukáše je uvedeno, že se vrátil duch do dítěte – podle židovských představ pobýval duch po tři dny v blízkosti zemřelého. Na konci zprávy u Markova a Lukášova příběhu Ježíš přikazuje mlčet o této události, protože vzkříšení mohlo vzbudit velký rozruch. Ježíš nechce prozradit mesiášské tajemství dřív, než to bude vhodné. Ale zpráva u Matouše ukazuje, že se Ježíšův příkaz nesplnil. V domě už bylo plno lidí, když Ježíš přišel a tak mnozí viděli, že dívka zemřela a nyní je živá. Proto je přirozené, že se zpráva rozšířila po širém okolí.²¹¹

2.2.3.1 Lokalita: Kafarnaum

Kafarnaum je starověká osada na severozápadním břehu Kineretského jezera. Její jméno je odvozeno z hebrejského slova „Kefar“ („*vesnice*“) a „Nahum“ (neznámá osoba), název tedy v překladu znamená „*Nahumova vesnice*“.²¹² Josephus Flavius se o Kafarnaum zmiňuje jako o velmi úrodném pramenu na jeho postupu směrem od Jordánu ke Kineretskému jezeru.²¹³

---

²⁰⁸ POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 118.

²⁰⁹ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 154.

²¹⁰ POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 120.

²¹¹ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 10-11.

²¹² Srov. Encyclopaedia Judaica, Corrected ed., Keter Publishing House Jerusalem Ltd., Jerusalem, 1972, sv. 5, str. 136.

²¹³ Srov. FLAVIUS, Josephus. Válka židovská. Vyd. 3., v Academii 1. Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1172-2, str. 271.

V současnosti se vesnice nazývá „Kfar Nachum“ a podle křesťanské tradice je známá jako základna Ježíše pro svá kázání. Protože Kafarnaum leželo na obchodní cestě s Damaškem, sídlila v něm vojenská posádka (srov. L 7,1-5) a celnice (srov. Mt 9,9-11; 10,3; 17,24).²¹⁴ Po druhé židovské válce roku 135 sem uteklo mnoho stoupenců křesťanství. Židé zde ve 4. a 5. století zbudovali synagogu, na které se finančně podíleli i křesťané. Ti si zvolili za místo modliteb dům Šimona Petra, na jehož základech vybudovali kostel. Obě stavby byly ale velmi poškozené Araby v 7. století.²¹⁵

Kafarnaum bylo opuštěno zhruba v 10. století.²¹⁶ V roce 1838 byly objeveny ruiny starověkého Kafarnaum. Nejdůležitější vykopávky ale začaly až v roce 1905, kdy byly objeveny pozůstatky dvou veřejných budov: synagogy a osmibokého kostela. V roce 1968 byl učiněn významný objev domu Petra.²¹⁷ Pod synagogou byly objeveny základy stavby z římské doby, zřejmě synagogy, o které se zmiňuje Nový zákon. Synagoga z přelomu 4. a 5. století byla postavena na vyvýšeném místě a byla postavena z bílých vápencových kvádrů, výrazně tak vynikala mezi ostatními stavbami postavených z černého čediče. Uvnitř byla prostorná místnost v řecko-římském stylu, na průčelí byla bohatá sochařská výzdoba.²¹⁸ Prostor vevnitř byl rozdělen „na tři lodi dvěma řadami po sedmi sloupech s korintskými hlavicemi a další dva sloupy se tyčily rovnoběžně se zadní zdí. Stěny krášlilo několik zachovalých vlysů zachycujících například hlavu Medúzy, orla na dveřním překladu, sochy lvů, hebrejské symboly, révové úponky a hrozny, růže a geometrické motivy. Avšak naprosto ojedinělý dekorativní prvek představuje reliéf schrány smlouvy na čtyřkolovém voze. V pozdějším období byla k východní straně synagogy připojena nevelká budova s dlážděným peristylem s dórskými sloupy, která sloužila jako škola.“²¹⁹

Informace o nalezených základech synagogy z římské doby souvisí se zprávou v evangeliu podle Lukáše (L 7,5) v souvislosti o synagoze setníka, o kterém se zde píše. „Její zvláštností byly schody, na západní straně 3, na jižní 14. Jejich objevení je velmi důležité pro zjištění totožnosti místa, neboť ve starých rukopisech je uvedeno jako zajímavost, že do

²¹⁴ Srov. BOURBON, Fabio a Enrico LAVAGNO. Průvodce Svatou zemí: Izrael, Sinaj, Jordánsko. Vyd. 1. Praha: Slovart, 2001. ISBN 80-720-9344-4, str. 121.

²¹⁵ Srov. tamtéž, str. 121.

²¹⁶ Srov. Capernaum. In: Christiananswers.net [online]. Dostupné z http://christiananswers.net/dictionary/capernaum.html?zoom_highlight=capernaum [cit. 2014-06-19].

²¹⁷ Srov. LOFFREDA Stanislao. Kapernaum. Übersetzung ins Deutsche: Almuth Lessing und Antje Naujoks. Jerusalem: Franciscan Printing Press, 1994, str. 12.

²¹⁸ Srov. BOURBON, Fabio a Enrico LAVAGNO. Průvodce Svatou zemí: Izrael, Sinaj, Jordánsko. Vyd. 1. Praha: Slovart, 2001. ISBN 80-720-9344-4, str. 120-121.

²¹⁹ Tamtéž, str. 120-121.

synagogy v Kafarnaum se vystupovalo po schodišti. Zatím nebyla v celé Galileji objevena synagoga, na kterou by se tento popis hodil.²²⁰

Kamenný dům Petra stál jen pár set metrů od synagogy. Podle evangelií v tomto domě například Ježíš uzdravil Petrovu tchýni (srov. Mk 1,29-31; Mt 8,14-15; L 4,38-39). Asi v 5. století na místě Petrova domu křesťané postavili kostel. Ten byl později pobořen Araby v 7. století. Archeologové vyhloubili kostel i základy domu pod ním. Podle vědců není pochyb, že se jedná o Petrův dům. Dům byl postavený v 1. století n. l. Bylo zde nalezeno velké množství nápisů, které byly napsány ve čtyřech jazycích: řecky, aramejsky, latinsky, estrangelo (písmo syrských křesťanských autorů hlavně z doby 3.-7. století n. l.²²¹). Dále byly nalezeny různé symboly kříže a monogramy Ježíše i Petra.²²² Později postavený kostel měl několik vchodů, na podlaze byly mozaiky, které stylem připomínají mozaiky v kostele Rozmnožení chlebě a ryb v Tabgze.²²³ „Ústřední mozaika znázorňuje páva na pozadí geometrických tvarů a její okraj vroubí lotosové květy. Ruiny kostela nyní chrání nová osmiboká stavba, kterou v roce 1990 dokončil architekt Ildo Avetta s úmyslem zachovat různé sídlištní vrstvy a zároveň nabídnout modlitebnu pro 400 osob.“²²⁴

Kafarnaum si Ježíš zvolil jako místo svého bydliště (srov. Mt 4,13), někdy je dokonce nazýváno jako jeho vlastní město (srov. Mt 9,1). Možná právě proto, že Kafarnaum leželo na velmi důležité obchodní cestě si ho Ježíš zvolil za svoji základnu, odkud se rozhodl šířit svoje kázání a učení do okolí.

V Kafarnaum také bydleli apoštolové Petr a Ondřej: Mk 1,29: „*Když vyšel ze synagogy, vstoupil s Jakubem a Janem do domu Šimonova a Ondřejova.*“²²⁵ (srov. Mt 8,14-15).

---

²²⁰ NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 3. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1992, 2 v. (1399 p.). ISBN 80-900-8811-2, str. 316-317.

²²¹ Srov. Estrangelo. In: Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Estrangelo> [cit. 2014-06-19].

²²² Srov. Capernaum. In: Christiananswers.net [online]. Dostupné z http://christiananswers.net/dictionary/capernaum.html?zoom_highlight=capernaum [cit. 2014-06-19].

²²³ Srov. BOURBON, Fabio a Enrico LAVAGNO. Průvodce Svatou zemí: Izrael, Sinaj, Jordánsko. Vyd. 1. Praha: Slovart, 2001. ISBN 80-720-9344-4, str. 121.

²²⁴ Tamtéž, str. 121.

²²⁵ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

2.2.4 Uzdravování v Betsaidě (Mk 8,22-26)

Tento příběh je uvedený pouze u Markova evangelia, ostatní synoptici ho vynechali. Ježíš s učedníky až nyní dorazili do Betsaidy, kam vyrazili v Mk 6,45. K Ježíši se dostaví slepec a prosí ho, aby jej uzdravil dotykem. Ježíš provede uzdravení slinou a dotykem, které byly tehdy známými léčebnými prostředky. Uzdravení nastává postupně a to je možná důvod proč tuto zprávu Matouš vypustil, protože si Ježíšovu moc představoval větší měrou přímo a okamžitě.²²⁶

Ani toto uzdravení nemá být vystavené na obdiv a slepého Ježíš uzdravuje za obcí. Ježíš uzdravuje nemocného postupně – potře mu slinou oči a i zde je motiv uzdravujícího doteku jako projev, že jen sám Ježíš zachraňuje. Ježíš se nemocného ptá, co vidí, což je nezvyklá otázka. S postupným uzdravováním se jinde u Ježíše nesetkáváme (nebo o tom synoptici nezanechali zprávu). Vysvětlení je v síle Ježíše, jakou mu dal Bůh. Schopnost vidět nastává zvolna, postupuje od nejasného zraku, kdy nemocný vidí lidi jako pohybující se stromy, až po úplný návrat zraku a uzdravení. V závěru zprávy Ježíš přikazuje uzdravenému, aby se nejen nevracel do obce, ale aby ani nikomu neříkal co se stalo.²²⁷

Postupným uzdravením chtěl Ježíš učedníkům ukázat, že i v duchovním smyslu nabývají lidé schopnosti vidět postupně a jen pomalu dospějí k plné jasnosti.²²⁸ Bez setkání s Ježíšem zůstanou lidé slepí; lidé, kteří se už s Ježíšem setkali ale dlouho nepoznali jeho božskost. Až v souvislosti s odmítnutím, utrpením a smrtí Ježíše jsou otevřena oči nevidomých; pak konečně poznali, kdo je Ježíš. Díky kontaktu s Ježíšem vidíme svět jinak, novým způsobem. Ježíš nemluví o slávě a moci, ale o pokorné službě, která je nutná k učenictví.²²⁹

---

²²⁶ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 164.

²²⁷ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 76-77.

²²⁸ Srov. RIENECKER, Fritz. Evanjelium podľ'a Marka. Bratislava: Creativpress, 1993. ISBN 80-713-1010-7, str. 148.

²²⁹ Srov. WILLIAMSON, Lamar, Jr. Mark. Atlanta: J. Knox Press, 1983. ISBN 08-042-3121-4, str. 149

2.2.4.1 Lokalizace Betsaidy

Betsaida, hebrejsky בית צידה „*Bejt Cajada*“,²³⁰ byla původně rybářská vesnice na severním břehu Kineretského jezera. Název lokality pochází z aramejštiny a v překladu znamená „dům rybolovu“ nebo „dům rybáře“. ²³¹ Betsaida patřila k území tetrarchy Filipa, který osadu přebudoval a dal mu jméno Betsaida Juliina, k počtě Julie, dcery císaře Augusta. Filip chtěl vybudovat z Betsaidy malé helénistické město.²³² Betsaida (neboli Julias) byla roku 3. př. n. l. povýšena Filipem na město, na pahorku nechal Filip postavit hrad a královskou hrobku. Byla tu celní hranice, ale obchod byl velmi čilý s nedalekým Kafarnaum.²³³

Podle křesťanské tradice se v Betsaidě narodili apoštolové Ondřej, Petr a Filip:

J 1,44: „*Filip byl z Betsaidy, města Ondřejova a Petrova.*“²³⁴

J 12,21: „*Ti přistoupili k Filipovi, který byl z Betsaidy v Galileji a prosili ho: „Pane, rádi bychom viděli Ježíše.*“²³⁵

Betsaida je v Novém zákoně zmíněna ve všech evangeliích – například srov. Mk 6,45; Mk 8,22; L 9,10; J 1,44.

V době Ježíše ležela Betsaida na břehu Kineretského jezera. Postupně se ale břeh jezera začal vzdalovat a dnes dokonce existují pochybnosti, zda se objevené místo ve 20. století jedná skutečně o Betsaidu. „Toto místo bylo vykopáno teprve nedávno a existují dokonce pochybnosti, že se jedná o Betsaidu. Místo je poměrně dost vzdáleno od jezera a navíc leží ve výšce, kam ani při vysoké hladině jezera nemohla voda dosáhnout. Ale Betsaida mohla být rybářským městečkem, protože zde byla objevena místnost s rybářskými potřebami. Velká vzdálenost od jezera mohl být jedním z důvodů proč se Petr, Ondřej a Filip přesunuli do Kafarnaum, kde mohli bydlet mnohem blíž u vody.“²³⁶

V 19. století se odborníci rozhodli lokalizovat Betsaidu na místě zvaném et Tell, což je velká vyvýšenina nedaleko místa, kde se vlévá Jordán do Kineretského jezera. Už cestovatelé v 16. století přinášeli zprávy, že se na stejném místě nalézá židovská rybářská vesnice. Byly

²³⁰ Srov. Encyclopaedia Judaica, Corrected ed., Keter Publishing House Jerusalem Ltd., Jerusalem, 1972, sv. 4, str. 748.

²³¹ Srov. Nový biblický slovník. Editor J. Douglas. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-854-9565-1, str. 100.

²³² Srov. THEISSEN, Gerd. Galilejský: historické bádání o Ježíši formou vyprávění. 1. vyd. Překlad Ivan Ryšavý. Praha: Kalich, 1996, 257 s. ISBN 80-901-5897-8, str. 147

²³³ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 3. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1992, 2 v. (1399 p.). ISBN 80-900-8811-2, str. 70.

²³⁴ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ WALKER, P. Po stopách Ježíše: ilustrovaný průvodce Svatou zemí. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2100-7, str. 80-81.

ale lokalizované ještě další dvě oblasti – el Araj, také nedaleko ústí řeky, a El-Mesadíja, místo s ruinami na jihovýchodě od el Araj.²³⁷ Názory badatelů se ale v průběhu 20. století značně lišily. El Araj se považovalo za místo, kde mohla být Betsaida, protože se jedná o pobřežní lokaci. Všeobecné povědomí o geologickém vývoji v této oblasti nebylo tehdy velké a tak se o oblastech, které nyní nejsou na pobřeží, vůbec neuvažovalo. Proto se soustředila pozornost na el Araj, ačkoliv se jedná o malou oblast, která nemá přístavní vybavení, trpí sezónními záplavami a občas je zaplavena seismickými tsunami. To jsou důvody, proč se nejedná o vhodné místo pro dlouhodobý vývoj města, spíš se mohlo jednat o rybářskou osadu. Mendel Nun ale považoval el Araj za pravé umístění Bethsaidy s tím, že město bylo zničené rostoucí vodní hladinou. Nakonec Emil Gottlieb Kraeling navrhl řešení v podobě „dvou Betsaid“, kdy oblast et Tell byla označena za Bethsaidu-Julias jak ji přejmenoval tetracha Filip a el Araj pak byla považována za jinou Betsaidu. Archeologické zkoumání Dr. Rami Arava však prokázalo, že el Araj, že místo bylo osídleno později, v byzantském období, a není proto možné ji spojovat s biblickou Betsaidou. Nové výzkumy ve snaze určit lokalizaci Bethsaidy tedy na konci 20. století zahájil Dr. Rami Arav (archeolog; profesor na katedře filozofie a náboženství na Universitě v Nebrasce, stát Omaha; od roku 1987 řídil vykopávky v biblickém městě Betsaida²³⁸).

Výzkumné práce z let 1992-1993 potvrdily, že et Tell má potřebné strategické, logistické, zemědělské, rybářské, vodohospodářské a další vlastnosti, které mohly přivábit první osadníky k založení místa takového významu jakou byla Betsaida. Proto Dr. Rami Arav považuje et Tell za skutečné místo, kde byla kdysi Betsaida. Krajínovotvorné procesy, které pozorujeme v současnosti, umožňují formulovat hypotézu, že tato původně rybářská osada je nyní vzdálená cca 2 km od nestabilního pobřeží Kineretského jezera díky těmto kombinacím:

- vyzdvižení místa od hladiny díky tektonice
- zničení pobřežní linie bleskovými záplavami na řece Jordán a dalších blízkých řekách
- poklesu hladiny Kineretského jezera snížením průtoku Jordánu nebo zemědělským využitím na horním toku.

Celá oblast je geologicky velmi nestabilní, protože se zde setkávají arabská zemská deska s africkou. To vytváří tření v severo-j jižním směru, které začalo někdy před středním miocénem (starší oddělení geologické periody neogénu-mladších třetihor; cca před 23 miliony lety²³⁹) a pokračuje dodnes. Seismická aktivita v oblasti středního východu je pravděpodobně

---

²³⁷ Srov. Bethsaida. In: Encyclopaedia Judaica [online]. Dostupné z <http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica> [cit. 2014-04-28].

²³⁸ Srov. Rami Arav. In: Biblical archaeology Society [online]. Dostupné z <http://www.biblicalarchaeology.org/> [cit. 2014-06-22].

²³⁹ Srov. Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 4, str. 264.

příčinou zničení mnoha starověkých měst, ačkoliv se důkazů o zemětřesení zachovalo málo. Minimálně tři vlny tsunami jsou známy v Kineretském jezeře (v letech 749, 1759 a 1837 n. l.); je tedy pravděpodobné, že zemětřeseních mohlo být mnohem víc. Katastrofické záplavy jsou výsledkem lokálního zemětřesení a dosahují maximální výše a poté dochází k destrukci na pomalu se svažujícím pobřeží jako jsou pláně okolo Betsaidy. El Araj by bylo jejich účinkem zničeno, zatímco et Tell je výše a tudíž by zůstalo při záplavách na suchu. Ale série zemětřesení může zřejmě i za zánik Betsaidy.

Jordán teče cca 10 km od sníženiny Chula ke Kineretskému jezeru mezi náhorní plošinou Korazim na západě a Golanskými výšinami na východě. Koryto je sevřeno v úzkém a klikatém údolí, pravděpodobně sledující tektonický zlom. Sesuvy svahů v jordánském kaňonu jsou běžné (například při povodních v roce 1969 se jich vytvořilo mnoho). Spolu se spoustou dalších sesuvů z minulosti tak poskytly mnoho materiálu, který byl odplaven Jordánem a vytvořil v ústí do Kineretského jezera širokou deltu. Čediče dostupné z oblasti Golanských výšin a náhorní plošiny Korazim byly využity stavebníky v Betsaidě pro stavbu budov. V okolních údolích se nacházejí zbytky čedičových lomů, kde se získávaly čedičové sloupy používané pro stavbu starověkých střešních konstrukcí. Vápenec, který se nachází pod čedičem, byl také používán pro stavbu (nejspíš jako omítka), ale žádné zbytky omítnutých zdí nebo podlah nebyly objeveny. Sníženina Chula se začala propadat v Neogénu (mladší třetihory-geologická perioda, která začala přibližně před 23 miliony a skončila asi před 1,8 miliony lety²⁴⁰) a proces pokračuje dodneška. Rychlost propadání je přibližně stejná pro Chulu a jižní Mrtvé moře - cca 1 mm ročně. Prameny, jezera a mokřady ve sníženině Chula byly přítomné po celou dobu její existence.²⁴¹

Hlavní tektonická aktivita, která vytvořila současnou sníženinu, ve které je Kineretské jezero, proběhla v časném pleistocénu (starší období čtvrtohor; před cca 1,8 miliony lety²⁴²). Jižní část sníženiny se stále propadá, skály pod jezerem jsou seismicky aktivní. Propadání se zrychlilo cca před 18 000 lety, kdy se začala v propadlině shromažďovat sladká voda. Za celou dobu se jezero propadlo o cca 40-50 m. Různí autoři udávají různé rychlosti poklesu, ten je ale podle všech autorů hodně rychlý. Zároveň probíhá proces sedimentace. Pomocí uhlíkové metody bylo stanoveno stáří mušlí v západní části jezera v sedimentu 4,5 m pod dnem jezera, které je zde 14,5 m pod hladinou vody, na 2370 +/- 90 let př. n. l. - to znamená,

---

²⁴⁰ Srov. tamtéž, str. 484.

²⁴¹ Srov. ARAV, Rami; FREUND, Richard A. Bethsaida, a City by the North Shore of the Sea of Galilee. Kirksville, Missouri, USA, 1995. ISBN: 943549-37-X, str. 310, kap. Geologic and Geographic Background to the Bethsaida Excavations.

²⁴² Srov. Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 4, str. 920.

že sediment je velmi mladý. Skládá se z více než 22 m tmavě hnědých až černých hlín, z nichž některé mají původ ve zvětralém čediči z okolí.

Typ půdy červenozem, která vznikla z čtvrtohorních částic a tvořila se v období vyšších srážek, se v současném suchém klimatu netvoří. Většinou chybí A vrstva, která zvětřala. Takový charakter půdy se nalézá v severní Galileji, kde byl prováděn průzkum. Zvětrání A profilu bylo pravděpodobně způsobeno lidskou činností. Zvětralý A profil se přemístil do vysychajících řek na sever od Kineretského jezera a na dno Kineretského jezera. Pylové diagramy z průzkumů sedimentů odhalily rozšíření severních středomořských pylů do oblasti Izraele a středomořských pylů až do oblasti dnešního Mrtvého moře. Tehdejší klima charakterizovaly zimní i letní deště a obecně zde byla vyšší úroveň srážek než dnes, což podporovalo osídlení člověkem dokonce i do jižních pouští, které byly tehdy zalesněné. V oblasti kolem jezer v údolí Jordánu se vytvořilo několik velkých neolitických sídel. Během posledních 5000 let se vegetace střídala, což je důsledek lidské činnosti. Ještě okolo roku 5000 př. n. l. byla vegetace neporušená. Rostoucí lidská aktivita byla dvojího charakteru - kultivace (zemědělství) a odlesňování. Toto trvalo cca 3500 let, poté se činnost člověka zmírnila a umožnila regeneraci lesů až do začátku minulého století. Obnovený les byl ale během posledních cca 200 let opět decimován a v posledních dekáдах se opět rozšiřuje - nyní už v důsledku cílených kroků k jeho obnově.²⁴³

Umístění Betsaidy v oblasti et Tell podporují následující teze:

- strategická oblast - rané osídlení bylo závislé hlavně na ochraně a bránění. Čedičový hřbet poloostrova v et Tell, který vystupoval z jezerní pláně a na okrajích jezera, poskytl dostatek kamene k vytvoření obranných zdí a široký rozhled do krajiny (byl zde tedy dobrý přehled o nepřítelích). Neprostupné ústí řeky a bažiny také ztěžovaly přístup případným nepřítelům. Oproti tomu byla lokalita el Araj prakticky nechráněná díky své nižší pozici a proto nebylo vhodné pro rané osídlení.
- dostatek vody - založení Betsaidy v lokalitě et Tell poskytl dostatečný přísun vody. Řeka Jordán a její ústí do jezera byly navíc dostatečné pro stáda dobytka. Zatímco el Araj bylo periodicky zaplavované povodněmi (občas tsunami) a bylo zde nestálé koryto řeky (tok řeky se zde různě zakrucoval a koryto měnilo svůj tok), což také nebylo vhodné pro osídlení.
- snadná dostupnost k hlavním cestám – Betsaida v lokalitě et Tell nebyla umístěna na žádné známé hlavní stezce, ale zato byla u severovýchodního kraje Kineretského jezera, přímo mezi

---

²⁴³ Srov. ARAV, Rami; FREUND, Richard A. Bethsaida, a City by the North Shore of the Sea of Galilee. Kirksville, Missouri, USA, 1995. ISBN: 943549-37-X, str. 310, kap. Geologic and Geographic Background to the Bethsaida Excavations.

dobře známými severo-jihními stezkami – Mořská cesta nebo Via Maris²⁴⁴ (spojovala Mezopotámii a Damašek se Středomořím a Egyptem) a Královská cesta²⁴⁵ (vedla z Egypta, přes Sinajský poloostrov do Aqaby; zde se stočila na sever přes řeku Jordán k Damašku a končila na horním Eufratu). Přítomnost raných osídlení v této oblasti vyžadovalo pravděpodobně propojení těchto stezek. Poblíž Betsaidy se řeka Jordán zakrucuje, rozšiřuje své koryto, snižuje hloubku a zpomaluje tok, což umožňovalo přebrodění, zatímco v lokalitě el Araj je přebrodění Jordánu nemožné.

- přítomnost bohatých možností obživy - vulkanické půdy bohaté na živiny na okolních mírných svazích spolu s rozličnými možnostmi rybolovu v řece a na jezeře poskytovalo dostatek příležitostí pro zemědělství. Dostatek sladké vody také umožnilo zavlažování.

Betsaida tak splňovala 4 hlavní kritéria pro založení a dlouhodobou existenci osídlení, které se po každé válce nebo jiné destrukční události obnovovalo. Tyto vlastnosti upřednostňují lokalitu et Tell před ostatními místy nebo vesnicemi v okolí ve výběru lokace ztraceného města Betsaidy.²⁴⁶

2.2.5 Uzdravování v gerasenské oblasti (Mk 5,1-20; Mt 8,28-34; L 8,26-39)

Markova zpráva spojuje dvě tradice – první se koncentruje na uzdravení a druhá vyzdvihuje Ježíšovu převahu a moc nad zlými duchy.²⁴⁷ Ježíš přijíždí s učedníky na druhý břeh Kineretského jezera. Marek uvádí krajinu gerasenskou, ale Gerasa ve skutečnosti leží 55km jižně od jezera a její území nemohlo tak sahát až k jezeru. Matouš uvádí Gadaru, která je sice blíže, ale její území také nemohlo sahát až k jezeru, protože tam bylo město Hippo.²⁴⁸ Lukáš uvádí i další zeměpisné záznamy, čímž chce připomenout, že se Ježíš pohyboval mimo území Galileje. Celý příběh může být pak chápán jako předobraz křesťanské misie.²⁴⁹

Jisté je, že se jednalo o pohanskou oblast. Ihned po vylodění je popis setkání s posedlým člověkem. Posedlost dává najevo tím, že žije v hrobech. Pro Židy pod pohanským

²⁴⁴ Srov. WALKER, P. Po stopách Ježíše: ilustrovaný průvodce Svatou zemí. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2100-7, str. 71.

²⁴⁵ Srov. King's Highway (ancient). In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. Dostupné z [http://en.wikipedia.org/wiki/King%27s_Highway_\(ancient\)](http://en.wikipedia.org/wiki/King%27s_Highway_(ancient)) [cit. 2014-06-22].

²⁴⁶ Arav, Rami; Freund, Richard A., Betsaida, a City by the North Shore of the Sea of Galilee, Kirksville, Missouri USA, 1995. ISBN: 943549-37-X, str. 310, kap. Geologic and Geographic Background to the Betsaida Excavations

²⁴⁷ Srov. Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 76.

²⁴⁸ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 109.

²⁴⁹ Srov. zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 121.

vlivem představovaly hřbitovy obydlí zlých duchů. Svazování posedlého do řetězů naznačuje slabosti lidí proti démonům. Znovu se zde setkáváme se snahou démona ovládnout Ježíše tím, že vysloví jeho pravé jméno. Ježíš nařídí démonovi, aby opustil tělo posedlého; poté začne Ježíš s duchem rozmlouvat. Marek zřejmě podává informaci o exorcismu, kdy vymýtač musí znát jméno nečistého ducha. Jméno ducha Legie naznačuje, že nečistých duchů je hodně nebo že se jedná o velmi silného ducha; označení legie je zde použito jen v souvislosti s velkým množstvím, není zde žádná narážka proti římským legiím. Ježíš po vzájemné dohodě posílá demony do těl vepřů, kteří jsou v okolí. Přítomnost vepřů naznačuje, že se jedná o pohanské území; vepř je pro Židy nečisté zvíře.²⁵⁰ „V pozadí je tehdejší představa, že demony je možno vykázat do jiných předmětů, nebo bytostí.“²⁵¹ Odchod do těl vepřů je pro demony osudný, vepři se vrhají do moře a utopí se. Svědci příhody se rozběhnou do okolí a zprávou roznesou. Posedlý je tedy uzdraven, odchází ze své izolace a navrácí se do společnosti.²⁵² Lidé, kteří jsou svědky celého příběhu „jsou však zachvázeni strachem a prosí Ježíše, aby odešel. Tato jejich prosba nebyla původně motivována odporem vůči němu, nýbrž byla projevem pocitu vlastní hříšnosti při setkání s Boží mocí.“²⁵³ V závěru zprávy je prosba uzdraveného, aby směl jít spolu s Ježíšem. Ježíš mu prosbu odepře a svěruje mu misi v tomto pohanském prostředí, kterou uzdravený splňuje.²⁵⁴ Prosba uzdraveného je pouze u Markova a Lukášova evangelia.

Markova zpráva je obsáhlejší než u Matouše a Lukáše; Matoušova zpráva se od ostatních dvou evangelií liší počtem posedlých. Je možné, že Matouš tím chtěl zvětšit zázrak, který Ježíš vykonal. Jiná hypotéza tvrdí, že u Matouše Ježíš mluví hlavně s jedním posedlým, druhý je jakoby slabší. Anebo je možné, že zdvojení počtu u Matouše došlo v důsledku mnohočetnosti démona uvedeného u Marka.²⁵⁵

Prozrazení jména démona Ježíšovi je znak slabosti oproti moci Ježíše – Ježíš už teď může démona ovládat. Démon poznává, že démon v něm je slabý a prosí Ježíše, aby ho nezahubil, ale poslal do vepřů – démon chtěl zůstat v živém tvorovi. U Lukáše je uvedeno, že démon prosí, aby ho Ježíš neposílal do propasti, která je místem, kam se musí odebrat démoni, kteří už nemohou přebývat v živých tvorech. Démon netuší, že i když se přesune do vepřů skončí i tak v propasti. Ježíš to ale ví. Počet vepřů je další důkaz, že se jedná o velmi pohanské prostředí. Svědci celého příběhu jsou pasáci vepřů, kteří viděli nejen uzdravení

²⁵⁰ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 109-113.

²⁵¹ Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 28.

²⁵² Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 109-113.

²⁵³ Tamtéž, str. 113.

²⁵⁴ Srov. tamtéž, str. 113-114.

²⁵⁵ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježišove skutky I. Uzdravovania (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkvnom nakladateľstve, 1979, str. 146.

posedlého, ale i záhubu démonů. Celou zprávu roznese po okolí. Obyvatelé ale neměli radost z uzdraveného člověka, ale jen se báli. Stádo vepřů je pro ně cennější než záchrana člověka. Ale jen strach znamená cestu pryč od Ježíše. Tito lidé nebyli ochotní se pro Boží věc něčeho zřeknout, za člověka nechtěli nic obětovat.²⁵⁶ Zpráva u Matouše končí obrazem, když lidé prosí Ježíše, aby odešel. Věděli, že mají před sebou někoho s nadpřirozenou mocí, která jim ale zahнала jejich stáda vepřů do moře. Jindy Ježíš neuzdravuje dokud nezíská víru lidí, ale zde předvádí uzdravení aniž by mu lidé věřili. Ježíš se podle toho zachová a z tohoto území odchází.²⁵⁷

2.2.5.1 Lokalita: Gergesa, Gerasa, Gadara

Jak jsme uvedli v minulé kapitole, jsou stále nejasnosti ohledně lokality, kde se odehrálo podle křesťanské tradice uzdravení posedlého v gerasenské oblasti. Nyní si zmíněné lokality trochu přiblížíme.

Gergesa nebo země Gergesenských je místo na východní straně Kineretského jezera, které je uvedeno v Novém zákoně. Spíš se ale užívá označení území „Gadarenské“ nebo „Gerasenské“ než „Gergesenské“. Města Gerasa a Gadara sice leží na východ od Kineretského jezera, ale obě dost daleko od jezera. Obě města byla spíš řecká než semitská a to by mohlo vysvětlovat označení v křesťanské tradici jako pohanská. Název Gergesa může také pocházet od starověkého teologa a učitele Origena, který o něm hovoří. V každém případě „země Gergesenských“ v Novém zákoně odkazuje na nějaké místo na východním břehu Kineretského moře. Jeho přesné umístění ale zatím není přesně určeno.²⁵⁸

Zázrak uzdravení posedlého v gerasenské oblasti se mohl odehrát také ve vesnici poblíž nynější Kurse na jihu od Kineretského jezera, kde je 44 m vysoký sráz. V době Ježíše se jednalo o méně známou oblast, která mohla být zaměněna s mnohem známější Gadarou.²⁵⁹

Gerasa bylo starověké město, jehož název pochází z řečtiny. Dnes se město nazývá Jarash a leží cca 55 km jižně od Kineretského jezera a cca 48 km severně od Ammánu,

---

²⁵⁶ Srov. tamtéž, str. 152-154.

²⁵⁷ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 139-140.

²⁵⁸ Srov. Gergesa. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. Dostupné z <http://en.wikipedia.org/wiki/Gergesa> [cit. 2014-06-22].

²⁵⁹ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 3. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1992, 2 v. (1399 p.). ISBN 80-900-8811-2, str. 181.

hlavního města Jordánska. Město bylo z velké části zničeno silným zemětřesením. Jeho ruiny objevil německý vědec Ulrich Jasper Seetzen v roce 1806. Výkopové práce trvají téměř nepřetržitě od roku 1920. Město je někdy mylně nazýváno jako „Pompeje Středního východu a Asie“ s odkazem na jeho velikost, rozsah výkopů a úroveň zachování. Jarash ale nebylo zničeno výbuchem sopky. Jarash je považované za jednoho z nejvýznamnějších a nejlépe dochovaných římských měst na Blízkém východě. Bylo to město Dekapole a rodiště matematika Nicomacha z Gerasy (cca 60 – 120 n. l.). Nedávné výzkumy ukázaly, že Jarash bylo osídleno již v době bronzové (cca 3200 př. n. l. – 1200 př. n. l.). Po dobytí Římany v roce 63 př. n. l. bylo město připojeno k římské provincii Sýrii a později připojeno do spolku deseti měst Dekapole. V roce 90 n. l. bylo město včleněno do římské provincie Arábie, která zahrnovala i dnešní město Ammán. Římané zajišťovali v této oblasti bezpečnost a mír, což umožnilo rozvoj města. Ve druhé polovině 1. století n. l. dosáhlo město velké prosperity. Perská invaze roku 614 způsobila úpadek města. Nakonec ho z velké části poničilo zemětřesení v roce 749. Během období křížových výprav byly některé z památek přestavěny na pevnosti. V Osmanském období zde byly již jen malé osady. Další zemětřesení a války znamenaly úplný konec pozůstatků města.²⁶⁰

Při archeologickém průzkumu byla odkryta řada památek - například triumfální oblouk, městské hradby, Diův chrám, dvě divadla, chrám bohyně Artemis, zříceniny četných kostelů, mozaiky chodníků, více než 500 řeckých a latinských nápisů.²⁶¹

Gadara bylo starověké město v dnešním severním Jordánsku u hranic se Sýrií a Izraelem. Město se nachází na vyvýšenině (cca 378 m nad mořem) s výhledem na Kineretské jezero vedle nynějšího města Umm Qais. V roce 167 př. n. l. se Židé v Jeruzalémě vzbouřili proti nadvládě Seleukovců a v nastalém konfliktu utrpěla Gadara vážné škody. V roce 63 př. n. l. se město dostalo pod římskou nadvládu, římský generál Pompeius město přestavěl a učinil z něj jedno z autonomních měst římské Dekapole. Ale už v roce 30 př. n. l. římský císař Augustus město přidělil pod kontrolu židovského krále Heroda. Po smrti Heroda se Gadara stala součástí římské provincie Sýrie. Za první židovské války bylo město značně poničeno. Ale i nadále byla Gadara významné město ve východní části římské říše a byla dlouho sídlem křesťanského biskupa. Po dobytí Araby v roce 636 se město dostalo pod muslimskou nadvládu. Kolem roku 747 bylo z velké části zničeno při zemětřesení a bylo

---

²⁶⁰ Srov. Jerash. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. Dostupné z <http://en.wikipedia.org/wiki/Gerasa> [cit. 2014-06-22].

²⁶¹ Srov. Gerasa. In: Encyclopaedia Judaica [online]. Dostupné z <http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica> [cit. 2014-06-22].

opuštěno.²⁶² Místo bylo znovu objeveno v roce 1806, průzkumy probíhají zejména od roku 1974. Při archeologických vykopávkách byla objevena řada památek: například dva chrámy, opevněná akropole, lázně, dvě divadla, stadion; ruiny domů; hroby se sarkofágy, nápisy a sochy.²⁶³

2.2.6 Syčení zástupů

a) nasycení pěti tisíců: Mk 6,30-44; Mt 14,13-21; L 9,10-17; J 6,1-14)

Zpráva o nasycení zástupů je uvedená u všech evangeliích. U Marka a Matouše jsou zprávy o nasycení dvě. Nejpodrobnější je Markova zpráva, přičemž mezi zprávou u Marka je oproti Matoušově a Lukášově zprávě málo rozdílů.

Na začátku zprávy je uvedený návrat učedníků; jsou zde nazvaní jako apoštolové – Markova zpráva tím ukazuje, že jejich posláním je učit a činit. Ježíš chce odejít na pusté místo, protože ani nemohl v klidu společně s učedníky stolovat – „Marek to zřejmě chápal jako výsledek práce vyslaných učedníků: lidé přicházeli k Ježíšovi.“²⁶⁴

Na pusté místo se dostává Ježíš s učedníky po jezeře, ale zástup se ubírá pěšky po břehu a dokonce Ježíše a učedníky předhoní. K zástupu se přidávají další lidé z měst. Je to zdůraznění protikladu požadavku po soukromí a zájmu zástupu. Ježíš se nad zástupem, který u něj očekával pomoc, slitoval.²⁶⁵ „Hlavním motivem celého rozvíjejícího se děje „nasycení“ je tedy názorné zpodobení Boží „milosti“.“²⁶⁶ Výraz slitoval je zde ve významu lásky, která dává naději stát se členem společenství. „Nasycení pěti tisíc je spojeno s vytvořením společenství, které naslouchá Ježíšovu slovu.“²⁶⁷

Učedníci se zajímají o obstarání potravy pro tak velký zástup. Mají pouze 200 denárů – tato částka by ale nestačila k pořízení potravin pro tak velké množství lidí. Marek zde nastíní nechápavost učedníků. Ježíš rozděluje zástup do oddílů, v závěru zprávy je uvedeno množství mužů. Může to být odkaz na politický až vojenský předpoklad Mesiáše, které je

²⁶² Srov. Umm Qais. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. Dostupné z <http://en.wikipedia.org/wiki/Gadara> [cit. 2014-06-22].

²⁶³ Srov. Gadara. In: Encyclopaedia Judaica [online]. Dostupné z <http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica> [cit. 2014-06-22].

²⁶⁴ POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 133.

²⁶⁵ Srov. tamtéž, str. 133.

²⁶⁶ Tamtéž, str. 134.

²⁶⁷ Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 78.

obsaženo i v zélotském hnutí. Ježíš však očekávání Mesiáše nesplnil. Jako hospodář a hostitel pronáší modlitbu, která je vyjádřením prosby Boží přítomnosti a odpuštění hříchů a tím svazku mezi Bohem a stolujícími. Ježíš je zde jako pravý pastýř, který sytí v Božím jménu; je to obraz večere Páně, ve kterém učedníci rozdělují dál pokrm. Není zde uvedeno jak se zázrak stal ani jaký měl ohlas u zástupu nebo učedníků.²⁶⁸ „Marek upozorňuje celým příběhem své čtenáře, aby v pohledu do budoucnosti a v nadšení nezapomněli, kdo je jejich pastýřem (v. 34) a jak se již nyní společenství večere Páně stává znamením nového věku, tak jako mana na poušti (Ex. 16) se stala izraelským znamením Boží ochrany a zárukou toho, že dojdou do zaslíbené země.“²⁶⁹

Evangelium podle Lukáše obsahuje jen jednu zprávu o nasycení zástupů. Je zde důraz na poslání Dvanácti, kteří byli prostředníky mezi Ježíšem a zástupy jako apoštolští misionáři.²⁷⁰ „Dvanáctka znamenala úplnost, dokonalost.“²⁷¹

Pouze u Janovy zprávy je na konci uvedená reakce zástupů na Ježíšův čin. Zástup chápal činnost Ježíše jako počínání proroka, jehož příchod má oznámit konec věků. U Jana se hodnotí Ježíšovy činy jako znamení a podle znamení zástup Ježíše poznal jako proroka. Ježíš poté musí od zástupu odejít, aby se ho zástup nezmocnil a neodvedl do Jeruzaléma a tam ho neprovolal králem. Jan poukazuje na Boží starostlivost a lásku o celého člověka. Láska neznamená jen slovo, ale mocné činy.²⁷²

b) nasycení čtyř tisíců: Mk 8,1-10; Mt 15,32-39

Marek chápe tento příběh jako zdůvodnění misie mezi pohany.²⁷³ Ježíš dává chléb života a ten je i pro pohany – pro ty, kteří přicházejí zdaleka. Není zde uvedeno jak se zástup kolem Ježíše shromáždil; zřejmě se jednalo o nový zástup, nové lidi a zřejmě je Ježíš učil. Počet je zde snížený a zástupu je Ježíši opět líto, ale z jiného důvodu – ne proto, že nemá pastýře, ale proto že nemá co jíst. V tomto příběhu je důraz na společné stolování, na jídlo,

---

²⁶⁸ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 134-136.

²⁶⁹ Tamtéž, str. 136.

²⁷⁰ Srov. Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 123.

²⁷¹ Tamtéž, str. 173.

²⁷² Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 71.

²⁷³ Srov. Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 81.

které dává Ježíš.²⁷⁴ „Druhé vypravování o zázračném nasycení se liší od prvního zvláště důrazem na starostlivost samého Ježíše o zástupy.“²⁷⁵

Sedm plných košů – číslovka sedm představuje dokonalost zázraku.²⁷⁶ Nebo také můžeme říct, že sedm nůsí představuje 7 desítek – tedy 70 národů, které podle tehdejších představ existovaly na světě. Stejně jako dvanáct košů u první zprávy o nasycení představovalo dvanáct izraelských kmenů.²⁷⁷ „Číslo čtyři (tisíce) by potom naznačovalo čtyři světové strany. Všem pohanům je tedy nabízen „chléb života“.“²⁷⁸

Zpráva u Marka a Matouše jsou hodně podobné. Marek například zmiňuje rybičky dodatečně, Matouš je uvede ihned.²⁷⁹

2.2.7 Kázání na hoře (Mt 5-7)

Ježíšova blahoslavenství svou formou souvisejí s blahoslavenstvími v SZ, navazují na ně; vnější paralela s blahoslavenstvími je i v řeckém náboženství.²⁸⁰ „Blahoslavenství učí jinak vidět to, co svět pokládá za štěstí.“²⁸¹ Blahoslavenství u Matoušova evangelia jsou cílena dovnitř společenství, které Ježíše následuje a zde je reprezentují učedníci.²⁸² „U Mt jsou blahoslavenství upravena pro použití v liturgii církve: 8 blahoslavenství stejného rozsahu v 3. osobě, z nichž první a poslední zaslibuje království nebeské, se dále dělí na 4+4. Poslední z každé čtveřice mluví o spravedlnosti. Závěrečné delší blahoslavenství je v 2. osobě.“²⁸³

Chudí v duchu znamená pokorným; ti, kteří nejsou bohatí, nemají majetek a ostatními jimi opovrhují, jsou utiskováni a spoléhají pouze na Boha. Nebo to také mohou být ti, kteří nemají vlastní duchovní bohatství. Jejich úděl by si člověk dobrovolně nevybral, ale Bůh o ně stojí a vybral si je. V blahoslavenství je vyslovována naděje, že žádný pláč ani zármutek nejsou beznadějně. Bude utišený hlad a žízeň po spravedlnosti; ne po odplatě nebo pomstě, ale po milosrdenství. Ti, jež jsou čistí duševně, bezelstní a čistí, uvidí Boha. Ale záludní a lstiví

²⁷⁴ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 157.

²⁷⁵ Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 42.

²⁷⁶ Srov. tamtéž, str. 42.

²⁷⁷ Srov. POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974, str. 158.

²⁷⁸ Tamtéž, str. 158.

²⁷⁹ Srov. GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježíšove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979, str. 74.

²⁸⁰ Srov. Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 19.

²⁸¹ Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 20.

²⁸² Srov. tamtéž, str. 20.

²⁸³ Tamtéž, str. 20.

Boha nespátří, i kdyby stál vedle nich.²⁸⁴ „Ti, které Ježíš blahoslaví, nemusí už teď být blažení a vnitřně šťastní; je veleben (blahoslaven) jejich úděl pro zaslíbení, které je s ním spojeno. Neslibuje se tu však Boží království, to jest spása, určitým skupinám lidí, nýbrž určitým vnitřním náboženským a mravním postojům.“²⁸⁵

Učedníci jsou pro Ježíše to, co je pro jídlo sůl – dodává jídlu chuť a zabraňuje hnilobě. Stejně jako pálí sůl v ráně, jsou i učedníci ve světě připomínkou soudu nad Ježíšem. Jen trocha soli stačí, aby ovlivnila pokrm. Stejně tak je to i s učedníky – stačí jich málo, ale ovlivní široké okolí. Ježíš není proti Starému zákonu, svoje zvěstování uvádí jako plně Starozákonní.²⁸⁶

„Zákon zakazuje a trestá vnější dokonaný čin. Ježíš prohlašuje, že i vnitřní postoj, který může vést ke špatnému činu, je závažným proviněním.“²⁸⁷ Znamená to, že člověk nesmí ani zabít duši, vysmívat se druhému, nesmí zadusit vnitřní život druhého člověka svým hněvem a povýšeností – a to při pouhé myšlence. Ježíš ale nechce trestat a soudit, je to spíš návod jak uchránit před odsuzováním.²⁸⁸

Přísná přirovnání vyzvedávají důsledný nárok na kázeň, která je nutná, aby člověk obstal před Bohem. V kázání je důraz na pravdu; Ježíš říká učedníkům, že není nutná přísaha, ale že sami učedníci mají být spravedliví. Ježíš žádá odpuštění pomsty jako takové, pak je možné zlo zastavit a nerozvíjet ho dál; požaduje nové smýšlení, nestavět se zle proti druhému člověku jako se on staví proti nám. Neoplácet stejné zlo stejným.²⁸⁹

„Ježíš stanoví jako závazný zákon lásku ke všem lidem. Když mluví výslovně o nepřátelích, jmenuje nejvyšší hranici, kam až musí tato láska jít.“²⁹⁰ Jak člověk přemýšlí a smýšlí, tak musí i jednat. Jde o novou spravedlnost, která se musí prosadit v jednání člověka. Ježíš uvádí vzor modlitby, jak by se měla nést v Ježíšově duchu.²⁹¹ Příklad modlitby je jako rozhovor s Bohem a v naslouchání co potřebujeme.²⁹²

---

²⁸⁴ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 57-59.

²⁸⁵ Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 19.

²⁸⁶ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 61-66.

²⁸⁷ Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 21.

²⁸⁸ MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 69-70.

²⁸⁹ Srov. Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 21-22.

²⁹⁰ Tamtéž, str. 22.

²⁹¹ Srov. tamtéž, str. 23.

²⁹² Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 89-90.

Dále je v evangeliu několik výroků, „jejichž jednotlicí myšlenka je vztah Ježíšova učedníka k pozemským potřebám a starostem, vnitřní svoboda vůči všemu pozemskému.“²⁹³ Člověk se má spolehnout na Boha i ve věcech, které jsou potřebné k zajištění života. Člověk nesmí soudit a odsuzovat své bližní; nemá se vzdát kritického myšlení v tom, co je dobré a správné udělat. Bůh vyslyší a vyhoví ne tomu, kdo si něco zaslouží, ale tomu, kdo hledá a kdo prosí; kdo chápe, že řešení je hledat. V kázání je vyjádřeno naplnění zákona a bohatší spravedlnosti. Každý má jednat tak, jak chce, aby s ním jednal druhý.²⁹⁴

Splnit a provést Ježíšova přikázání není snadné. Výrazem „málokdo“ není myšlený počet, ale je to jen varování, že cesta spravedlivého není jednoduchá. Bůh si přeje spasit všechny. Je ale nutné rozlišovat zlo, které se maskuje pod pláštěm dobra. Je nutné žít podle přikázání a ne jen o nich mluvit. Na konci výroků týkající se blahoslavenství je uvedena výzva k udržování a zachovávání Ježíšových slov.²⁹⁵

Hora blahoslavenství leží v těsném sousedství důležité křesťanské lokality Tabgha a je vzdálená asi 200m od jezera. Na jejím vrcholu dnes stojí moderní kostel Blahoslavenství, který postavil roku 1937 architekt²⁹⁶ Antonio Barluzzi. Na místě stál původně byzantský kostel ze 4. století. Trosky tehdejší nádrže na vodu a kláštera se dochovaly dodnes. Právě zde pronesl Ježíš pověstné kázání, které zahájil požehnáními neboli blahoslavenstvími. Ty jsou zobrazeny i na římskokatolickém chrámu na vrcholu hory, který má (podle počtu blahoslavenství u Matouše) tvar osmistěnu, zvenčí je obklopen krásným sloupovým. Kostel má připomínat ono Ježíšovo kázání.²⁹⁷

2.3 Další významné lokality

V okolí Kineretského jezera se nacházelo mnoho lokalit, z nichž jsou některé zmíněné v Novém zákoně a některými Ježíš procházel na své pouti Galileou. „V jeho době tvořila souvislé prosperující pásma osídlení okolo celého jezera, což usnadňovalo vzájemnou

²⁹³ Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 24.

²⁹⁴ Srov. MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6, str. 99-111.

²⁹⁵ Srov. Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991, str. 25-26.

²⁹⁶ VALDES, Giuliano, Tiberias und der See Genezareth, Deutsche Ausgabe, übersetzung Andreas Hein, Bonechi & Steimatzky, 1993, Paperback. ISBN 88-8029-069-X, str. 34.

²⁹⁷ WALKER, P. Po stopách Ježíše: ilustrovaný průvodce Svatou zemí. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2100-7, str. 80.

komunikaci a přepravu zboží.²⁹⁸ Blízkost osad a měst tedy napomáhala rozvoji obchodu, vedla tudy navíc obchodní stezka Via Maris (spojovala Mezopotámii a Damašek se Středomořím a Egyptem).²⁹⁹ Níže jsou uvedené některé vybrané lokality a jejich krátký popis.

2.3.1 Tabgha

Blízko Kineretského jezera nedaleko Kafarnaum se nachází místo zvané Tabgha, které bylo podle křesťanské tradice místem Ježíšova zázraku dělení chleba a ryb.

Mk 6,30-44: „Apoštolové se shromáždili k Ježíšovi a oznámili mu všechno, co činili a učili. Řekl jim: „Pojďte sami stranou na pusté místo a trochu si odpočiňte!“ Stále totiž přicházelo a odcházelo mnoho lidí, a neměli ani čas se najíst. Odjeli tedy lodí na pusté místo, aby byli sami. Mnozí spatřili, jak odjíždějí, a poznali je; pěšky se tam ze všech měst sběhli a byli tam před nimi. Když Ježíš vystoupil, uviděl velký zástup a bylo mu jich líto, protože byli jako ovce bez pastýře. I začal je učit mnohým věcem.

Když už čas pokročil, přistoupili k němu jeho učedníci a řekli: „Toto místo je pusté a je už pozdě. Propusť je, ať si jdou do okolních dvorů a vesnic nakoupit něco k jídlu.“ Odpověděl jim: „Dejte vy jim jíst!“ Řekli mu: „Máme jít nakoupit za dvě stě denárů chleba a dát jim jíst?“ Zeptal se jich: „Kolik chlebů máte? Jděte se podívat!“ Když to zjistili, řekli: „Pět, a dvě ryby.“ Přikázal jim, aby všechny rozsadili po skupinách na zelený trávník. Rozložili se tam oddíl za oddílem stokrát po padesáti. Potom vzal Ježíš těch pět chlebů a dvě ryby, vzhledl k nebi, vzdal díky, lámal chleby a dával učedníkům, aby je lidu předkládali. Také ty dvě ryby rozdělil všem. A jedli všichni a nasýtli se; a ještě sebrali dvanáct plných košů nalámaných chlebů i ryb. Těch, kteří jedli chleby, bylo pět tisíc mužů.“³⁰⁰ (Srov. Mt 14,13-21, L 9,10-17, J 6,1-15)

„Jsou zde dnes dvě místa zvaná Tabgha, což je arabská zkomolenina řeckého slova „*Heptapegon*“, odkazujícího na „sedm pramenů“ nacházejících se v této oblasti.“³⁰¹ První místo se nazývá Kostel Petrova primaství, kde si lidé připomínají příběh, který je uvedený v J 21, kde se po svém zmrtvýchvstání objeví Ježíš na břehu jezera a pozve učedníky na snídani. Je to místo, které připomíná duchovní správu svěřenou Petrovi Ježíšem. Místo je

²⁹⁸ Nový biblický slovník. Editor J Douglas. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-854-9565-1, str. 262.

²⁹⁹ Srov. WALKER, P. Po stopách Ježíše: ilustrovaný průvodce Svatou zemí. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2100-7, str. 71.

³⁰⁰ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

³⁰¹ WALKER, P. Po stopách Ježíše: ilustrovaný průvodce Svatou zemí. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2100-7, str. 78.

velmi zvláštní a sugestivní a nutí člověka přemýšlet nad událostmi, které se tu staly. Kostel postavili františkáni na začátku 40. let 20. století z tmavých čedičových bloků.³⁰²

Druhým místem je Kostel rozmnožení chlebů a ryb. Nachází se asi 180m západně od prvního místa a byl postaven jako připomínka nasycení 5000 lidí.³⁰³ Kostel je moderní stavba, která byla postavena na místě byzantského kostela ze 4. století. Kostel stojí přímo na prostranství, kde provedl Ježíš krmení zástupů. Původní kostel už v 6. století poškodilo zemětřesení a v následujícím století byl zničen úplně. Pozůstatky kostela našlo až několik benediktinských mnichů na začátku 20. století. Pozdější vykopávky zjistily, že se jednalo o prostou jednolodní stavbu. Na místě se také našly nádherně zbarvené mozaiky na podlaze, které patří k nejucelenějším v celé oblasti. Na mozaikách je zobrazena fauna a flora blízkého jezera vyobrazených ve velmi krásných detailech. Ale nejceněnější je zobrazení koše na chleby mezi dvěma rybami – symbolu zázraku syčení. Kámen pod hlavním oltářem připomíná stůl, kam Ježíš položil pět chlebů a obě ryby.³⁰⁴ Zobrazené ryby mají dvě hřbetní ploutve, avšak všechny známé ryby Kineretského jezera mají jen jednu. Je dvojí vysvětlení: buď zobrazené ryby patří k již dnes vyhynulému druhu, které ale existovaly v 5. století, což je dost nepravděpodobné; nebo umělec bez dotazování na ryby v jezeře vytvořil ryby podle svých představ.³⁰⁵

V současné době je identifikovaných pět pramenů. Jsou umístěny asi 50 m nad jezerem a mají teplotu 29-30 stupňů C.³⁰⁶

2.3.2 Ginosar

Severně od Tiberias se rozprostírá široká úrodná pláň zvaná rovina Ginosar, hebr.³⁰⁷ בקצת גנוסר „*Bekaath Ginosar*“.³⁰⁸ Název Ginosar se objevuje ve starověkých zdrojích v různých obměnách, z nichž nejspřávnější se zdá být řecká forma Gennesar (například 1. Makabejská

³⁰² Srov. VALDES, Giuliano, Tiberias und der See Genezareth, Deutsche Ausgabe, übersetzung Andreas Hein, Bonechi & Steimatzky, 1993, Paperback. ISBN 88-8029-069-X, str. 28.

³⁰³ Srov. tamtéž, str. 28.

³⁰⁴ Srov. VALDES, Giuliano, Tiberias und der See Genezareth, Deutsche Ausgabe, übersetzung Andreas Hein, Bonechi & Steimatzky, 1993, Paperback, ISBN 88-8029-069-X, str. 26-27.

³⁰⁵ Srov. ROUSSEAU, John J. a Rami ARAV. Jesus and his world: An Archaeological and Cultural Dictionary. Editor James McConkey Robinson. Minneapolis: Fortress Press, 1995. ISBN 08-006-2805-5, str. 96.

³⁰⁶ Srov. Tabgha. In: Encyclopaedia Judaica [online]. Dostupné z <http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica> [cit. 2014-06-24].

³⁰⁷ Srov. Ginnosar Plain of. In: Encyclopaedia Judaica [online]. Dostupné z <http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica> [cit. 2014-04-28].

³⁰⁸ Srov. VALDES, Giuliano, Tiberias und der See Genezareth, Deutsche Ausgabe, übersetzung Andreas Hein, Bonechi & Steimatzky, 1993, Paperback, ISBN 88-8029-069-X, str. 23.

11:67), ale forma Ginosar se používala nejčastěji a stala se všeobecně přijímanou.³⁰⁹ Název Genezaret je uvedený v Novém zákoně při uzdravování v Genezaretu (Mt 14,34), tento název se používal v římské době³¹⁰.

O úrodnosti a kráse zdejšího místa píše i Josephus Flavius: „Krajina podivuhodná svou krásou. Svou úrodnou půdou se nevzpírá žádné rostlině a její obyvatelé ji celou obdělávají. Líbezná podnebí se hodí pro rozličné plodiny. Orešáky, které nejvíce z rostlin milují chladno, tam rostou v nesmírném množství, dále datlové palmy, které jsou živý vedrem, a vedle nich figy a olivy, kterými se vyznačuje mírnější podnebí. Mohlo by se říci, že je to štědrost přírody, která se snažila shromáždit na jedno místo protiklady a prospěšný svár ročních období, z nichž každé jako by si na tuto zemi činilo nárok.“³¹¹

Ježíš navštěvoval oba břehy Kineretského jezera, pěšky nebo plavbou na lodi. Oblasti na severozápadě Kineretského jezera byly osídleny převážně židovskou populací a to je možná jeden z důvodů, proč zde Ježíš nějakou dobu pobýval. Tyto oblasti nejsou příliš vzdáleny od Tiberias ani Kafarnaum (J 6,23-25).³¹²

2.3.2.1 Nález starověkého člunu

U břehu Kineretského jezera se rozkládá kibuc Ginosar, který byl založený roku 1937. Zde je vystavená ve zvláštním pavilonu s kontrolovanou teplotou a vlhkostí starověká loď stará 2000 let. Nález této lodi měl obrovský význam nejen biblický, ale i historický. V polovině ledna roku 1986 objevili dva bratři Moshe a Yuval Lufan z kibucu Ginosar obrys lodi v bahně na břehu Kineretského jezera. Loď se nacházela několik set metrů na jih od kibucu v oblasti, která je běžně pod vodou. Ale sucho a pokles dešťových srážek v minulých letech způsobily nedostatek vody a ustupující voda loď odkyla. Objev oznámili Izraelskému památkovému úřadu, pod jehož patronací byly provedeny vykopávky starověké lodi. Výkopový tým vedl Shelley Wachsmann. Bylo zjištěno, že pozůstatky lodě mají čepovací spoje (obrázek 4). Jedná se o techniku, o které odborníci ví, že byla používána při stavbě lodí u Středozemního moře přinejmenším od 2. tisíciletí př. n. l. až do konce římského období.

³⁰⁹ Srov. Ginnosar Plain of. In: Encyclopaedia Judaica [online]. Dostupné z <http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica> [cit. 2014-04-28].

³¹⁰ Srov. ROUSSEAU, John J. a Rami ARAV. Jesus and his world: An Archaeological and Cultural Dictionary. Editor James McConkey Robinson. Minneapolis: Fortress Press, 1995. ISBN 08-006-2805-5, str. 110.

³¹¹ FLAVIUS, Josephus. Válka židovská. Vyd. 3., v Academii 1. Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1172-2, str. 270-271.

³¹² Srov. ROUSSEAU, John J. a Rami ARAV. Jesus and his world: An Archaeological and Cultural Dictionary. Editor James McConkey Robinson. Minneapolis: Fortress Press, 1995. ISBN 08-006-2805-5, str. 110.

Základní několikadenní výkop byl proveden za účelem zjištění rozměrů a zachování vraku a pokusu určit, z jaké doby pochází. Bylo zjištěno, že plavidlo je 8,2 m dlouhé a 2,3 m široké a že je zřejmě ve vynikajícím stavu. Byly také odkryty dvě keramické nádoby, které by mohly pomoci určit dataci – hrnec na vaření a lampa (obrázek 5). Hrnec na vaření, který se našel mimo loď u přídě byl datovaný do poloviny 1. století př. n. l. až do poloviny 2. století n. l. Lampa, která se našla uvnitř lodi, byla otypovaná, že pochází z období 1. století až do poloviny 2. století n. l. Tyto předměty samy o sobě ale nestačily k dataci plavidla. Jak pokračovaly výkopové sondy, bylo stále jasnější, že spodní trup je ve velmi dobrém stavu, byl totiž zapečetěn ve velmi jemném bahnu, které ztvrdlo. Ačkoli podmáčené dřevo vypadalo pevně, nebylo možné nechat loď bez ochrany a na vzduchu, jinak byl hrozil její rozpad. Na základě sondy byla loď znovu zakrytá. Zpráva o objevu se ale rychle rozšířila a loď se mohla stát také možným terčem hledačů pokladů. Výkopové práce byly zahájeny dne 16. února 1986. Protože hladina jezera rychle stoupala a hrozilo nebezpečí, že místo nálezu zaplaví voda, byla postavena masivní hráz, která byla doplněna o čerpadla, která zachovávala výkopové místo suché. Výkopové práce trvaly téměř nepřetržitě jedenáct dnů. V blízkosti lodi byly odkryty dva úlomky lodi, každý z nich se skládal z několika trámů. Bylo zjištěno, že řemeslné zpracování výřezu a čepu těchto fragmentů se lišilo od těch na lodi. Také byly zjištěny četné dřevěné úlomky, které byly zřejmě z odpadu při stavbě lodi.

Dřevěný člun byl naštěstí uložený v bahně a zřejmě v klidné části jezera. Bahno slouží jako ochranný prostředek, omezuje proces rozkladu, který je obvykle způsobený činností bakterií a plísní. Jen díky uložení lodě v bahně si loď zachovala svůj původní tvar. Hlavním úkolem výkopového týmu bylo, aby se zabránilo dalšímu poškození dřeva odpařováním vody ze struktury dřeva. Zatímco probíhaly výkopové práce, byla loď vystavená stálému mrholení a byla chráněná proti vystavení přímému slunečnímu světlu. Cílem bylo dokončit výkopové práce co nejrychleji, aby se loď znovu neponořila do jezera. Po odstranění bahna, byla celá loď nakonec postříkaná polyuretanovou pěnou – loď byla zapouzdřená pomocí polyuretanu a sklolaminátu do jakéhosi zámotku. Po transportu do Ginosaru, byla loď ponořena do vody v dlážděné železobetonové nádobě a je nyní vystavená pro veřejnost. Proces konzervace se skládá z postupného nahrazení vody v dřevěných buňkách roztokem syntetického vosku. Vosk bude sloužit ke zpevnění dřeva a po postupném vysušení bude loď připravená pro vystavení v běžných muzejních podmínkách.

Úvodní studie lodi z Kineretského jezera potvrdila předběžné hodnocení, že se jedná o jeden z nejvýznamnějších objevů. Některé z jejích konstrukčních prvků lze přirovnat ke středomořským lodím, ale byly u ní objeveny i funkce, které jsou jedinečné pro loď, které se

plavily na Kineretském jezeře. Loď je 8,2 m dlouhá a má max. šířku 2,3 m. Většina prken jsou z cedru, o tloušťce asi 3 cm. Kýl a bednění byli na hranách spojeny klasickým způsobem, pomocí čepovacích spojů zajištěných na místě kuželovými dřevěnými kolíky. Rámy jsou vyrobeny z přirozeně zakřivených stromů - především z dubu. Plavidlo poskytuje významný příspěvek ke studiu vodní dopravy a historii této oblasti Galileje. Loď měla velmi zaoblenou zád' (obrázek 6). Způsob konstrukce naznačuje, že stavitel téměř následoval společnou středomořskou praxi. Avšak existuje mnoho odchylek: hřebíky se zdají být vhodnější pro domácí tesařské práce, stejně jako styl jejich použití; tvar rámu a prken je odlišný od dosud zaznamenaných trámů u lodních plavidel a poukazuje buď na nedostatek dobrého dřeva anebo na typ konstrukce přizpůsobené plavbě po jezeru. Zdá se, že stavitel byl vyškolený stavitel lodí, který využil materiály, které byly k dispozici přímo na místě. Zjistilo se také, že loď byla několikrát opravovaná. V různých částech byly vyměněny rámy a prkna. Loď byla zřejmě hojně využívána a nakonec shledaná jako opotřebovaná a nevhodná k použití. Rozdíly mezi provedením oprav naznačují, že práce na opravách byly provedeny různými dělníky nebo dokonce snad různými generacemi dělníků. V blízkosti nálezů byly objeveny pozůstatky dalších dvou lodí, které byly menší a zřejmě z pozdějšího období. Odborníci usuzují, že tato část Kineretského pobřeží byla oblast, kde byly lodě skladovány nebo stavěny.

Stavební technika, která byla použita při konstrukci lodi, byla datovaná do období 1. století př. n. l. do 2. století n. l. Keramické nálezy objevené na stejném místě naznačují dataci do období od 1. století př. n. l. až do konce 1. století n. l. Až radiokarbonová metoda datování ze vzorků dřeva přinesla výsledek – průměrné období bylo stanoveno na roky 40 př. n. l. $\pm$ 80 (jedná se o rok, kdy bylo dřevo řezané).

Loď byla pravděpodobně používána pro rybolov a přepravu osob a nákladu. Posádka lodi byla složená ze čtyř veslařů a kormidelníka.

Až do tohoto objevu byl skrovný důkaz o realitě života na březích Kineretského jezera. Rané umělecké znázornění a literární odkazy poskytují pouze nejasné vodítko týkající se lodí a mořeplavby té doby. Objev lodi osvětluje řadu aspektů historie tohoto jezera. Tento vzácný nález nám dává ucelenější představu například o tom, jak vypadaly novozákonní lodě, jaké byly použité metody stavby lodí, kolik měly vesel nebo z kolika osob se asi mohla skládat posádka.³¹³

---

³¹³ Srov. An ancient boat discovered in the Sea of Galilee, článek, technický redaktor Eddy Zlotnitzki, Jeruzalem, 1988 (Israel department of Antiquities and Museums)

2.3.3 Magdala

Asi 7km severně od Tiberias na břehu jezera leží starověká vesnice Magdala, hebr. „*Migdal*“. Slovo „*migdal*“ je aramejského původu a znamená „*věž*“ nebo „*pevnost*“. Řecký název zní „*Tarichae*“, což znamená „*moření*“, protože v Magdale byla jedna z opor ekonomiky – zpracování ryb a jejich solení a konzervování. Dalším důležitým prvkem ekonomiky tohoto místa byla stavba lodí.³¹⁴ Nakládané ryby z Galileje byly známé po celém římském a řeckém světě. Josephus Flavius také popisuje Tarichaeu jako místo, kde „bylo připraveno k boji mnoho člunů a to vyzbrojených, kdyby bylo třeba podstoupit boj na vodě“.³¹⁵

V Magdale probíhají i archeologické vykopávky. V roce 1971-1974 byly objeveny pozůstatky vodní nádrže, domu s fontánou a mozaikové podlahy.³¹⁶ Později byly nalezeny zbytky jedné z nejstarších synagog na světě. Archeologové určují vznik stavby na období mezi 50 př. n. l. a 100 n. l. Synagoga stála několik set metrů severně od starobylé Magdaly a byla zničena zřejmě během židovského povstání proti Římanům v letech 66 až 70 n. l. Až do založení města Tiberias byla Magdala ústřední osada na západním břehu Kineretského jezera.³¹⁷

Podle Nového zákona odtud pocházela Máří Magdaléna (Marie Magdalská):

Mk 15,40: „*Zpovzdálí se dívaly také ženy, mezi nimi i Marie z Magdaly, Marie, matka Jakuba mladšího a Josefa, a Salome.*“³¹⁸ (srov. Mt 27,55-56, Mk 16,9, L 8,1-2). Marie spolu s ostatními ženami byla v doprovodu Ježíše při uzdravování, byla přítomna pod křížem při Ježíšově ukřižování, zúčastnila jeho pohřbu a jako první přišla k otevřenému hrobu.

Dále je v Novém zákoně uvedeno, že Ježíš navštívil oblast lodí, ale odkaz je zde na Magadan, ne na Magdalu (srov. Mt 15,39). Oblast Magdaly je také spojena v Novém zákoně s názvem Dalmanutského kraje (srov. Mk 8,10).

---

³¹⁴ Srov. Magdala. In: Encyclopaedia Judaica [online]. Dostupné z <http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>, [cit. 2014-04-28].

³¹⁵ FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská*. Vyd. 3., v Academii 1. Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1172-2, str. 266.

³¹⁶ Srov. Magdala. In: Encyclopaedia Judaica [online]. Dostupné z <http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>, [cit. 2014-04-28].

³¹⁷ Srov. Antike Synagoge in Magdala gefunden. In: Nachrichten aus Israel und dem Nahen Osten [online]. Dostupné z <http://www.israelnetz.com/hintergrund/detailansicht/aktuell/antike-synagoge-in-magdala-gefunden>, [cit. 2014-04-28].

³¹⁸ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

2.3.4 Tiberias

Na západním břehu Kineretského jezera leží město Tiberias, hebr. טבריה „*Teveria*“ které bylo v době Ježíše hlavní město Galileje. Město je postavené na naplavené půdě, jezerních sedimentech a vrstvě čediče, který se používal jako stavební materiál. Město se nachází přibližně 14 km od severního cípu Kineretského jezera. Sloužilo jako obchodní, administrativní a kulturní centrum okolních osad.³¹⁹ Tiberias založil v letech 18-20 n. l. na počest římského císaře Tiberia syn Heroda Velikého Herodes Antipas, který byl králem Judska a tetrarcha Galileje.³²⁰

Protože bylo město založeno na počest římského císaře, pravověrní Židé se tomuto městu vyhýbali. Dalším důvodem byl také starý pohanský hřbitov. Osídlení tedy proběhlo násilným přestěhováním obyvatel Galileje. V Novém zákoně není ani zmínka, že by přímo do Tiberiady vstoupil Ježíš, ale víme, že se zdržoval v jeho okolí. Po potlačení povstání Bar Kochby v roce 135 byli Židé vyhnáni z Jeruzaléma; Tiberias se pak tak stalo novým centrem židovské kultury. Byl sem přemístěn i sanhedrin. „Ve 2. stol. po Kr. zde byla i židovská akademie, z níž vyšlo důležité dílo židovské, zaznamenání ústního podání rabínských výkladů a předpisů zákonických, t. zv. Mišna, vydaná prý od Judy Knížete. Zde byl také sebrán t. zv. jeruzalémský talmud, t. j. komentář a výklad k Mišně. Zde byl také určen hebr. text SZ a jeho samohlásková výslovnost (t. zv. výslovnost tiberiádská).“³²¹

Ve 2. století bylo město „očištěno“ a tak se zde mohl usadit i židovský tribunál sanhedrin a talmudická škola. Město vzkvétalo a dařilo se zde obchodu i kultuře. Byl zde sepsaný téměř celý Jeruzalémský Talmud, město se tak stalo centem židovského náboženství. „V přímořské oblasti jižně od herodovského města tehdy vyrostly dvě důležité synagogy. jedna z nich se honosí úchvatnou, prakticky neporušenou mozaikou ze 4. století, tvořenou třemi panely. Tradičně zobrazovanou schránu smlouvy obklopují kultovní předměty.“³²² V roce 1033 bylo město vážně poškozeno při zemětřesení, po několika letech postavili křižáci nové město jen kousek dál na severu, kde stojí Tiberias dodnes. Město ohrožovali muslimové, Egypťané a v 19. století i silné zemětřesení. V okolí jezera, hlavně právě v Tiberias je pohřbeno také mnoho židovských učenců. K hrobům těchto učenců přicházejí židovští

³¹⁹ Srov. Encyclopaedia Judaica, Corrected ed., Keter Publishing House Jerusalem Ltd., Jerusalem, 1972, sv. 15, str. 1130-1131.

³²⁰ Srov. BOURBON, Fabio a Enrico LAVAGNO. Průvodce Svatou zemí: Izrael, Sinaj, Jordánsko. Vyd. 1. Praha: Slovart, 2001. ISBN 80-720-9344-4, str. 114.

³²¹ NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 3. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1992, 2 v. ISBN 80-900-8811-2, str. 1094-1095.

³²² BOURBON, Fabio a Enrico LAVAGNO. Průvodce Svatou zemí: Izrael, Sinaj, Jordánsko. Vyd. 1. Praha: Slovart, 2001. ISBN 80-720-9344-4, str. 114.

poutníci. Mezi nejvýznamnější patří hrob rabiho Akivy a proslulého židovského filosofa Moše ben Maimona (Maimonides).³²³

Město Tiberias je známé také termálními prameny, o kterých se vědělo už před založením města, můžeme se o nich dočíst i u Josepha Flavia.³²⁴

Dnešní Tiberias je oblíbeným rekreačním střediskem, kde je příjemné klima, spousta pláží, hotelů a restaurací, je malebně postavené na holých stráních, které na západě mírně klesají ke Kineretskému jezeru. Podle legendy založil král Salomon horké lázně tak, že poručil démonům, aby vodní pramen ohřívali.³²⁵

Město leží na břehu Kineretského moře 210m pod hladinou moře, je to jedno z nejnižší položených měst na světě. Při archeologických vykopávkách v letech 1975-1976 byla objevena jižní brána města a síť kanalizačních a drenážních trubek postavených v tradičním římském stylu.³²⁶

---

³²³ Srov. tamtéž, str. 114.

³²⁴ Srov. FLAVIUS, Josephus. Válka židovská. Vyd. 3., v Academii 1. Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1172-2, str. 218.

³²⁵ Srov. VALDES, Giuliano, Tiberias und der See Genezareth, Deutsche Ausgabe, übersetzung Andreas Hein, Bonechi & Steimatzky, 1993, Paperback. ISBN 88-8029-069-X, str. 12-14.

³²⁶ Srov. Tiberias, Encyclopaedia Britannica [online], dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/594857/Tiberias> [cit. 2014-04-28].

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo přiblížit lokalitu Kineretského jezera a jeho nejbližšího okolí. Při zpracování všech faktických a biblických informací jsem využila odborné články, komentáře a výklady, které mi pomohly objasnit nejen význam lokality jako takové, ale i biblické poselství vztahující se k činnosti Ježíše v této oblasti. Primárně jsem vycházela z výkladu Markova evangelia od pana Petra Pokorného, který je v ČR považovaný za jednoho z nejuznávanějších komentátorů, a dále i z nejnovějšího komentáře k evangeliu podle Matouše od pana Jirího Mrázka.

Kineretské jezero má velmi důležitou úlohu nejen jako zásobárna vody, ale úrodná půda, příznivé klima a dostatek vody pro zavlažování znamenaly důležitou roli pro rozvoj zemědělství a rybářství, které se zde rozvíjí už od starověku.

V současné době je Kineretské jezero významnou rekreační oblastí, ale také důležitým místem pro křesťanské poutníky: podle křesťanské tradice na břehu Kineretského jezera povolal Ježíš své první učedníky – Petra (původně Šimona) a jeho bratra Ondřeje, Jakuba syna Zebedea a jeho bratra Jana a také Filipa. Zřejmě všichni byli původně rybáři. V oblasti Kineretského jezera došlo k mnoha Ježíšovým zázrakům. Na břehu Kineretského jezera je také lokalita Kafarnaum, kde našel Ježíš azyl po vyhnání z Narazetu, započal zde svoji činnost a našel zde své první posluchače a následovníky. Jsou zde zbytky synagogy, kde mohl Ježíš kázat. Lokalita Tabgha je místem, kde Ježíš pronesl mnoho ze svých kázání a předvedl zde jeden ze svých mnoha zázraků – zázrak dělení chleba a ryb. Blízko Tabghy je také hora Blahoslavenství, kde Ježíš podle evangelií pronesl své kázání na hoře. V kibucu Ginosar je k vidění rybářská starověká loď, která pochází z Ježíšovy doby. Na břehu jezera jsou významná města jako například Tiberias, významné rekreační středisko. Město bylo založeno v 1. století n. l. Herodem Antipou na počest římského císaře Tiberia. Tiberias se ve 2. století stalo centrem židovské kultury, byl zde zřejmě dokončen Jeruzalémský Talmud. V tomto městě jsou také pohřbeni význační židovští učenci. Kromě památek a historie sem turisté jezdí i do nedalekých lázní.

Dnes je na břehu Kineretského jezera řada kibuců, které tvoří jakési hospodářské jednotky a které podnikají v zemědělství, rybolovu a turistickém ruchu. Izraelité zde rádi tráví svoji dovolenou.

Není náhodou, že zrovna Kineretské jezero a jeho okolí má tak obrovský náboženský význam. Voda je dárcyní života a v oblasti, kde je voda vzácná, hraje velkou a důležitou

úlohu. Už od pravěku je zde patrná činnost člověka. „Úbočí hory Karmel, vádí al-Amúd a Džabal Kafze jsou tři palestinské lokality, kde se dochovaly stopy po člověku neandertálském, jenž se usadil na pobřeží jižně od Haify (hebr. Chejfa) a na březích jezera Kineret (Genezaretského jezera) v období před 100 000 až 45 000 lety.“³²⁷ Navíc se jedná o krásné místo a pokud se zde v jednom čase objevil i Ježíš, pak už bylo jasné, že toto místo nebude zapomenuto.

---

³²⁷ BOURBON, Fabio a Enrico LAVAGNO. Průvodce Svatou zemí: Izrael, Sinaj, Jordánsko. Vyd. 1. Praha: Slovart, 2001. ISBN 80-720-9344-4, str. 7.

SOUHRN

Kineretské jezero leží v Galileji v severním Izraeli. Jedná se o největší sladkovodní jezero v této zemi. Pro Izrael a jeho obyvatele má jezero obrovský význam, protože se jedná o důležitý zdroj vody a také obživy. Už od pradávna je jezero významné v oblasti zemědělské a především rybářské. Byla zde čilá obchodní činnost, protože v blízkosti této lokality vedly dvě důležité obchodní cesty starověku Mořská cesta (Via Maris) a Královská cesta; byla zde také celní hranice.

Tato práce přináší základní pohled na lokalitu Kineretského jezera v 1. století n. l. K pochopení důležitosti tohoto místa je nutné znát nejen hydrologii místa, ale i základní historické schéma. Proto je těmto tématům věnovaná první část práce. Druhá část práce je věnovaná biblickému významu. Podle křesťanské tradice žil v Kafarnaum delší čas Ježíš, který u jezera povolává své první učedníky. Dále jsou v práci přiblíženy některé události, které se podle křesťanské tradice staly na jezeře nebo v jeho blízkosti. U zmíněných událostí je uveden základní výklad. Dále jsou krátce představeny některé vybrané lokality, které leží v blízkosti jezera. V práci je také uveden významný objev starověké lodi.

RESUMÉ

Lake of Kinneret is situated in the Galilee in northern Israel. This is the largest freshwater lake in the country. The lake has huge significance for Israel and its citizens, because it is an important source of water and food. The lake is mainly important in agricultural and fishing since ancient times. There was a brisk business here thanks to the proximity of this site to two important trade routes Via Maris and King's Highway; Also customs border was situated here.

The thesis is focused on the overview of the site lake of Kinneret in the 1 CE. To understand the importance of this location it is necessary to know not only the hydrology of the area, but also the basic historical schema. First part of the work deals with these topics. The second part is devoted to biblical significance. According to Christian tradition Jesus lived in Capernaum long time, who called his first disciples by the lake. Furthermore some other events are described in the thesis, which have occurred on the lake or in its vicinity according to Christian tradition. Basic explanation is given for these events. Also some other chosen locations lying near the lake Kinneret are briefly introduced. In this thesis the significant discovery of an ancient boat is also mentioned.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

An ancient boat discovered in the Sea of Galilee, článek, technický redaktor Eddy Zlotnitzki, Jeruzalem, 1988 (Israel department of Antiquities and Museums).

ARAV, Rami; FREUND, Richard A. Bethsaida, a City by the North Shore of the Sea of Galilee. Kirksville, Missouri USA, 1995. ISBN: 943549-37-X, str. 310, kap. Geologic and Geographic Background to the Bethsaida Excavations.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X.

Biblický atlas. Vyd. 1. Překlad Bohuslav Procházka, Pavel Jartym, Jan Spousta. Praha: Česká biblická společnost, 1996. ISBN 80-858-1009-3.

BIČ, Miloš. Palestina od pravěku ke křesťanství. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948. Spisy Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké, sv. 3.

BIČ, Miloš. Ze světa Starého zákona. 1. vyd. Editor John William Drane. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1989.

BOURBON, Fabio a Enrico LAVAGNO. Průvodce Svatou zemí: Izrael, Sinaj, Jordánsko. Vyd. 1. Praha: Slovart, 2001. ISBN 80-720-9344-4.

Encyclopaedia Judaica, Corrected ed., Keter Publishing House Jerusalem Ltd., Jerusalem, 1972, sv. 5.

Encyclopaedia Judaica, Corrected ed., Keter Publishing House Jerusalem Ltd., Jerusalem, 1972, sv. 7.

Encyclopaedia Judaica, Corrected ed., Keter Publishing House Jerusalem Ltd., Jerusalem, 1972, sv. 15.

FLAVIUS, Josephus. Válka židovská. Vyd. 3., v Akademii 1. Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1172-2.

GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježišove skutky I. Uzdravovania (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979.

GÁBRIŠ, Karol Prof. Dr. Ježišove skutky II. Vzkriesenia, Skutky na mori, Skutky hmotnej pomoci, Preklatie (Preklad a výklad podľa evanjelií), Bratislava: Tranoscius, Liptovský Mikuláš v Cirkevnom nakladateľstve, 1979.

LOFFREDA Stanislao. Kapernaum. Übersetzung ins Deutsche: Almuth Lessing und Antje Naujoks. Jerusalem: Franciscan Printing Press, 1994.

LOHSE, Eduard: Umwelt des Neuen Testaments. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983.

Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 2.

Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 4.

Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 5.

Malá československá encyklopedie. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, sv. 6.

MÁNEK Jindřich. Když Pilát spravoval Judsko, Kapitoly z dobového pozadí Nového zákona. Praha: Blahoslav v Ústředním církevním nakladatelství, 1980.

MRÁZEK, Jiří. Evangelium podle Matouše. 1. vyd. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6.

Nová encyklopedie Bible. Vyd. 1. Editor John William Drane. Balios: Knižní klub, 2000. ISBN 80-242-0379-0.

NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. 3. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1992, 2 v. (1399 p.). ISBN 80-900-8811-2.

Nový biblický slovník. Editor J. Douglas. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-854-9565-1.

Nový zákon s výkladovými poznámkami, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1991.

PAKKALA, Juha, MÜNGER Stefan. Kinneret regional project: Tel Kinrot excavations: Tel Kinrot, Tell el-‘Orēme, Kinneret. Vantaa: Finnish Institute in the Middle East, 2004. ISBN 95-253-9306-2.

PAVLÁT, Leo, Miroslav KÁRNÝ, Jiřina ŠEDINOVÁ, Vladimír SADEK a Alexandr PUTÍK. Židé: dějiny a kultura. 2. dopl. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2001. ISBN 80-856-0843-X.

POKORNÝ, Petr. Výklad evangelia podle Marka. 1. vyd., skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, edice Kalich, 1974.

RIENECKER, Fritz. Evanjelium podl'a Marka. Bratislava: Creativpress, 1993. ISBN 80-713-1010-7.

ROUSSEAU, John J. a Rami ARAV. Jesus and his world: An Archaeological and Cultural Dictionary. Editor James McConkey Robinson. Minneapolis: Fortress Press, 1995. ISBN 08-006-2805-5.

RŮŽIČKA, František. Fragmenty israelské: pouť do Svaté země - březen 1994 - v reportáži Pouť do Israele. 1. vyd. [České Budějovice: s.n.]. ISBN 80-900-0589-6.

SEGERT, Stanislav. Starověké dějiny Židů. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0304-8.

SCHÄFER, Peter. Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu. Vyd. 1. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-702-1633-6.

Slovník biblické kultury. 1. vyd. Praha: Ewa Edition, 1992. ISBN 80-900-1757-6.

THEISSEN, Gerd. Galilejský: historické bádání o Ježíši formou vyprávění. 1. vyd. Překlad Ivan Ryšavý. Praha: Kalich, 1996, 257 s. ISBN 80-901-5897-8.

VALDES, Giuliano, Tiberias und der See Genezareth, Deutsche Ausgabe, übersetzung Andreas Hein, Bonechi & Steimatzky, 1993, Paperback. ISBN 88-8029-069-X.

WALKER, P. Po stopách Ježíše: ilustrovaný průvodce Svatou zemí. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2100-7.

WILLIAMSON, Lamar, Jr. Mark. Atlanta: J. Knox Press, 1983. ISBN 08-042-3121-4.

WRIGHT, George Ernest; FILSON, Floyd Vivian (editors). The Westminster Historical Atlas to the Bible: With an introd. article by William Foxwell Albright. Philadelphia: The Westminster Press, 1945.

Elektronické zdroje:

Allenbyho most, Wikipedie: otevřená encyklopedie [online], [cit. 2014-05-26]. Dostupné na World Wide Web:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Allenbyho_most>

Antike Synagoge in Magdala gefunden, Nachrichten aus Israel und dem Nahen Osten [online], [cit. 2014-04-28]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.israelnetz.com/hintergrund/detailansicht/aktuell/antike-synagoge-in-magdala-gefunden>>

Bethsaida, Encyclopaedia Judaica [online], [cit. 2014-04-28]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>>

Capernaum, Encyclopaedia Judaica [online], [cit. 2014-04-28]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>>

Capernaum, Christiananswers.net [online], [cit. 2014-06-19]. Dostupné na World Wide Web:

<http://christiananswers.net/dictionary/capernaum.html?zoom_highlight=capernaum>

Estrangelo, Wikipedie: otevřená encyklopedie [online], [cit. 2014-06-19]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Estrangelo>>

Gadara, Encyclopaedia Judaica [online], [cit. 2014-06-22]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>>

Galilea, Wikipedie: otevřená encyklopedie [online], [cit. 2014-04-27]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Galilea>>

Galilee, Encyclopaedia Judaica [cit. 2014-04-27]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>>

Galilejské jezero, Wikipedie: otevřená encyklopedie [online], [cit. 2014-04-27]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Galilea>>

Gerasa, Encyclopaedia Judaica [online], [cit. 2014-06-22]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>>

Gergesa, Wikipedia: the free encyclopedia [online], [cit. 2014-06-22]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Gergesa>>

Ginnosar Plain of, Encyclopaedia Judaica [online], [cit. 2014-04-28]. Dostupné na World Wide Web:

< <http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>>

Hydropolitics along the Jordan River, United Nations University [online], [cit. 2014-04-26]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/80859e/80859E02.htm>>

Jerash, Wikipedia: the free encyclopedia [online], [cit. 2014-06-22]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Gerasa>>

Jordan River, Encyclopaedia Britannica [online], [cit. 2014-04-26]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.britannica.com>>

King's Highway (ancient), Wikipedia: the free encyclopedia [online], [cit. 2014-06-22]. Dostupné na World Wide Web:

<[http://en.wikipedia.org/wiki/King%27s_Highway_\(ancient\)](http://en.wikipedia.org/wiki/King%27s_Highway_(ancient))>

Land of Genezareth, Catholic online [online], [cit. 2014-04-27]. Dostupné na World Wide Web:

<www.catholic.org>

Magdala, Encyclopaedia Judaica [online], [cit. 2014-04-28]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>>

Parts per million, Wikipedie: otevřená encyklopedie [online], [cit. 2014-04-27]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Galilea>>

Rami Arav, In: Biblical archaeology Society [online], [cit. 2014-06-22]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.biblicalarchaeology.org/>>

Sea of Galilee, Encyclopaedia Britannica [online], [cit. 2014-04-26]. Dostupné na World Wide Web:

<www.britannica.com>

Sea of Galilee, Ministry of Environmental [online], [cit. 2014-04-26]. Dostupné na World Wide Web:

<http://www.sviva.gov.il/English/env_topics/MajorBodiesOfWater/Pages/SeaOfGalilee.aspx?WebId=Sea_of_Galilee>

Tabgha, Encyclopaedia Judaica [online], [cit. 2014-06-24]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>>

Tiberias, Encyclopaedia Britannica [online], [cit. 2014-04-28]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.britannica.com>>

Tiberias, Encyclopaedia Judaica [cit. 2014-04-28]. Dostupné na World Wide Web:

<<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>>

Umm Qais, Wikipedia: the free encyclopedia [online], [cit. 2014-06-22]. Dostupné na World Wide Web:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Umm_Qais>

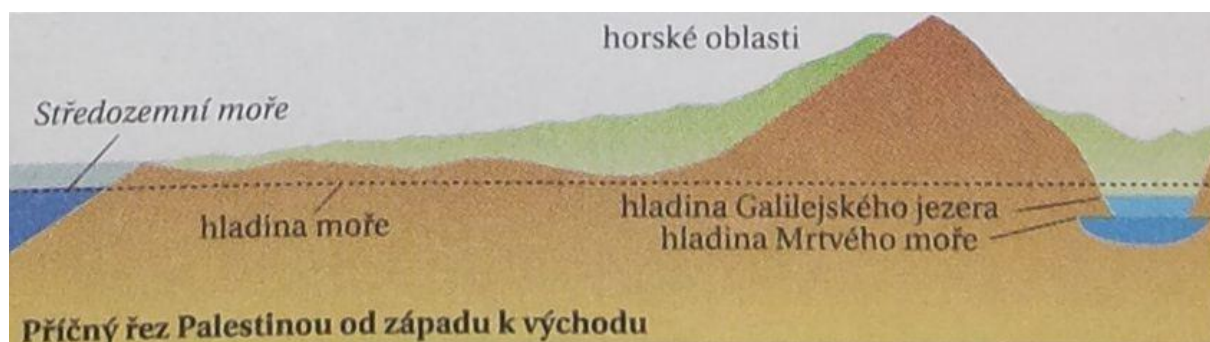
Mapy:

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Editor John William Drane. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Česká biblická společnost, 2001, xi, 1580 s., 17 s. obr. příl. ISBN 80-858-1028-X, mapa 10

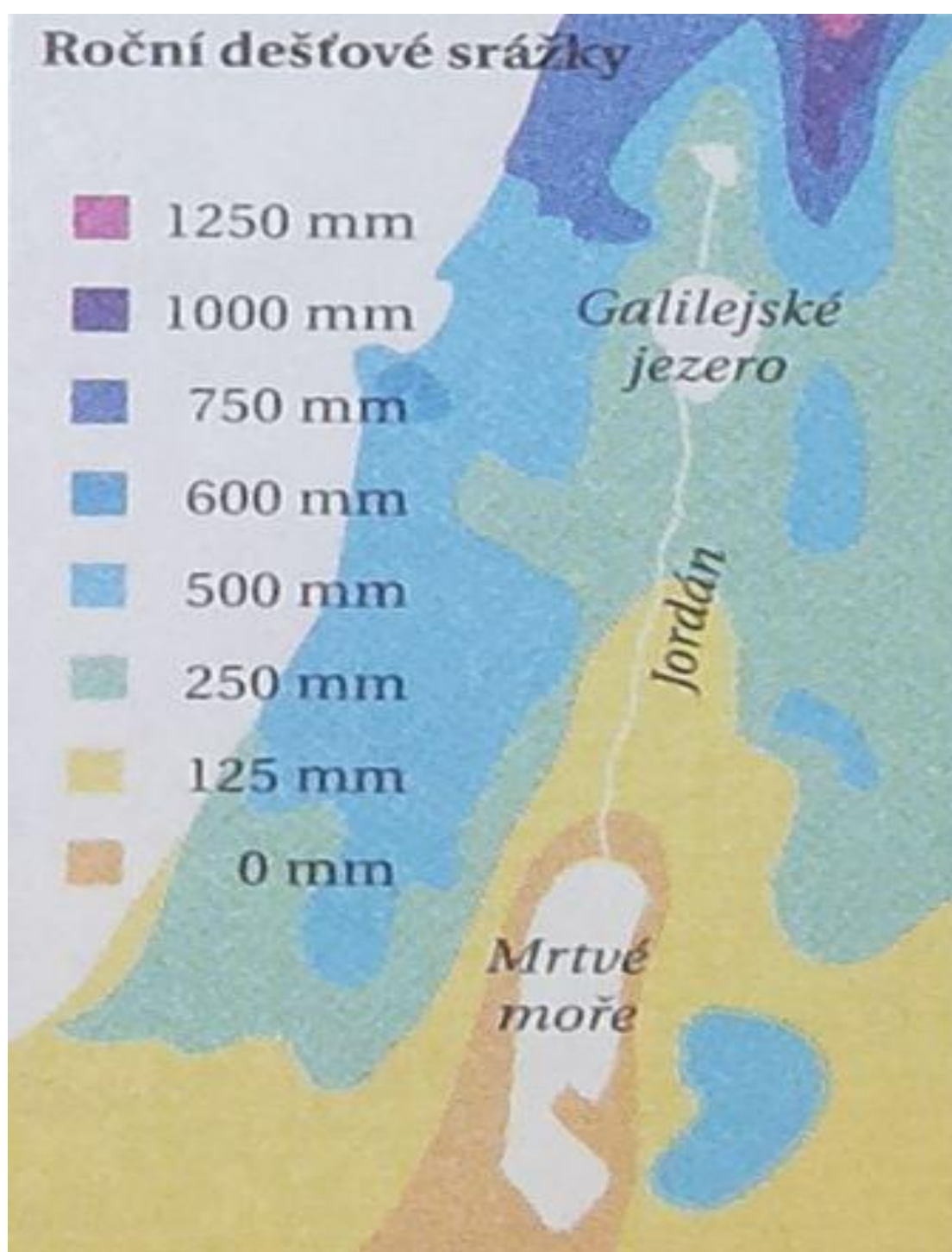
Arav, Rami; Freund, Richard A., Bethsaida, a City by the North Shore of the Sea of Galilee, Kirksville, Missouri USA, 1995. ISBN: 943549-37-X, str. 310, kap. Geologic and Geographic Background to the Bethsaida Excavations

PŘÍLOHY

Příloha 1 – Příčný řez Palestinou od západu k východu³²⁸

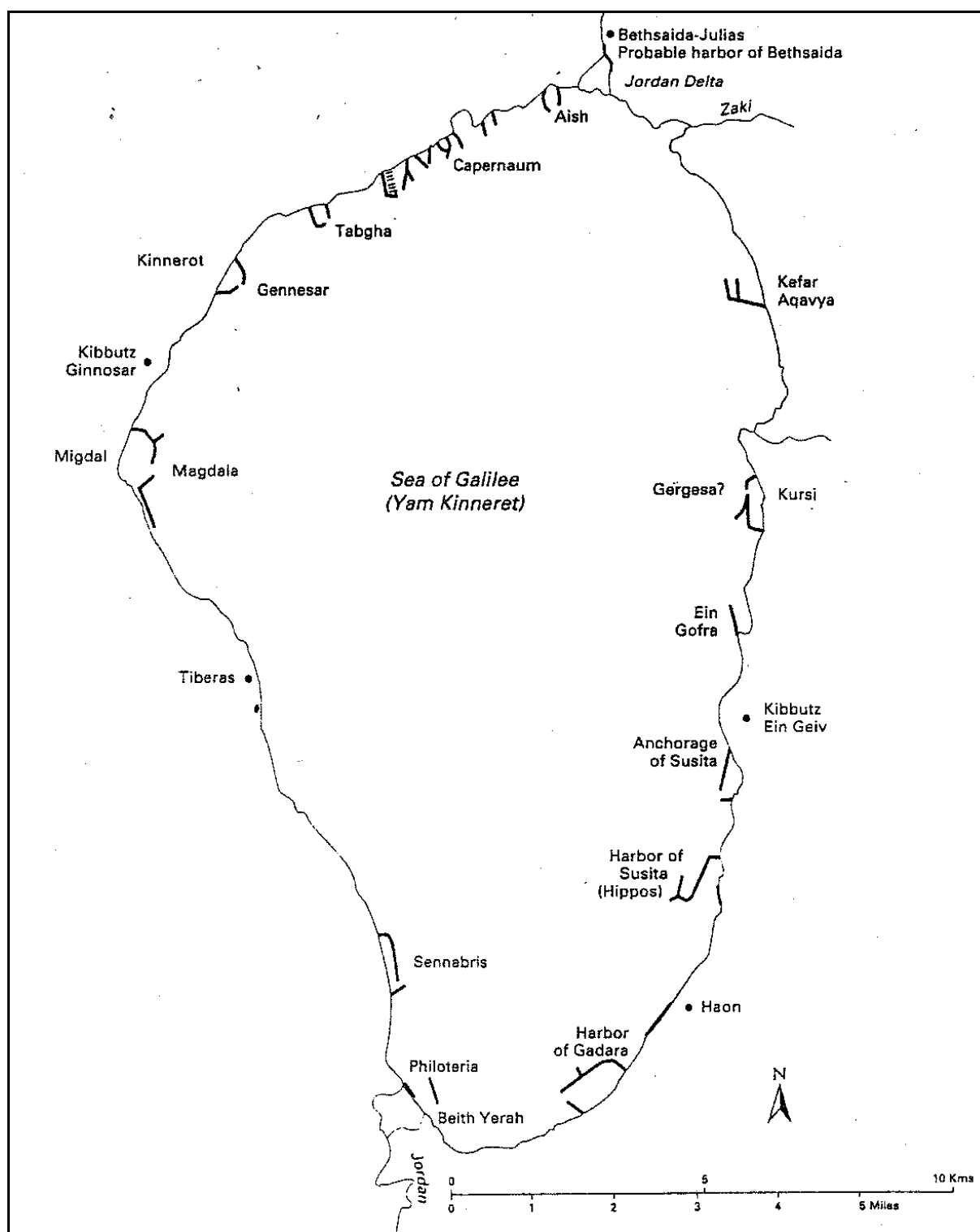

³²⁸ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X, mapa 10.

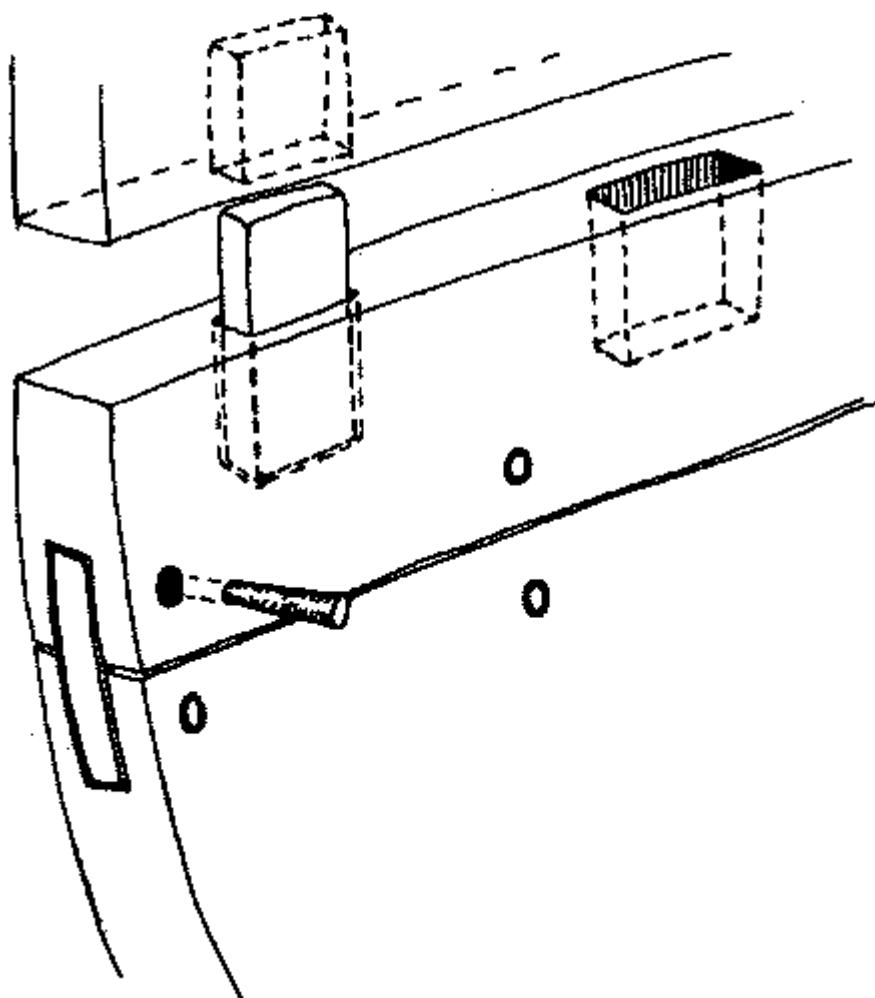

³²⁹ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 12. vyd., 1. opr. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1028-X, mapa 10.

Příloha 3 – Starověké přístavy na břehu Kineretského jezera³³⁰

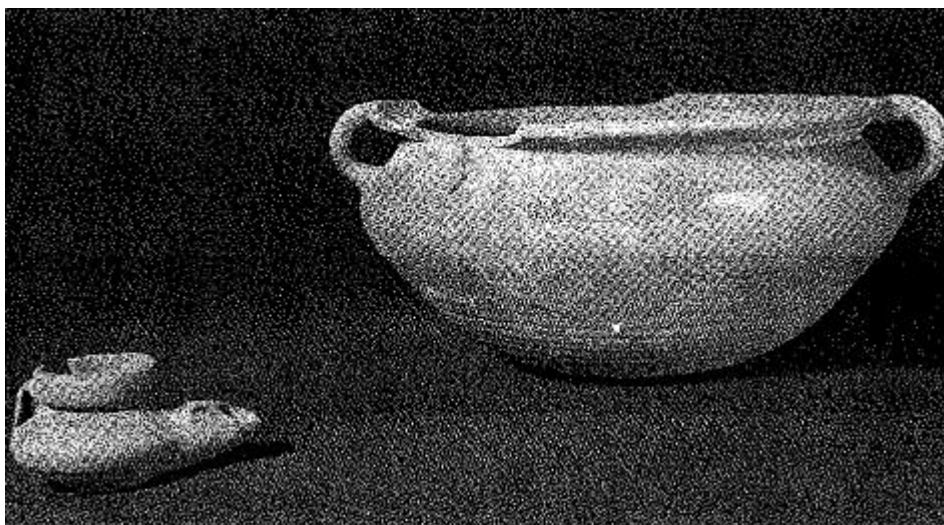

³³⁰ ARAV, Rami; FREUND, Richard A. Bethsaida, a City by the North Shore of the Sea of Galilee. Kirksville, Missouri USA, 1995. ISBN: 943549-37-X, str. 310, kap. Geologic and Geographic Background to the Bethsaida Excavations.

³³¹ An ancient boat discovered in the Sea of Galilee, článek, technický redaktor Eddy Zlotnitzki, Jeruzalem, 1988 (Israel department of Antiquities and Museums)

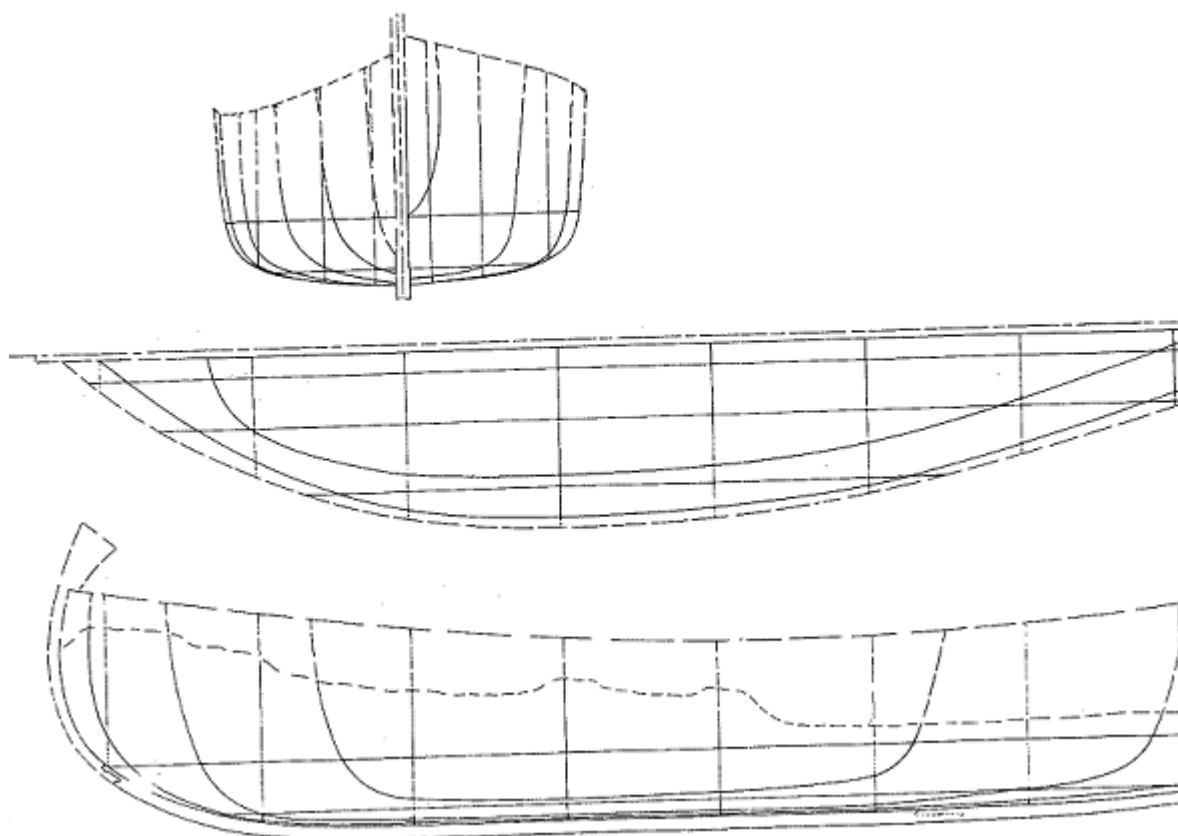
Příloha 5 – Hrnc na vaření a lampa³³²

---

³³² An ancient boat discovered in the Sea of Galilee, článek, technický redaktor Eddy Zlotnitzki, Jeruzalem, 1988 (Israel department of Antiquities and Museums)

Příloha 6 – Konstrukce lodi – před a zád³³³

³³³ An ancient boat discovered in the Sea of Galilee, článek, technický redaktor Eddy Zlotnitzki, Jeruzalem, 1988 (Israel department of Antiquities and Museums)